

American Edition.

1892.

Nr. 1.

Metas pirmas.

Apszvieta

Literatūros ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Iszleidžiamas

„Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje“.

Entered at Plymouth Pa. Post Office as Second-class matter.

Tilžėje (Prusuose) ir Plymouth Pa. (Amerikoje).

Spausdinta pas M. Jankų.

1892.

Italpa.

	Iaksztas.
1. Apszvieta, ...	1
2. Pabaiga žiamės, pagal Camille Flammarion, ...	11
3. Pasidalinkiamė! Flėmiszka pasaka.	13
4. Priedelis prie „lietuviszko klausimo“, parasze J. Sapalius, ...	15
5. Pasaka apie tai, kaip vienas sodietis iszgelbėjo du generolu, paraszyta Szczedrin'o, ...	36
6. Tamas Münzer ir didysis burų maisztas, A, ...	43
7. Elgėta, paraszė Guy de Maupassant, ...	67
8. Kritika ir Bibliographija, ...	73

Už rėdystę atsako Vokietijoje Martynas Jankus, 93 Hohe Strasse,
Tilsit, Ostpreussen.

Rankraszeziai ir piningai dėl „Apszvietos“ turi buti siunecziami
ant rankų „Liet. Mok. Draugystės“ perdėtinio, po tokiu antraszu:
Dr. John Szlupas, P. O. Box 529, Plymouth, Luzerne Co., Penn'a.
(America).

115111

— Apszvieta. *J. Šlupas*

Kožna giminė ant žiamės turi tam tikroje gadynėje savo gyvenimo tam tikrą apszvietimą. Nesieksime czion tų laikų, kada dar tautos buvo pasinėrę nožmybėse barbarybės, pakaks užmesti akį ant stovio apszvietos žmonių ir jos išsilankstymo jaukesnėse gadynėse. Tokia peržvalga suteikia įžvilgį į trukumus apszvietos reikaluose, lyginai kaip ir suszvelnina bei patobulina mūsų sziadykszczius jieszkinius (idealus), ir nukreipia gyvenimą tautos į atsakanczią linkmę.

Indijos apszvietimas atsispindi ant surėdymo draugijos, padalintos į luomas kuningų-bramanų, kareivijos, žiamdirbių ir prekėjų, bei vergų-szudrių, taip-gi atsispindi ir Indijos seniausiuose szventuose rasztuose, sanskritu rasztuose, Vėdose, kur skamba dar atgarsuliai vainų, kokias vedė antplaukiantieji ateiviai skaiscziaveidžiai ariai su tamsiagymiais tenbuviais. Visas gyvenimas susigaubė į tikėjimą, kurs pradžioje buvo tiktai gamtos garbinimu, o paskiaus pastojo panteizmu, anot kurio visi daigtai ir gyvybė iszteka isz Bramos, kaip sziluma ir szviesa kad pareina nuo saulės. Nėra gerovės be susivienyjimo su Dievu, sziaip be Bramos gyvenimas yra tik blogumu, yra tai rupestis ir triusas bei vargai. Kuomet augsztesnėsės kastos pasirinko sav gyvenimą romoje ir skendėjimo kontempliacijose Dievo bei skaityme szventųjų rasztų, tai szudriai ir iszmetiniai draugijos turėjo traukti jungą vargų ir darbų, už ką nebuvo jie skaitomi prie žmonių, virszumi — augsztesnėsės kastos szalinosi nuo jų lyg užpavietrytų maro liga ir skaitė sav už piktadējystą pamokinti vergus, kaip vengti tai, kas yra piktu. Tokia tai buvo įveikmė religijos ant gyvenimo indų nelaimingosios giminės.

Kynų tauta yra labai sena, turbūt į 3000 metų priesz g. Kr. Turaniszki keliauninkai apsibuvo pakraszcziuose

Geltonosios upės. Ir apszvieta kynų yra labai sena ir įpatinga, jau į 1000 metų prieš mūsų erą jų žiameje klestėjo mokslinės, akadēmijos ir universitetai. Apszvietimas kynų sziadien yra visatinesnis neigu pas daugelį kitų pagoniszkų tautų. Apszvietimas-gi jų remiasi ant pažinties Penkių Kliassikų ir Keturių Kningų. Nekurie isz Penkių Kliassikų, sako, siekia 3000 metų senumo Tose kningose randasi kronikos, polytikiszkos ir ētikiszkos maksimos, ir daugybė odų (giesmių). Isz minėtų Keturių Kningų tris tapė suraszytos per mokintinius moralistų Konfucijaus (551—478 pr. Kr.), o ketvirtoji per Mencijų (371—288 pr. Kr.). Mokinimas tų Keturių Kningų, vienu žodžiu sakant, yra: „Vaikszeziok iszmintaisiais takeliais;“ jų svarbiausia įsakme yra paklusnumas dėl vyresniųjų, guodonė sentėvių ir sekimas jų dorybių. Tokie įsakymai navatnai ekzaltavojo giminiszką gyvenimą tarp kynų ir suteikė stebuklingą pastovumą dėl Kynų draugijos. Ir religijos veikmė tuos dalykus dar padrutina. Konfucianizmas yra guodojamas per visą Kynų žiamę. Taoizmas, kurio sutvertojas Tao ēsas pradėtoju visų daigtų, yra akyva sistēma mystikos ir prietarų. Budhismas pasiplatino pradžioje krikszczioniszkosios eros. Visi tie tikejimai įsako garbinimą pratevių, ir už tai kynas jeib kokios iszpažinties meldžiasi ir aukas nesza dėl jų dvasių.

Aigypto civilizacija buvo taip-gi viena isz seniausiujų ant žiamės. Draugija buvo padalinta į tris dideles luomas, beje kuningiją, kareiviją, ir prastus žmones; paskutinėji luoma talpino savyje piemenis, baudžiauninkus ir amatininkus. Kuningų luoma buvo labai turtinga, treczia dalis žiamės neszė jiems savo laimikį. Prie kožno dievnamio aigypťėnai turėjo savo kollėgijas dėl mokinimo kuningiszkosios luomos. Tos įrėdnės tai ir buvo krautuvėmis iszminties aigypťėnų. Bet mokslas prieinamas buvo tiktai dėl nedangelio. Ir Aigypťe religija prisidėjo prie pastovumo draugijos ir aigypťiszkų dailų. Daildariams nebuvo vale atmainyti nėko szventoje skulpturoje. Seniausieji Memphiszkieji pharaonai, karaliai aigypťėnų, pastatė sav kapus, anas milžiniszkas pyramidas, kurias dantis laiko

iki szitai dienai nedaug tejveikē. Vēlesniejie Thēbų pharaonai statydino puikiausiuosius palocius, kaip ana palocius pas Karnak, ir dievnamius, tokius kaip yra pas kaimą Luksor'ā. Be to daugybę statuvų, įpatingai Thebuose „Statuvos Memnon'o“, įstabina žvalgytoją, lyginai taip pat, kaip anie aigyptiszkiejie sphinksai, kurių garsiausias dribso arti Didėsės Pyramidos pas Gizēh. Aigyptėnai mokėjo netiktai dirbti stiklą, bet ir jį kolioravoti labai guviai, jie mokėjo nuduoti dažyves vabalų ir akmenių; jie išsdirbinėjo brangakmenius, neatskiriamus nuo prigimtinių akmenių. Raszymas senovės Aigypso buvo hijeroglyphiszkas, vėliaus hieratiszkas bei demotiszkas. Aigyptėnai buvo guvus astronomijoje ir rokundose, ir mės jiems pasidėkavojame už pirmutines žinias geometrijos. Ir medicina turėjo buti glamonėjama, jaigu aigyptėnai mokėjo taip gerai savo numirėlius mostyti, kad ir po sziai dienai mumijos užsilaiko. Bet visas mokslas buvo rankose vienos luomos, mokslas nebuvo turtu visuomenės. Žmogus buvo vergiamas ir engiamas, religija stabdė kožną žingsnį pasigerinimo ir — civilizacija puolė, neturėdama tikrų savo parėmėjų, beje darbininkų.

Taip-gi kultura akkadų ir chaldų buvo paszukusi gana augsztai, įpatingai jie atsižymėjo savo boksztuotais dievnamiais iš džiovintų ant saulės plytų, ir savo kylėtu raszymu, kurį rods vėliaus assyrai ir persai patobulino. Jie raszė ant molinių toblyezių, kurias laikė didelėse visuomeniszkose kniginėse. Anot Sayce's, beveik kožnas akkadas mokėjęs skaityti ir raszyti. Ezech buvo vadinamas „miestu kningų.“ Ju religija buvo — Szamanismas, jie tikėjo į geras ir piktas dvases, užsiiminėjo burtais ir magijomis. Vėliaus jie turėjo dvyliką didesnių dievų su daugybe mažiukų. Chaldai buvo sutvertojaus astroliogijos, kuri viduramžinose visoje Europoje vieszpatavo. Astronomijoje ir aritmētikoje chaldai buvo lavus: kvadratai ir kubai skaitlinių nuo 1 iki 60 tapė atrasti ant jų vienos toblyezios. Chaldija ir Aigypas buvo vyriausiais szaltiniais dėl srovės visatinės istorijos.

Assyrų karaliai užsiėmę buvo tai vainomis, tai sta-

tymu dievnamių ir palocių, jie taip-gi mylėjo szventąją raszliavą, kuriai suteikė daug maldų. Nežiurint į jų dievotumą, assyrai buvo kraugėringi teriokai, kurie mėgė suiminius darkiti ant kuno. Vienas antraszas, rastas Nimrud'o palociuje, padėtas per Asszur-nasir-palių, sziaip sako: „Jų vyrus, jaunus ir senus, asz pagavau. Vieniems asz nupjauddinau kojas ir rankas; kitiems asz nupjauddinau nosis, ausis, ir lupas; isz vaikinių ausių asz padariau kaugę; isz senių galvų asz pastatyddinau boksztą. Asz patėszkiaų jų galvas kaipo ženklą pergalės akyvaizdoje jų miesto. Vaikysezius ir mergysezias asz sudegindinau liepsnose.“ Tokie tai buvo tie „galingi medėjai akyse Vieszpates.“ Berods assyrai turėjo didelius miestus, apgaubtus sienomis puikius palocius ir dievnamius. Ninivėje palociuje Asszur-banipaliaus tapė per Layard'ą atrastas Karaliszskasis Kningynas, kur randasi į 10,000 raszytų toblyezių. Bet ir czion dievotumas smaugė žmones, krimto buvio szaknis, ir — civilizacijos neliko.

Žydai — Hebriecziai — nėkuomi neprisidėjo prie mokslo, gadynėse savo valnybės, nei skulpturoje ką prasi-manė, kada-gi jiems buvo uždrausta darytiesi „skaptuotus paveikslus.“ Jų pavadinimu buvo mokinti religijos, jų literatūra yra tiktai tikejimiszka. Mokinimai jų patrijarkų, įstatymdavių, pranasų ir rabinų randasi kningose Senojo Įstatymo. Czion pinasi į vieną vainiką senoviszkos sakmės, dramos, poėmos, pranaszavimai, istorijos ir asabiszki pasakojimai, drauge su apisakais apie kraustynes iszgelbėjimus ir nelaimes „iszrinktosios gentes.“ Szale Biblijos stovi lygioje szventenybėje žydų Talmudas, rankius paprocių ir padavimų, drauge su paaiszkinimais rabinų. Tautiszkoji apszvieta žydų, rods siaura, apėmė visas puses gyvenimo ir jau tapė įsteigta per įstatymus Maizio. „Tie žodžiai, kurius tav įsakau szitą dieną, turi buti tavo szirdyje ir tu juos turi įteikti saviems vaikams, ir turi sznekėtiesi apie juos, kada tu sėdi namie, ir kada tu keliai keliauji, ir kada tu atsiguli ir kada tu atsikeli.“ Velesniejie žydai, kada pramonė jų tautos prasilavino, kad kožnas tėvas, nors ir kas-žin-kaip turtingas, mokintu savo

sunų amata, idant tuomi apsisergėti nuo visokių priepuolių nelaimės ir idant vaikai netaptu prie progos nuskurdėliais ar vagymis.

Graikijoje dvi didelės mėtodos tautiszko apszvietimo stovi priesz viena kitą. Spartos auginimas buvo mėtoda kareiviszkos disciplinos, neprigimtų ir rusčių uždraudų bei varžymų. Tai buvo miklinimas ginkluoto garnizono, kur kožnas iszsižadėjo savpatiszkų palinkimų, mislių ir patikimų, o pasidavė po veikme viską varžanczio įstatymo. Mirtis anų trijų szimtų pas Thermopyles, „paklusnume dėl įstatymų,“ buvo vainiku ir žiedais gyvenimo Spartos, kuri nepagimdė didžių rasztininkų, ir isz viso nedaug didžiavyrių kokios nebuk rugszties. Tuomi tarpu Atėnų mėtoda buvo pilningu ir valnu iszpletojimu ir iszauklėjimu žmogiszko prigimimo, įpacziai isz protiszkos ir jautrumo pusės. Atėnuose, labiaus nei kaip kuomet nors ar kur nors, mės pamatome vaisius paplatinimo dvasiszkos apszvietos ant visų valnų gyventojų valstijos. Berods formaliszko mokymo ir mokinimosi palyginamai mažai ten buvo, atskyrus mokymąsi isz galvos Homėrą ir kitus poetus mokslainėse; naujas mokslas matėmatikos rodosi įgyjo vardą nuo to, kad ją nebuvo galima perimti, kaip skaitymą, raszymą, gramatika, polytika, dailas — nuo draugų ukėsų, esant teatre, ar kasdien prisiziurint didiemsiems veikalams dailų, skaitant antraszus ir tt., bet reikėjo mokintiesi formalisz-kai ir stropiai. Vienok jų protiszkas auklinimas buvo tobulas; joks rankius mokslo, joks patobulinimas mėtodų nei kokiai luomai, nei tautai neįteikė augsztesnio ar labiaus apsvarstyto lavumo proto. Bet jiems truko moraliszkos lygsvarybės ir susilaikymo, ir taip jie pastojo aukomis patys savo sugabumo, kaip Sokratės įžiurėjo ir sakė jiems.

Romėnai paveldėjo graikų mėtodą auklinime (edukacijoje), bet nėkados jos taip augsztai nepakylėjo. Graikų valdžios buvo nekas kitas kaip sistėmos apszvietimo; Romoje auklinimas buvo tiktai szaka ukėsiszkos tarnystos. Didis Aleksandrijos universitėtas, Museion, netiktai buvo mylimas naujų valdonų, bet ir paantrintas kituose dideliuose miestuose, kaip va Athėnaion Romoje. Mažesniuo-

siuose miestuose tapę įsteigtos, ką mēs vadintumėme 'kollėgijos, institutai ir mokslainės, ir daug stropumo buvo dėdama ant apszvietimo augsztesniųjų luomų ukėsų. Ale mokslas, įpatingiausiai glamonimas, nedang kliudė praktiszkąj gyvenimą anos gadynės. Del paveizdos, su didele atida mokinama buvo rhėtorikos ir iszkalbumo, nors tikra nauda isz tokio lavumo pragaiszo po to, kaip neliko valnų sueimių žmonių.

Byzantiszkoje cēsorystėje tokia cēsoriszka sistėma buvo pratėsiama net iki paėmimui Konstantinopolio, be mažiausių atmainų net rankkningėse. Atskyrus trumpą laiką, kada Julianus uždraudė krikščezionims naudotiesi isz senųjų kliassikų, jokia krikščezioniu litėratura nebuvo priimta mokslainėse Rytinės Cēsorystės, ir vartonė Biblijos tokioje vietoje butu buvusi paskaityta už sakrilėgiją, szventvagystą.

Vakaruose, **Karolus Didis** troszko atjieszkoti ir atgaivinti senas cēsoriszkas įrėdnes per isztisą savo cēsorystę, ir kliosztorinės mokslainės Fuldoje, Achen'e, St. Gall'iuje, ir kitur, ar tik nebuvo paamžinimu jo pastangų. Bet dar svarbesnė buvo anoji schola palatina, priedvarinė mokslainė, kurią jis prikergė prie savo namo, ir kuri pasidarė padavimu prie karaliszko dvaro Prancuzijoje. Jijė vėliaus tapė perkelta į naują sostapylę, Paryžių, ir jai patarnavo nevienas gabus žmogus, kaip Jonas Szkotas Erigėna, kuris atvykęs buvo isz Airijos, tuomet žiamės, paskilbusios krikščezionių mokslainėmis ir krikščezioniszku mokslu. Karolis priėmė už papėdę mokymo augsztesnėsėse mokslainėse sistėmą arba padalinimą Boethijaus, pagal kurią visas mokslas buvo padalintas į septynias valnas dailas (artes liberales) kurių tris (trivium) buvo iszguldomos augsztesnėse kliasose, ir keturios (quadrivium) žiamutinėse. Nuo to tai pareina ir sakinyš „Magister Artium.“ Žiamesnėse mokslainėse buvo mokoma skaityti, raszyti, aritmėtika ir giedojimas. Toks padalinimas pateko iki atsigaivinimui kliassiszkojo mokslo.

Isz anos tai priedvarinės mokslainės, ar bažnytinės mokslavietės ją pavadavusios, iszaugo Universitėtas Pa-

ryžiaus, tėvas ir keliarodis dėl visų Europos universitetų, atskyrus Bologną ir Oxfordą; už tai Prancuzija ankstybesnėje dalyje viduramžių buvo vadinama Karalyste Universiteto, kaip Italija kad buvo szaukiama Karalyste Szventojo Sosto, ir Vokietija — Szventoji Romos Cēsorystė. Kylimas universiteto taip ėjo palengva, jog žingsnius to kylimo sunku yra patēmyti, tacziaus laikuose, kada Abelardas patraukdavo deszimtis tukstanczių mokintinių į Paryžių dėl klausymo jo iszguldomos scholastizkosios philozophijos, ir isz dalies gal per jo didelį pasisekimą, Universitetas įgyjo aiszkų pavidalą, kuris labiausiai atsimainė per padalinimą profesorių į atskirus „fakultėtus,“ o studentų int „tautas,“ ir tai buvo paveizda, kurią pasekė kitur įrengdami universitėtus, kaip Czekijoje, Vokietijoje, Spanijoje ir Szkotijoje. Tos visos įrėdnės mažai ką galėjo buti įrankiais dėl apszvietimo žmonių. Berods jos patraukė neapmatomą skaitlių studentų į nedaugelį didelių centrų kultūros; mat skaitome net apie 40,000 studentų Oxford'o Universitete. Bet jų mieriu buvo įsteigti mokslinczių luoma, o ne apszviesti visą tautą. Tas, kuris ten pateko, kreipėsi jau linkon naujo gyvenimo; jis neėjo į mokslaines mokintisi, kas jam butu sugadu pildant vietą luomoje, kurioje jis buvo gimęs, bet kad apleisti tą luomą ir įstoti į kitą. Tai buvo lavinimas ir skudrinimas augusių žmonių, o ne vaikų. Tiktai kliosztorinės mokslainės buvo atviros dėl vaikelių ankstybesnėje dalyje viduramžių; ir nors kitokios buvo įrengiamos, tai jų vyriausia užduote buvo prigatavonė į universitetą, ir už tai ten mokslas buvo atitrauktas ir priemoniszkas, iszguldomas nuobodžiu ir painiu budu. Paprastai tai buvo trivium'o mokslainės, kur mokomos buvo dailos gramatikos, muzikos ir aritmėtikos, beje lotyniszka gramatika Donataus, psalmės ir hymnai Missalės ir jų paprastos gaidos, ir pradinis rokundų mokslas. Isz lotynų literatūros vieninteliai buvo skaitomi distichai Katono ir lotyniszkas perguldymas pasakų Aisopo; ale begant laikui Katekismas (t. y. Credo, Pater, Noster ir Decalogus) tapė pridėtas. Juk ir atgyjant studijoms kliassiszkų mokslų, jokių atmainų nepadarė tose

mokslainėse. Liuterys ėjo į mokslą po vada vieno iš naujų Humanistų, bet neskaite nėko iš naujosios literatūros, iki jis nenūkako į Universitetą.

Reformacijai, įpatingai Liuteriui, žmonių apszvieta yra daug ką kalta. Beveik galima butu sakyti, kad su reformacija prasidėjo žmonių szvietimasi. Jau reikalavimas, kad Biblija taptu žmonių kninga, ir pastangos paleisti į szvietą naują perguldymą jos, lygiai kaip ir kitas tikėjimiskas kningas, drauge pagamino visatinį pasistengimą, idant naujoji literatūra patektu į rankas prascziokų ir tokiu budu žinios paplistu tarpžmoniais. Bet Liuterys troszko įgaivinti žmonių apszvietimą, kuris tikrai vertas butu to vardo. Savo atsiszaukime į Vokietijos miestus, klabindamas juos įsteigti geras mokslaines — „netokias, kaip iktuolaik buvo, kur vaikysezias, nors mokinosi iš savo Donataus ir savo Alexander'io per dvi ar gal tris deszimtis metų, o nėkados jų neiszmoko“ — jis ipatingai užtarauja visatines studijas raszliavos — „geras poėzijas ir istorijas“ — ir reikalauja įsteigimo miestinių kningynų, kur randamos butu visokios geros kningos, dėl papildymo mokslainiszkės sistėmos. Tokiuose rankiuose jis velyja, kad chronikos savos žiamės užimtų pažymią vietą. Tokiu budu jis parupintu netiktai daugelį mokintų vyrų dėl tarnystos bažnyeziai ir valstijai, bet ir „gausą szvelnių, mokintų, iszmintingų, guodotinių, gerai užaugintų ukėsu“ kaipo „geriausią ir brangintiniausią turtą dėl miesto.“

Kalviniszkiai reformatoriai dar labiaus reikalavo mokslo ir proto dėl kožno tikro krikščezionies. Jų jieszkiniu buvo matyti Bibliją rankose draugijos, įstengianczios ją suprasti. Szvicarijoje, Vokietijoje, Ulandijoje ir Prancuzijoje jie tą principą pilnai įvykdino, nors nėkur pilningiaus kaip Szkotijoje. Knox ir jo draugai bei įpėdiniai triuse dėl įsteigimo ir apdovanojimo angliszkųjų ir lotyniszkųjų mokslainių, dėl pagerinimo universitetų, taip pat stropiai kaip dėl sudrutinimo reformuotų doktrinų. Nežiurint į tulas iklainines nepasekmes, jie savo padarė, ir szkotai pastojo toli geriaus iszauklėtais ir daug iszmintingesniais žmonėmis, už jų bagotesnius šūsėdus kitame gale salos. Anglijoje pati vy-

resnybė ir didžiuniya platino reformaciją; už tai ji nebuvo tokia demokratiszka, ir tik pavirsziais ji įgriebė ekonomiszkas izlygas žmonių. Sukrutėjimas dėl gerovės žmonių apszvietimo, dėl palengvinimo prieigos prie mokslo didžiausiam skaitliui žmonių — kaip kad turėjo pagelbas ir palengvinimus augsztesnės ir vidutinės luomos per senas fundacijas ir per privatiszkas mokslaines — nepažymus buvo ten iki devynioliktojo szimtmeczio. Pirmu paszventimu piningų dėl szito mierio buvo paskyrimas 100,000 svarų sterlingų 1847 m., ir tiktai mūsų paczių laikuose tapė priimtas plianas dėl žmonių apszvietimo platus gana, kad pasiektu visą tautą.

Suvienytose Valstijose bažnyczia padarė pradžia dėl žmonių apszvietos, ir beveik visos mokslų augsztesnės įrėdnės yra susikabinę su bažnyezių pasisekimu, o daugelis dar sziađien stovi po jų priežiura. Universitetas Pennsylvanijos, per įtekmę Franklino, buvo gal pirmas įsteigtas be formaliszkos sujungmės su bažnyczia. Kollėgijos ir akadėmijos valstijų Naujos Anglijos, ir szalyse kolonizuotose isz Naujos Anglijos, buvo tveriamos pagal modelį universitetų Harward'o ir Yale's, ir ėmė mokintojus nuo savo motyniszkių institucijų ir jų dukterijų. Vidurinėse ir daugelyje isz vakarinių valstijų tėmyjame apszvietimo pastangas Presbyterijonų kuningijos, atėjusios isz sziaurinės Airijos ir isz Szkotijos. Puritonai ir presbyterijonai labiausiai yra rupestingi apie augsztėsnę apszvietos sistemą, nors žinoma ta rupestis turi bažnytinius motyvus. Tik mūsų laikuose tolygios įrėdnės tapė apdovanotos nedaugelyje vietų per valstijų vyresnybes. Mokslainės dėl žmonių apszvietos labai anksti pasiliko įrengtos beveik visose valstijose. Įpacziai Pennsylvanijoje stropumu atsižymėjo Kvėkerių arba Draugų Draugystė (Society of Friends) įsteigiant pradines mokslaines. Sistema valstijinio apszvietimo prasidėjo Naujoje Anglijoje, ir isz ten pasiplatino po kitas valstijas dar atmintyje senesniųjų žmonių, o pietuose dar tiktai po ukėsinės vainos. Toji sistema paplito labai greitai, ir sziađien vyresnybė turėtu buti kaltinama už žmonių nemokejimą raszyti ir skaityti ir už piktadarystas, kokios

teka iš nežinės. Nuo neseniai dar tapė įkurta draugystė dėl paplatinimo universitetiško mokslo (Society for the extension of university teaching), kuri siuntinėja mokintojus per visą šalį dėl paskleidimo tarp žmonių angštesniųjų žinių ir mokslo.

Pagaliaus kaslink **Lietuvos**, tai apszvietos dalykai ezion per amžius apverktiną likimą turėję yra. Kaip kitur ant szvieto, taip ir ezion kuningija ir tikėjimas palikę yra ant lietuvių gyvenimo neiszgyjusias iktuolaik žaisdas. Nuo įvedimo katalikystės iki parėjimui jezuvitų į Vilnių nedaug buvo mokslainių Lietuvoje, daugiaus jau Prusuose, kur reformacijai įvykus mokslainės buvo židiniaais dėl mokslų platinimo. O Lietuvoje jezuvitai prisisegę prie lietuvių kuno, cziulpė kaip dieles gyvastines ir protiszkas pajiegas tautos, pasinaudodami viską bažnycziai ir savo zokonui ant pelno, su didžiausia skriauda lietuviystės ir lietuvių tautos. Kad įvyko kasata jezuvitų zokono 1773 m., Komisija Apszvietos paėmė į savo rankas sunkią užduotę szvietimo tautos, bet nepaspėjo tą darbą patektinai atlikti, kaip užėjo sziaur-ryezių meszka, Maskolija, kurios užduote yra lietuvių dvasę sukiuržinti po to, kaip jezuvitai nebaigę ją sudarkyti. Ir visa raszliava lietuvių atsiduoda bažnytiniu raugu. Jeigu iki Duonelaiczio gadynei ir buvo kas daryta ant rasztiszkos dirvos, tai vis-gi tų darbų mieriai riszosi angštai su reikalais bažnyczios. Duonelaitis, gadynėje Klopsztoko, pabandė lietuvių raszliavą iszpanczioti isz klėrikaliszkų ryszių. Simanas Daukantas yra antras pakarcziui mūsų didis rasztininkas, kurs drįso mesti szviesos spindulį į kertes gyvenimo, tamsinamas svajonėmis ir piktdarystėmis kuningų bei zokoninkų. Sziaudien, nuo pasirodymo „Auszros“, jau naujoji linkmė lietuvių gyvenime pradeda isivyrauti, ir regisi lietuviai pradės dabar užtaisinėti spragas, apszvietime lietuvių tautos paliktas nuo senų senovės. Ir jau parėjo labai didelis reikalas tas spragas užtvarestyti, kada-gi be to lietuvių tauta besvajodama po pragarą ir dangų nei juste nepasijus nugramėjusi į bedugnį nebuties. Tiktai tikras apszvietimas, pritaikintas prie gyvenimiszku reikalų ir prie dvasės gadynės, gali

dar pagelbingas buti atjieszkinējant mums senajā drutībā ir galybē dvasēs. Dēlto ir užduote „Apszvietos“ bus — platinti mokslā, didinti raszliavā, griaunti prietarus, apvalyti pelēsius nuo lietuvīų dvasēs, ir tokiu budu iszgrįsti keliā lietuvīų tautai į prakilnesnē ir gaivinancziā ateitē.

Pabaiga žiamēs.

Pagal Camille Flammarion.

Dēl įpatingumo žiamēs, ir dēl retēlumo lytų, sniego ir debesių anoje szalyje, didēji Afrikos pustynē, kuri tēsiasi į pietus nuo Saharos, buvo pasilikusi viena isz mažiausiai szaltų juostų (zonų) skritulio (gliobaus), ir sziltas vėjas, kuris pusdamas nuo tos pustynės linkon Nubijos ir Arabijos grįžta atgal prie lygintojo per Ceylon'o salą, buvo ant ilgos gadynės palikęs dalį Aigypto valną nuo ateigos ledų ir sniego. Nurodytoje linkmėje, paskutinēji žmogiszka pora slampinėjo virsz krasztų, pirmiaus vandeniais Nyliaus skaluojamų, o dabar uszalusių. Jie matē isz tolo didžiąją pyramydą, griūvanczią, tacziaus dar stovint.

Pirmas paminklas žmonybės, tasai paliudytojas senovybės civilizacijos, dar tebestovėjo. Jo gēometriszkas trivalnumas buvo jį paczėdyjęs. Tai buvo gal vienintelē žmonių idėja, kuri buvo atsiekusi savo lietą. Parengtas per Cheops'ą, idant amžinai apgynēti jo karaliszką mumiją, tas kapas buvo pergyvenęs revoliucijas, kurios buvo sunaikinusios visą ką kitą. Paskutinysis žmogus atėjo susivienyti su pirmu karaliumi ir glandēsi po jo priedanga.

Ale vėjas audros vėl jau putē. Smulkus it dulkės, sniegas plētēsi virsz nemieruotos pustynės.

„Apsistokiams cizon ir pailsėkiams,“ tarē Jieva, „kadą-gi mes ēsime nusudyti ant mirties; ir pagaliaus, kas nēra buvęs? Asz noriu ramiai mirti tavo paties apglēbime.“

Jiedu pasijieszkojo urvą tarp griuvėsių ir susisēdo szale vienas kito, peržvelgdami begalinį plotą, apdengtą, lyg dulkėmis sniegu.

Jauna moteriszkē glandēsi karszcziuota, savo vyrą apsikabinusi, ir mėgino isz visų pajiegtų imtiesi su anteinancziu szalcziu, kuris perēmē ją. Jisai ją buvo pritraukęs prie savo szirdies ir szildē ją savo bucziaivimais. Ale vėjas ir audra labai pakilo, ir smulkus sniegas, kaip koks debesys, grumdēsi aplink pyramydą.

„Mano mylimoji,“ jisai tarē, „mudu ēsava paskutiniejie gyven-tojai ant žiamēs, paskutiniejie pergyventojai tiek gentkarczių. Kas liektisi nuo visų garbių, nuo visų žiamių, nuo visų veikalu žmogisz-kos iszminties, nuo visų mokslų, nuo visų dailų, nuo visų radynų? Visas skritulys toje valandoje yra tiktai kapine, apdengta sniegu.“

„Tas yra,“ atsiliepē jį. „Asz girdėjau apie grožybes, ką valdē szirdis karalių ir ką szvietē lyg admiroliszkos žvaigždēs istorijoje žmonijos. Meilē, grožybē, viskas turi baigtēsi. Asz myliu tavę, ir asz mirsztu. O! kaip asz bucziau mylėjusi tą bran-gųjį skarbą, kuris nēkados nebegyvuos. Ale ne, mēs neturime mirti, ar mēs turime? Ne! * * * Eiva, asz jau neesmi susza-lusi. Eiva!“

Jos kojos, jau suszalusios ir nutirpusios, buvo sustingusios. Ji mėgino atsistoti ir atgal puolē.

„Man rodosi, kad asz miegusta,“ ji tarē. „O, eiva miegan!“

Ir apglėbdama rankomis Omegarą ji savo lupas prispaudē prie jojo. Jaunasis vyriszkis pakylėjo jos graksztų kuną ir pasi-dėjo ją ant savo kelių. Jau ji buvo užmigusi.

„Asz myliu tavę,“ jis vėl tarē. „Miegok, asz tavę sergēsiu.“

Potam jis iszputęs akis, kurios szvietē paskutine szviesa, tēmytinai žiurėjo į tai, kas nežinotina apvienėjusiamė pilkame dan-guje tylioje bei begalinėje platumoje. Joks garsas neatėjo patrik-dyti myrį gamtos; pusnių vėjas pats vienas vaitojo aplink pyramydą, lyg rodosi norėjo pabudinti seną Pharaoną, miegantį jos gilumoje per tiek milijonų metų.

Umai trukszmas žingsnių ir vaitonēs girdėjosi tolumoje. Ar tai buvo koks letargiszkas prabudimas viduryje paminklo. Ar tai buvo sunkus pauksztis, vėjais drēbtas ant nuardytų laipsvų? ar tai buvo kokia žiamgalinė meszka atėjusi su sniegu? Trukszmas pasi-liovē. Džiaugsmingas szauksmas paskilbo ir su vienu szuoliu šzuo, perilsęs szoko ant mieganėzios poros.

Tai buvo Omegar'o szuo, kurs jo jieszkojo, sekē paskui (kaip?), ir surado jį nežiurint į tolumą, supustėjimą, ir sniegą.

Jis sznekino savo poną ir ponią, laižē jų veidą ir rankas, ir uždengē juos savo kunu, kad juos suszildyti. Bet anuodu ne-pabudo.

Ir sniegas toliaus sav snigo smulktūlis ant viso pavirszio žiamēs.

Ir žiamė toliaus sav riedėjo aplink savo aszį naktį ir dieną, ir plaukė sav per nemieruotus plotus.

Ir saulė toliaus sav szvietė, ale rausva ir bergždinia szviesa. Ale ilgai ilgai potam ji visiszkai užgeso, ir tamsiosios žiamės kapinės toliaus sukosi naktyje aplink milžiniszka nematomą juodą skritulį.

Ir žvaigždės toliaus sav mirgulivo nemieruotume dangaus.

Ir begalė visata toliaus sav buvo su savo bilijonais saulių ir savo bilijonais gyvų ar mirusių planėtu.

Ir visamkame pasviecziai, apgaivinti linksmybėmis gyvasties ir meilės, toliaus sav žydėjo po juoksminga akimi Amžinumo.

(„Contemporary Review“).

Pasidalinkiamė!

(Flėmiszka pasaka isz viduramžių, paaiszkinanti sziaudyksztį kapitalizmą).

Tai yra sena, labai sena pasaka, apie Hymet'ą Barratt'ą ir Travers'ą; bet ji taip tinka czion ir sziadien, kaip kad ji buvo pirmąsyk pasakojama Flandrijoje.

Guđrus jie buvo sėbrai, ir ko jie nežinojo, tai jau neverta buvo žinoti.

Vieną dieną, bejieszkodami jeibių, jie pamatė szarką tupint lizde.

„Eime derybomis isz naujų kelinių, jei asz neiszvogsiu kiauszinus nepabaidęs paukszczio,“ sako Hymet'as, cziuozdamas augsztyn į medį. Ir kad jau jis pasilenkė tam tyczia dėl kiauszinių iszvogimo, jam nejuntant numovė kelines jo laižybininkas Barratt.

Pasibridinęs didesniu guvumu savo draugo, Travers pameta klastų krėtimą ir parsiveda sav paczią.

Apie Kalėdas jis paskerdžia kiaulę, pavogtą seniaus, ir pakabina ją savo name. Barratt'as ir Hymet'as apsilanko pas jį ir užtėmyja gobėdamu, kad „tai yra graži kiaulė.“

Iszėjus draugams, Travers paslepia kiaulę, ir naktyje jis sergsti kutėje savo karvę, Barratt'as ir Hymet'as kasa lindynę į jo namą. Veltuo jiedu jieszko kiaulės.

„Kaip tai navatna! taria Barratt'as, pamėgdžiodamas Travers'o balsą; „asz kiaulę taip gerai paslėpiau, jog pats jos nebėrandu.“

„O-gi, tu mulki,“ atsiliepia moteris, prabudusi; „ji yra kampe, už medžių malkynėlės.“

Barratt'as paėmęs kiaulę pabėga. Travers, nerasdamas pėdsako vagių aplink, eina namon ir į lovą.

„Tai tu man girtas mulkis,“ užtėmyja moteris, „kad manęs klausi, kur paslėpęs ęsi kiaulę.“

„Ar ąsz klausiau? Išz tiesų ne ąsz tai klausiau.“

„Tacziaus tai buvo tavo balsas. Mus apvogė.“

Travers puolasi vytėsi vagių. Prie szviesos pakilusio mėnesio jis mato Barratt'ą szleivojant po jo naszta. Pamėgdžiodamas Hymet'o balsą jisai sako Barratt'ui.

„Tu jau nuilsai; duok szian man kiaulę.“ Ir jis nueina namon su savo manta.

Hymet'as vienok netoli buvo. Greitas ir valnas jis bėga prieszais, įeina į grinczią, pasivagia moters drapaną, apsivelka, ir, atsistojęs prieduryje, pasitinka Travers'ą su saldžiu balsu:

Nabagas, taip nuilsęs! Duok szian man ją ir eik pasilsėti.“

Ir Travers'ui besitrinant savo akis, Hymet,as jau toli nukako su kiaule. Barratt'as pristoja prie jo. Nuilsę, ale alkani, jie palieka savo grobį pamėdėje ir jieszko sausos malkos, kad iszsikepti szmotą kiaulienos. Travers suvuodęs juos, nusirengia, įlipa į medį, pabrunka szaką po smakru, ir pasikorina virsz kiaulės.

Pargrižę aniedu Traversą palaiko už dvasę savo guodotino tėvo, kuris, savo dienose, tapė pakartas. Pabugę, jiedu muko szalin.

Dar sykį namon parsigabenens savo mantą, Travers supjausto kiaulę ir sudėjęs į katilą (sagoną) užkaiczia ant ugnies. Jo pati, nuvargusi, snaudžia nuoszirdžiai. Dar labiaus nuilsęs jisai pats iszsitiesia ant patalo. Veikiai vienok pabudintas isz miego kasžin kokių trenksmu ar n'iszstikėjimu, jis iszsigąsta pamatęs, kad kiaulė nyksta gabalas po gabalo į kaminą ant galo ilgo kablio.

„Gana,“ tarė jis; „ąsz pasiduodu. Pasidalinkiamė!“

*

*

*

Išz szitos pasakos, kurią tukstantį metų atgal žmonės sakė iszszaiszkinant dorumą savo gadynės, mes galime dar matyti abrozą musiszskės gadynės be didelio įtempimo vaidintuvės. Ana kiaulė — tai mūsų pramonė (industrija), mūsų žiamė, mūsų visuomeniszka valnybė. Hymet'as, Barratt'as ir Travers — tai mūsų loszikai, mūsų „darbininkų kapitonai.“ Išz pradžios jie eina lenktyn dėlei kiaulės, pavagia ją vienas nuo kito; pagaliaus jie susitaikina, jie padaro sątarti („trust“), jie pasidalina.

Priedēlis prie „lietuviszko klausimo.“ *prito 270*

I.

Žinomu yra daigtas, jog tautoms, kurios iki sziol ekspluatavo Lietuvą ir dabar dar traukia isz jos paskutinius syvus, menkai rūpėjo lietuvių tautiszkieji reikalai; ne dyvai todėl, kad mes, knone sulyg pasterojo „lenkmeczio“, nēgalējome užtikti literaturoje pakylėto „lietuviszkojo klausimo.“ Reikėjo, mat, tokio sumiszimo polytiszko, koksai yra nusidavęs paskutinės rėvolucijos laike su visomis jos pasekmėmis (baudževos isznaikinimas, Muravjevo veikalai ir tt.), idant suelektrizuota taptu ir tokia apmirusi tauta, kaip lietuviai, kad ji atsibudusi, padėtu krutėti ir rupintiesi apie savo pacijos kailį.

„Lietuviszką klausimą“ maskoliszkoje literaturoje pakėlė — kiek žinau — pirmas Hilferding'as, suteikdamas jam aiszkesnes definicijas, ir tai isz priežasties to nelemto „lenkmeczio“, atgabenusio vėliaus tiek vargo ir skurdos ant mūsų sprando. Kada sumiszimas Lietuvoje jau buvo labai iszsiplatinęs, Hilferdingas 1863 m. apgarsino labai akyvą rasztą: „Litva i Žmud'“, kuriame itin placziai reikalai lietuvestos apipasakoti tapo, žinoma, su maskoliszka ant szito dalyko pažvalga*). Hilferdingas — tarp kitų — užsiima ir szituomi svarbumi klausimu, ką reikėtu maskoliams daryti su Lietuva, kuri, lenkų suvyliota, i maisztą tuomet priesz maskolių pakilusi buvo. Pripažindamas, kad kaip vokiecziai ir lenkai, taip ir maskoliai nēko gero dėl Lietuvos neisztaišę, jis ragina vienok griebtiesi i darbą. Hilferdingas manstant, pirmiausiai turį pravoslaviszki kuningai trustiesi apie lietuvių apszvietimą lietuviszkoje kalboje, pravoslaviszką katekismą ir kitas kningas lietuviszškai iszguldydami ir tt. Ir czinovnikai maskoliai turį mokėti lietuviszškai ir tą kalbą vartoti tarpe lietuvių, tokiu budu mūsų žmones nuog lenkiszkos kalbos atpratindami. „Rossija — sako jis — padavė ranką visoms Pabaltmarės gentėms; ji paduos (?) ranką ir lietuvių tautai.

*) Szitas rasztas randasi: Hilferdingo „Sobranije soczinėnij.“ St. Peterburg, 1868, tom II, 361—385.

Jau laikas tai padaryti po tų karezių atsitikimų, kurie buvo rezultatų mūsų praszalainumo nuog jos, iš priežasties verguvės. Mēs matėme vėl, kaip 1831 m. buriai žiamaičių ir lietuvių kovėsi prieš mus po viksilėmis lenkų, ir rodosi nebuvo lenkiszkoze rendose stipresnių ir narsesnių už juos kareivių. Už ką-gi kovėsi tie žiamaičiai ir lietuviai? Ar dėl atitaisymo senovės Lenkijos? Bet senoji Lenkija buvo dėl jų svetima; nors jie ir prigulėjo prie jos, bet nėks senovės Lenkijos — nei jos szlovė, nei tragiszka pabaiga, nejudina jų szirdį. Ar jie kovėsi iš sąjausmo dėl lenkų? Bet jie negali kęsti lenkų tautą: lietuvis isztaria vardą „lenkas“ su tokiu pat jausmu, kaip ir gudas jo sliaviszką formą „lach.“ Ar ant galo žiamaičiai ir lietuviai pakilo prieš mus (maskolius) už savo laisvę? — Anaip tol! jie matė, kad apgina dalykus savo ponų, o „ponas ne brolis“ — sako lietuviszkas priežodis, ir, suprantama, ne nuog kryksztavimo ponų galėjo jie laukti dėl savęs liuosybės. Ne, — jie muszėsi už lenkus tiesiog todėl, kad lenkai, o įpaciai kuningija, galėjo prie jų prisitarti, jie tik vieni, be tarpininkų, galėjo su lietuviais susineszti, galėjo atsiszaukti prie jų tikybiszkų pajautimų ir, kaip jiems patiko, galėjo apipieszti veikalus ir mierius maskolių schizmatikų. Ir tokiu tai budu iš tautos szitos — mes szelpdami principams vergijos, padarėme dėl lenkų talkius, o dėl savęs neprietelius; daleidome sukilti prieš mus tukstancziams narsių žmonių, kurie nei dėl szio nei dėl to, ejo myryn nuog mūsų kulų; davėme sumiszti dėl lenkiszkių dalykų visai (Kauno) gubernijai, kur ant milijono gyventojų statistika skaito 30 tukstanczių lenkų (sulenkintų bajorų ir k.). Reikia pagalios pamislyti ruseziai apie tai, ko laukia nuog mūsų lietuvių tauta ir ką mes privalome padaryti, idant tokios kruvinos nesądoros tarp jos ir mūsų neatsikartotu.“

Kaip ir ką-gi tad veikti?

„Aiszku — sako toliaus Hilferdingas — jog viena pusė užduotės mūsų Lietuvoje yra tokia jau, kaip ir visose dalyse Pabaltmarės („Zapadnij kraį“): atliuosavimas ukininkų nuog valdžios ir įtekmės lenkiszkių ponų; įtaisymas

administracijos, kuri naudą atgabentų Rossijai, ale ne lenkiszkiems interesams, ir žiamiszkių urėdų (Ziemszija uczreždenija“), kurie taptų tikrais organais tautos, bet ne vienų lenkiszkių bajorų; sztai ta kaini pusė darbo, kurios mes czion nenorime lytėtiesi, kaipo esanczios szalyje nuog mūsų tēmato. Antroji pusė užduotės yra specijaliszka, prideranti svetimtautiszkam karakteriui žiamaiczių ir lietuvinių tuomi, kad jie dėl mūsų (maskolių) yra svetimi savo paeiga, kalba ir budu. Ir reikia sakyti, jog szis specijaliszkas svetimtautiszkas charakteris Lietuvos ir Žemaitijos negalės ten neatsiliepti užtėmytinai visuotiniame dalyke ant mūsų darbo. Jis apsireiksz didesnėmis sunkenybėmis dėl maskoliszko darbininko czion, nengu szalyse su maskoliszkais ir pravoslavonais gyventojais. Tarp lietuvių ir žiamaiczių dang sunkiaus bus atitraukti ukininkus nuog jungo lenkiszkių ponų, jei ne medegiszko, tai doriszko, ir suteikti lietuviszkam kampui vietinę administraciją, apvalytą nuog lenkiszkių elementų ir lenkiszkos įtekmės: czion mums labai užkenks daugelyje dalykų nesupratimas kalbos, užkenks ir tikybė, duodantįjį katalikiszškai kuningijai Lietuvoje tokius tvirtus įrankius dėl propagandos interesuose Lenkijos. Dar sunkiaus bus įvesti valstiszkuose urėduose tikrai tautiszką gaivalą, taip, idant jis stotu priesz mus veidu į veidą, be lenkiszkos tarpininkystos. Vislab tai galima dasiekti tik tada, kada mes pats susipažiusime isz arto su lietuviszka tauta ir atidarysime lietuviams kelius į savpatiszką apszvietimą, tokius kelius, kurie nevestu lietuvių, pakilusius ties prastais žmonėmis, per iszkalą neprieteliszkių dėl mus geidavimų ir įtikėjimų lenkiszkosios civilizacijos. Negana to, kad nekuriuose universitėtuose tur buti įsteigtos katėdros dėl lietuviszkosios kalbos jog Rossija tur visokių budu rupintėsi turėti vyrus, iszmananczius prisiartinti prie lietuvių be paszelpos tulkų, yra reikalinga, kad ir pati lietuvių tauta pastatytų darbininkus, kurie pradētu veizdėti ant darbo tiesiok „s toczki zrienija prakticzeskoj polzy svojego naroda,“ o ne pagal padavimus senosios Respublikos. Mēs nedumojame apie separatizmą, bet prieszais, jį suvis atmetame. Ale dėlto-gi

kad lietuvių tautoje nebutu separatizmo, pirmiausia ir svarbiausia išlyga yra — įkniatimas joje sąprotybės („samoznanie“). Nėsa lietuviszkoji tauta yra taip maža (?) ir taip įgrusta tarpon trijų tautų, maskolių, lenku ir vokiečių, jog apie savistovystą („samostojatelnost“) ji ir mislyti negali (?); bet tame pat laike lietuvių tauta yra viena iš kietsprandžiausių ir savo istorija parodė, kaip didiai ji brangina savo kalbą ir savo budą. Lenkiszka propaganda iki sziol turėjo naudą iš jos neakvyvumo („nerazvitost“), stokos tautiszko susivokimo, tik dėl aklumo lietuvių tautos, neėsančios joje tautiszko susipratimo, galima buvo lietuvius užkrėsti lenkiszkomis idėjomis, apszarvuoti juos dėl lenkiszko dalykų. Separatizmas Lietuvoje gal remtiesi tik ant valdytos lenkiszko elementų, ant nemitrumo lietuviszko tautiszko elemento. Priesz separatizmą toje szalyje mes galime veikti tik paakinimu vietinio gaivalo, kursai viens pajiegs atliuosuoti Lietuvą nuog doriszkos vieszpatystos lenkiszko elementų. Reikalinga, idant lietuvis galėtų tapti apszviestu žmogumi, nepavirsdamas į lenką; reikalinga, idant lietuvių tauta, palikta per lenkų valdžią tamsume ir snaudulyje, vėl, kaip ir senovėje (!) gautu nuog rusų ir per jų tarpininkystą prieieigą prie szviesos, taip lyginai, kaip ji nuog Rossijos įgyja dabar materijalizska laisvę ir gyvenimo pagerinimą. Mes darėme Lietuvoje koncesijas dėl lenkiszko gaivalo, įtaisydami seniaus kliasas dėl lenkiszkos kalbos gymnazijose ir kitose valdybiszkose mokslainėse Vilniaus aprubėje. Jeigu galima tad buvo Lietuvoje tokią koncesiją daleisti dėl kalbos menkos, nedidelės skaitliumi ateivių ir tankiai neprieteliszkos dėl mus (maskolių) mažuomenės, tai ar ne paika dabartės butu tą pat uždrausti dėl kalbos vietinių gyventojų? Ar-gi mes, už tiesą, norime laikyti lietuvių tautą už dalį lenkų? Jeigu mes ilgai laikysime ją per lenkus, tai gal sulauksime, jog ji tikrai pavirs į lenkus. Sunku atminti, jog per ilgas metų eiles lietuvos Vilniaus ir Kauno gubernijose įstodamas į mūsų mokslaines, turėjo mokintiesi lenkiszka, o kalbą savo tautos, jis netik negalėjo išszimokinti, bet priverstas buvo ją užmirszti.

„Jeigu šioks rėdas ten (Lietuvoje) turėtu likti, tai mums (maskoliams) nėra ką mislyti apie išlaikymą mūsų dalykų (apmaskolinimo!) Lietuvoje tautiszkomis spēkomis, apie pasiprieszinimą prieš lenkų propagandą... Apartai, mes pats szelptumėme tą propagandą ir tuos jų geidulius visomis mūsų pajiegomis.

„Universitėtiszkos katėdros lietuviszkosios kalbos ir įvedimas jos skaitliu reikalingų mokinio daiktų į valdybiszkas mokslaines Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijose — sztai, turime atkartoti, vienas isz geriausiu įrankių dėl prirengimo žmonių, su kurių paszalpa lietuvių tauta galėtu prisiartinti prie maskoliszkos gyvatos, susimegsti su Rossija į bendriszką ir doriszką rysį.

„Suprantamas tai daigtas, jog umai atsirastu, reikint, ir paszalpa dėl susipažinimo su Lietuva ir lietuviszka kalba. Mes neturėtumėme griebtiesi į vokiszkas mokslakninges dėl pažinties Lietuvos ir lenkiszkas kningas, norėdami nors kokią nuomonę įgyti apie lietuvių tautą ir jos budą. Paczioje Lietuvos gentėje atsibustu dvasiszkas darbas su tautiszku karakteriu ir linkiu, sąjantrumi Rossijai, ažut to, kaip sziamė laike kad ta tauta papuldama į lenkiszkus nasrus, tampa tik kunu lenkiszkosios propagandos.

„Mes prisiartiname dabar prie svarbiausios pusės to daigto, kurį mės įtaisyti turime dėl lietuvių tautos, butent prie to klausimo, ko reikalauja nuog mus ta tauta pati? Czion, suprantama, svarbiausias klausimas esti apszvietime tautiszkame. Mes visi, žinoma, geidžiame matyti Pabaltmarės kampe kuo didžiausią ir kuo veikiausią iszsipletimą tautos apszvietimo per maskoliszką kalbą (?) ir maskoliszkoje dvasoje (?), mes troksztame to nevien dėl naudos valdybos, bet tiek jau ir dėl naudos to kampo.

„Bet jeigu yr lengva ir prideria mokinti žmones ne kitaip, kaip maskoliszškai, szalyse per gudus apgyventose, kurių kalba menkai kuomi atsiskiria nuog mūsų didrusiszko

liežuviu; jeigu įszalyse, apgyventose per mažrusus, taip pat galima, tai Lietuvos žiamėje suvis nepritiktu ir nebutu galima („nejestestvenno į nevozmožno“), idant pirmpradės mokslas tautinėse iszkalose butu iszguldomas tik maskoliszka. Nėsa ezion, Lietuvoje, mes turime darbą ne su dalimi rusiszkos gentės, bet su įpatinga, svetimtautine gente: ukininko vaikas Žiamaitijos ir Lietuvos kampe, paszauktas mokslainėn, kur tiesiok užkalbintas butu maskoliszka, nesuprastu nei vieno žodžio. Matome, jog ezion kalba pirmpradžio mokslo tur neatbutinai buti lietuviszka, o maskoliszka kalba tik vienu isz dalykų (predmet), kurių reikia vaikus mokinti. Taip ir Prusija, kuri suvis atmėta pradiniam apszvietime visas vietines vokiszkas tarmes, kuri tiesiok įveda kožną vokiszką kudių, vistiek kokia tarme jisai namieje nekalbėtu, į kliasą, kur mokinama yra kainioje vokiečių kalboje, — ta pati Prusija ant savo gabalo lietuviszkosios žiamės įvedė elementariszką mokslą lietuviszką kalbą dėl mokslo Tilžės gymnasijoje ir Karaliaucziaus universitete. Mes noriai nurodome ant paveizdos Prusijos, vienos isz apszviescziausių Europos žiamių ir dėlto, kad ji, taip lygiai kaip ir mes, turi darbą su lietuviszka tauta. Kaip dėl Prusijos, taip ir dėl Rossijos lietuviszkoji gentė, yra ne daline szaka ponaujanczios tautos, ale gente svetima, kuri suvis nesupranta abelnos kalbos viso kraszto. Valdyba Prusijos suprato szitą dalyką jau pirm pusantro szimtmeczio; ji suteikė lietuvių gentei savo žiamėje mokslą ir priveržė jau prie savės drucziausiu doriszku ryszių.

„Ir taip, atkartosime mūsų mislį. Kada-gi lietuviai yra gente suvis atskirtina, svetimgente, tai mokinti žmones pradinėse mokslainėse Lietuvos maskoliszkoje kalboje, butu vis tiek, kaip ir nemokinti suvis; mūsų mokslainės stovėtu tuszczios arba butu pripildomos per prievartą, o lietuvių tanta liktu, kaip ir seniaus tamsi ir akla rankošė kuningų ir bajorų. Reikalinga yra visoje Kauno, Suvalkų ir trijuose pavietuose sziaur-auszriniuose Vilniaus gub. (Trakų, Vilniaus ir Szvenczionų) įvesti mokinimą tautinėse iszkalose

lietuviszkoje kalboje, o vienu iš svarbiausių dalykų mokslo tose iszkalose įvesti maskoliszką kalbą, taip kad isz iszkalos iszejdamas lietuvių vaikas gerai suprastu maskoliszka ir mokėtu maskoliszka raszyti. Sztai manas apie tą klausimą vieno prigimto lietuvių, vieno iš geresnių pažintojų savo tėviszkės ir savo tautos. „Įvedimas mokslo lietuviszkoje kalboje Lietuvos iszkalose yra labai svarbus daigtas isz daugel pusių. Jis szelptu veikesniam iszymokinimui maskoliszkos kalbos, kuri szįdien paaishkinama esti su pagalba lenkiszkosios, dėl daugumo ne labiau suprantamos, kaip ir maskoliszka. . . . Dabar neviens lietuvis nesupranta ir neskaito „położenie o krestjanach“; daugumas nėko nežino, kad yra toksai įstatymas, ir į vislab tikia. Mokslas parodytu, kaip naikinanti buvo dėl lietuvių ponybė lenkų, kurie per 4 szimtmečius tik rupinosi apie isznaikinimą Lietuvoje viso lietuviszko, įtaisydami joje lenkiszkas iszkalas, kuriose necedydami plakė lietuvių kudukius jeigu tie atsidrasindavo pasikalbėti tarp savęs lietuviszka, savo motynos balboje; mokslas galėtu szelpti ir dėl įgyjimo sveikesnių apie visą nuomonių, nėra dabar lietuvis, skaitydamas tik maldakninges ir visokias bažnyt-kninges, taip vadinamas Kanticzkas, yra prisisiurbęs pa-einanczių isz viduramžio nuomonių ir įtikėjimų.“

„Liekti dar dasilytėti klausimo apie praktiszką iszpildymą szito užmanymo. Kiek žinome, jau ir seniaus užmanoma buvo įvesti Lietuvos iszkalose mokinimą lietuviszkoje kalboje, bet priesz tokią propoziciją sukilo balsai žmonių, tvirtinanczių, kad lietuviszka kalba neturinti rasz-tiszko apdarbaliavimo, negalinti buti vartojama dėl mokinimo jaunuomenės; jog negalima esanti paraszyti rankakninges tarmėje, kuri tik ukininkų kalbama ir tt. Negalima laukti, idant žmonės, kurie tur' interesą, kad ne-taptu dasilytėtas vieszpatavimas lenkiszkosios Lietuvoje kalbos, nebandytu griebtiesi už tokių ir kitokių davadų priesz įvedimą mokslo tautisz-koje kalboje; bet visamė szitame dalyke jie gal tik pasitikėti ant mūsų nežinios. Lietuviszka kalba tur gra-matiką, moksliszka paraszytą per vieną isz pirmųjų philio-

liogų Vokietijos*); joje Prusuose išduoti yra netik katekismai ir kitos elementarizškos kningos, bet ir poėsijos ir pilnas išguldymas biblijos; Rossijoje lietuviszkoje kalboje atspaudinti yra ir mokslisžki darbai apie historiją ir archejoliogiją žiamės. Prie tokio prisirengimo, priesztaravimas, buk liet. kalba netinkanti dėl mokinimo, gali buti statomas tik per tokius, kurie tyežia teisybę gadina. Reik tik paszaukti žmones, pažystanczius tą kalbą ir sąjauczianczius reikalams lietuviszškos tautos, ir trumpiausiam laike mes turėtumėme lietuviszkoje kalboje visus reikalingiausius mokintuvius, ir lenkiszškas gaivalas Lietuvos mokslainėse paliktu savo vietą lietuviszškui ir per jį — maskoliszkui (?).

„Tokiu budu sztai, man ding, ko reikalauja nuog mus Lietuva: pirmucziausiai, kad mes (maskoliai) žiurėtumėme ant lietuviszškos tautos, kaipo ant tautos įpatingos ir suvis atskirtinos nuog lenkų; kad mes susinesztume su lietuviais, szelpdamiesi lietuviszška, o ne lenkiszška kalba; kad mes duotumėme maskoliams progą mokintiesi lietuviszškai ir įvestumėme lietuviszšką kalbą į gymnasijas ir kitas vidutines iszškalas Lietuvos; ant galo, kad mes įsteigtumėme Lietuvoje tautines lietuviszškas iszškalas, kuriose lietuvis galētu apsiszviesti, nepavirsdamas į lenką, ir susipažinti galētu su maskoliszška kalba, kuri jam taip reikalinga, įpacziai nuog laiko atvadavimo nuog baudževos, civiliszškame buvyje.“

Szitas projektas mokinto Hilferdingo kad butu iszpildęs, lietuviszškasis klausimas butu turėjęs szįadien visai kitoniszšką pavidalą. Neabejotina, Hilferdingui mes kalti ēsime jau ir tuomi, kad: 1) gymnasijose įvesta tapo lietuviszška kalba; 2) prie Moskvos universitėto įsteigtos tapo stipendijos dėl lietuvių isz Suvalkų gub., ir 3) kad iszduotame dar 1864 m. „*polożenie o narodnych uciliszczach*

*) „Neabejotina, kad maskoliszška kalba netur ikisziol gramatikos, kuri po svoim dostoinstvam galētu susilyginti su lietuviszška gramatika pono Schleicherio.“ Tėma Hilferdingo.

v carstvie polskom“ aiszkiai pasakyta tapo: „pradinėse mokslainėse Suvalkų gub. mokslas turįs būti iszguldomas lietuviszkoje kalboje. Jeigu negalima gincezytiesi, kad tos stipendijos ir mokinimas liet. kalbos gimnasijose turėjo jau tulą įtekmę ant apszviestesnių lietuvių dalyke atsigaivaliavimo, tai kokią didelę naudą butu turėjusi mūsų tauta isz visų užmanymų to vyro! Bet, pagailėk Dieve, idėjos Hilferdingo neatrado barbariszkoje maskolių administracijoje reikalingos dirvos dėl iszsiplėtojimo! Vietan atgaivinti lietuvių tarpe dėkingystą už tulas apturėtas geradėjystes, maskoliszka administracija tik suarzino lietuvius, pakeldama neapikantą, nės ji nuskriaudė lietuvius dar labiau, nei kaip senovėje lenkai! Individualiszkaiko po tauta panėkinti, lietuviai priversti tapo vėl sėbrauti su tais lenkpalaikiais, su kuriais risza juos tuli atminimai ir vienumas tikybės. Uždraudimas lietuviszkos spaudos, kurį tik tulas idiotas iszmislyti galėjo, pavertė jau daugelį lietuvių į lenkų pusę ir užkrėtė juos dar labiau lenkiszkais idealais. Pranaszavimai Hilferdingo isz dalies jau iszsipildė, ir jeigu dar toliau ta barbariszka drausmė durnos, maskolius pavers mūsų tautą ne į maskolius, bet į lenkus, nės perekiojami lietuviai priversti yra glaustiesi prie tokių jau persekiotų katalikų — lenkų.

Tacziau projektas Hilferdingo neliko be naudos. Jis nors isz tolo turėjo jau įtekmę ant pabudimo mūsų tautos, o ateigoje — jis turėtu būti pamatu mūsų troszkimų. Nors ir dar taip butu barbariszka savo pasielgime maskoliszkoji administracija, ji nedurnos amžių amžius, bet isznyks, tik daugumą skriaudos padariusi. Centralizaciszkos tendencijos maskolių sziądien yra tokios jau, kaip pirm szimto metų buvo ir Austrijoje, Marrijai Teresijai vieszpataujant, dalyke germanizacijos; bet ką susilaukė szios dienos Austrijos tautos tą su laiku sulauks ir gyvenanczios Maskolijoje įvairios tautos, drauge ir lietuviai, o tada ir mūsų norai, pagal programą Hilferdingo, turės iszpildyti tapti.

Szitos priežasties dėlei Hilferdingo rasztą „Litva i Zmud“ turētu kiekvienas lietuvis pažinti, nėra jame randasi programmas ateigos mūsų, atmetus, žinoma, maskolizskumą tulų jo pažvalgų.

II.

Nuog laiko apsireiszkimo Hilferdingo raszto sulyg 1883 m., kada pasirodė „Auszra“, praėjo lygiai 20 metų. Ka-gi veikė pats lietuviai, tos „vargų pelės“, per szitą gana ilgą laiką? Nepažįstu gerai literatūros apie lietuviszką klausimą szitos epochos, bet man rodosi, kad pats lietuviai labai menkai prisidėjo prie paaiszkinimo to klausimo o jei ir prisidėjo (slg. Gilius, Žylinskis Botyrius ir k.), tai tik negatyviszkame linkyje. Lietuviszkas klausimas per Hilferdingą užgautas ir taip szvariai iszaiszskintas, po lenkmeczio vėl gana greit sunyko, apleisdamas savo vietą russifikacijos apasztalams. Kiek žinau, tik 1880 m., kada Tilžeje įsteigta tapo „lietuviszkoji rasztų draugystė“, maskolizskoje literaturoje vėl pakilo balsai, apleistą ir kuone užmirsztą lietuviszką klausimą pajudindami. Taip laikrasztyje „Viestnik Jevropy“ 1880 m., isz priežasties atsiradimo tos „liet. r. draugystės“, patalpintas tapo pono K. V. sympatiszškai dėl lietuvių parasztytas artikulas, kuriame autorius, užgaudamas stovį lietuvių po valdžia maskoliaus, sako, kad lietuviszškai tautiszkasis klausimas tik Rossijoje galėsįs turėti svarbesni giliavimą, bet tuomi tarpu jis esąs, kaip ir viskas Lietuvoje, visai snaudulio apimtas. Baigdamas ilgoką artikulą, K. V. raszo: „Kaip ten ir nebutu, bet liudyjant tiems, kurie patį dalyką pažįsta, tarpe lietuviszkųjų gyventojų ir Maskolijos pabudęs yra susipratimas jųjų tautiszko individualiszkumo. Ukininkai Kauno ir Vilniaus gubernijų tose vietose, kur jie 1864 m. sąjautavo lenkiskajai revoliucijai, pradeda dabar atvirai prisipažinti, kad jie neesą lenkai, ir kad jie neturi priežasties kovoti už Lenkiją. Ale tame pat laike jie negali prisipažinti ir maskoliais esą. Apsimaskolinti taip labai, kaip apsiwokietinusi yra didė dalis prūsų, lietuviai Kauno ir Vilniaus gub. negali. Prusai apwokietinti tapo

ne vienomis valdybiskomis įrėdnėmis, o dar mažiaus uždraudimu arba prislėgimu tautiškos kalbos, bet didžiausioje dalyje per priežastį kolonizacijos (iszeivystės), kuri nuo senovės iš tirschcziau apgyventų vakarinių kampų tenlink kreipiasi. Didrusiszkosios gubernijos guli per daug toli nuo Lietuvos, ir nuo to laiko, kaip jau jose pasiliovė persekiojimas „raskolnikų“, ir nuo laiko, kada ir pati Lietuva pateko po maskolizkais zokonais apie kitatikius (raznovierije), didrusiszkoji kolonizacija Lietuvoje pasiliovė. Gudiszkoji (baltrusiszkoji) iszeivystė Lietuvona taipogi n'yra galima, nėra gndiszkosios gubernijos yra daug menkiausiai apgyventos, negu Lietuva: Minsko gubernija 590 žmonių ant 1 kvadr. mylios, Vytepsko — 952, o Vilniaus — 1,167, Kauno — 1,429. Mokinimas maskolizkos kalbos iszkalosė, ir prie priverstino mokinimo, kurio dabar neesti, yra per daug trumpalaikis mūsų ukininkijoje, idant jis galėtų užstelti kalbą giminės ir visos tautiškos gyvybės lietuvių. Pati iszkala iszveizd' tarytum atsiszliejusi esanti nuo jų tautos, panėkinusi paszelpą gyvos tautiškos kalbos. Ankscziaus ar vėliaus iszkala turės susivienyti su tautos gyvenimu; szelpdama jos kalbą, — o tada jai suteiks brangią pagelbą ta medega, kurią rankioja Tilžės „lietuviszkoji rasztų draugystė.“

1883 m. apszviestieji lietuviai įsteigdami „Auszrą“, paėmė drauge ir lietuviszkąjį klausimą į savo rankas. Nuo szito laiko prasideda saprotiszkas iszgvaldymas to klausimo, pastatyto ant tikrai tautiško pamato.

Lietuvos apszviestunai, kaipo integraliszka dalis tautos, atmetę nuo savės tokias szalaputras, kaip Giliai, Žylinskai, Sprogiai ir k. su jų paojingomis dėl Lietuvos tendencijomis (russifikacija!), atsimetę ir nuo lenkų, kurie rengia pragaisztį dėl tautos lietuvių, atsistojo ant grynai lietuviszko grunto, iszganymo savo tautos tyrame lietuviszkume jieszkoti mėgindami. Pažindami reikalus ir norus savo brolių, szitie apszviestunai pradėjo ir szviesą lietuviszkoje kalboje ir dvasioje platinti; jų idėalu tape Lietuva par excellence. Nenorėdami lenkti sprandą priesz maskoliaus barbarybę, jie tuomi tarpu įsi-

metē ī passyviszkā opozicijā, lukurnodami, jog tasai visogalis laikas, kursai sunaikinēs yra jau netokius kraugēriszkus barbarus, sunaikins, ant nandos lietuvīų, ir maskolių barbarystē, o tuomi pat padēs ir lietuviszkaī idējai iszsiplatinti. Ant szito punkto atsiremiant, jau nesunku buvo szitiems lietuviams ir savo programā formuluoti: Basanavyčius, keliuose artikeluose laikrasztyje „Novoje Vremja“ dar 1883 m. apraszdamas lenkiszkuosius Lietuvoje geismus, isztarē, kad Lietuva turinti buti dēl lietuvīų, o Szliupas 1887 m. iszleistoje kuinguteje „Litvini i Polacy“ paraszē „Litva chce być niepodległą politycznie“. Ar Lietuva sulauks dar kartā buti „politycznie niepodległą“ nėks negal žinoti, bet tuomi tarpu visi apszviestieji lietuviai tame sutaria, kad idėala musų turi buti savystovė Lietuva, arba kitaip sakant Lietuvos lietuviszkumas.

Turėdami tiek paveizdų atgyjimo didesnių ir mažesnių tautų musų szimtmetyje, Lietuvos intelligentai persiliudyje yra, kad ir dēl jų tėviszkės, rasi, neužilgo atvyks valanda liuosybės, kaip tik centralizacijiszkom maskolių administracijos tendencijoms prisiartins; sziokiu ar tokiu budu, galas. Szito „galo“ belaukdami, jie nesėdi rankas susiēmę, bet trusiasi dēl apszvietimo savo brolių, gaivindami ir kurstydami lietuviszkā idėją.

Ir kuningija Lietuvos, kuri iki paskutinio laiko buvo dar prisisurbusi lenkiszkos dvasios, ir ta, suprasdama savo interesā ir interesa savo avelių, jau pradeda isz palengvo, „lietuviszkosios dvasios“ apszviesta, gretintiesi eilēn darbininkų, kurie trusiasi, dēl pakylėjimo lietuviszkos tautystos. Skaitant jų organę „Apžvalga“ (No. 18) straipsnį Szermunėlio: „szis tas apie musų lenkininkus“ negalima atsidžiaugti, kad jaunesnioji eilē kuningų jau isz tikro virsta ī lietuvius ir pradeda suprasti savo užduotę. Kuo veikiau Lietuvos kuningija supras, kad lietuviszkumas yra *conditio sine qua non* dēl apgynimo katalikiszkos tikybės Lietuvoje, tuo didesnę ji užsipelnys paguodā nuog savo brolių, o tapdami apasztalais lietuvystės, jie bus dēl tautystės musų ta uola, kuriā ir peklos galybė nepergalės.

Neabejotina, kad senesnėjai kuningų eilei su jų lenkiskumu į kapus iszkeliavus, ir dar keliems metams praėjus, jaunesnieji kuningai taps tokiais tvirtais Lietuvos žmonelių vadovais, kokiais jau seniai yra kuningai airių, čekų ir kitų tautų.

Liekti dar bajorija.

Szitas heterogēniszkas lietuvių tautos sluogsnis ar luomas, susidedantis isz aplenkėjusių lietuvių, vokiečių, tyrų lenkų ir k., su lietuviszkuoju klausimu susipažino daugiausiai isz lenkiskų laikraszečių, kada jie, „Auszrai“ pasirodžius, ėmėgę buvo ant lietuviszkųjų apszviestunų purvais drabstyti, juos maskoliszkais szpiegais, ilgaausiais „zuch'ais“, parsidavėliais maskoliui ir t. l. pravardžiuodami. Kokia akimi žvilgterėjo szitoji Lietuvos bajorija ant lietuviszko klausimo, ne lengva yra žinoti. Daugumas bajorų, ėpacziai tie, kurie iszganyą Lietuvos regia „w sojuszu z Polską“, turėjo persigąsti iszgirdę, kad atgyjantieji lietuviai „esą parsidavę maskoliui ir norį lenkystę Lietuvoje isznaikinti“; kiti, tyri lenkai, arba iki gyvo kaulo susilenkinusieji bajorai ir bajorėliai, keikė tuos „litvomanus“, užsimanusius Lietuvą, jų akyse tik lenkiszką provinciją sunaikinti! Tik isz tų Lietuvos bajorų, kurių namuose buvo užsilikusios tradicijos apie jų senovės lietuviszkumą, tulasis turėjo pamislyti, jog tie jaunadvasiai lietuviai negali tik į tokius paikius pavirsti, kad jie eitu maskoliui bernauti. Bet ir isz szitų bajorų atsirado nevienas renegatas, arba vėl su avies protu, kad negalėjo suprasti reikalus lietuviystės. Kaipo ant paveikslo liogikos szitokių ponelių, galima nurodyti ant V. Gasztauta, kursai trumpoje biographijoje M. Akelaiczio, prie jo „Gramatyka języka litewskiego“, pridėtoje, raszo szituos žodžius: „Cześć pamięci tego zacnego a uczonego Litwina, co równo kochał Polskę jak Litwę, a którego żywot jest pięknym przykładem dla jego ziomków a potępieniem tych, co chcą zrywać to, co złączyło kilka wieków wspólnej chwały i niedoli.“ Paklausus Gasztauto, ar kito tokio individnumo, ką-gi gero laimėjo Lietuva isz tos „kilka wieków wspólnej chwały“, jis negalētu liogiszką atsakymą duoti; bet

phrasos, kaip pas jį, taip ir pas kitus lenkininkus, yra labai pigios! Žinoma, kad lietuviai eis savo keliu, nežiurėdami ant tos „potėpienės“ szito ir kitų jam lygių lietuviszkai lenkiszku hermaphroditų.

Idėja, karta atsiradusi, negali išsnykti; anksciausias ar vėliaus ji turės išsikuntyti. Idėja lietuvių yra taip sviri, taip artima szirdžiai milijonų lietuvių, jog stebėtis reikėtu, jeigu žmonės neturėtų dėl jos sajausmo. Iki sziol tik bajorija Lietuvoje buvo atsilikusi užpakalyje eigio szitos idėjos; su laiku ir lietuviszki bajorai, jei ne dėl ko kito, dėl egoistiszku savo interesų, turės griebtis už tos idėjos, nės ir jų, kaip ir kitų lietuvių iszganymas, randasi tik lietuvių.

Ir isz tiesų, paskutiniaisiais metais, kaip matoma isz tulų privatiszku žinių, ir isz pranesimų Žalczio „Vienybėje“, ir bajorų tarpe lietuviszkasis klausimas laimi dėl savęs vis apsciausias sympatijų. Kad tikrai lietuviszkoji idėja vis labyn platinasi ir bajorų tarpe, galima numanyti ir isz artikulo p. Žiamkalnio, patalpinto N. 12 „Varpo“ 1891 m.

Szitas akyvas ne viename dalyke „bajoro balsas“, butu akyse mūsų dar svarbesnis, jei pažįstama mums butu asaba p. Žiamkalnio, jo draugijiszkas stovis ir ta įtekmė, kurią jis gali, ar galėtų bajorų tarpe įgyti: sziaip, sunku yra suprasti, ar Žiamkalnis tik vardan savo, ar vardan ir kitų, tokios jau idėjos žmonių kalba. Suprantamas tai daigtas, jog mums labai malonu butu dasižinojus, kad p. Z. ir pasekėjų nemenkai turi. . . . Nors ir mažas, bet lietuviszkoje dvasioje parengtas jo rasztelis užsipelnytu jau jei ne platų traktatą apie pajudintus per jį klausimus, tai nors tulą komentarijų, kurį, atsižvelgiant ant angszto sziaame mano raszte ruimo, tik trumpoką prie jo „balso“ prikergti galima, pritariant jam, jog „debatams kilus“, aiszesniu galės tapti lietuviszkasis klausimas.

Ką-gi nori mūsų „bajoras“ dasiekti, kreipdamasi į vientauczius savo? Ką jis trokszta apreikszti urbi et orbi? Kokios konsekvencijos jo „balso“?

Dėl apsilenkimo su tulais „paklydimais“, kurie atsitikti galėtų isz priežasties prasiplatinimo lietuviszkos idėjos,

Ž. stato ir paaiskinti bando sekancius klausimus: 1) Ką vadinti lietuviais? 2) Iš kokių drangijos sluoksnių susideda lietuvių tauta? 3) Kaip šiandien lietuviai turi žiūrėti ant lenkų ir jų kalbos? 4) Kaip turime szelpti lietuviszką kalbą? ir 5) Ar priguli mums jungti sutvirtinimą kalbos ir tautystos su socializškai ekonomizku klausimu?

Kas norės palyginti manas mano su manomis p. Z., lai skaito jo „balsą“ „Varpe“, asz duodmi sekancius atsakymus ant jo klausimų.

1) Lietuviu noriu vadinti kožną rubežiuose senovės Lietuvos gyventoją, kursai: a) yra lietuviszkos kilties, tai-gi ethnologizskame pažvilgyje yra lietuvis, ir b) kožną svetimtautį, ilgai Lietuvoje begyvenantį, kursai pavirto, arba gali pavirsti į lietuvi, priimdamas liet. balbą, budą bei daba. Kada-gi lietuvių tauta, historizskų atsitikimų dėlei, susidėda šiandien iš žmonių, kalbanczių senlietuviszkai, tulose vietose slavizskai (gudizskai, lenkizskai) ir vokizskai (Prusuose), todėl prie lietuviszkos tautos reik netik tyrai lietuviszkai kalbanczius, bet ir tuos visus priskirti, kurie nors jau svetimas kalbas vartoja, bet dar vadinasi „Litvinais“ (Bialorusija etc.) ir „Littauer'ais“ (Prusuose), ir kurių idealu historizsku yra dar senovės Lietuva. Žinoma, kad pamatu tautystės visų szitų žmonių turėtu ir turės tapti lietuviszkoji kalba. Suprantama yra taip-gi, kad netik lietuvių bajorija, kuri dar daugiur vietų yra lietuviszkos paeigos, kur-ne-kur susimaisziusi su lenkizsku, vokizsku ir t. l. gaivalu, gali priskiriama buti prie lietuviszkos tautystos, bet ir židauja, gyvenantieji tarp lietuvių vokiecziai, lenkai ir k. galės su laiku assimiliuotiesi su lietuviais, priimdami jų kalbą, kaip jau tokios asimiliacijos paveisdus turime ir kur kitur (Vokietija, Prancuzija ir t. l.)

2. Absolutizskos lygybės lietuvių tautoje, kaip pas kitas tautas, nekados nebuvo; patriarchalizskumas gyvenimo senovėje visas jų luomas kruvoje laikė. Kaip individualizskos įpatybės vieko ir dvasios, taip ir mantingumas žmonių visados buvo — o regimai ir bus — nelygus; kokia bus įtekmė socialismo sziaame dalyke, dar gerai nežinoma. Ba-

jorija pas lietuvius yra tokia jau sena, kaip ir pati jų tauta. Priimant drange su Basanavyčiumi („Žirgas ir vaikas“, „Žiponė ir žiponas“ ir k.), kad lietuviai yra iszeiviai iš Prygijos, Trakijos ir tt. atrandame jau seniausioje gadynėje jų tėviszkėje, drange su ukininkais, ir kuningaikszečius, karalius; vargszus ir labai turtingus; tą patį užtinkame vėliaus ir Lietuvoje bei Prusuose. „Ženklus“, kaip iš tardymų Curtiaus matoma, jau kliassiszka senovė gerai pažinojo; ar lietuvių bajorija savo ženklus („herbus“) nuog lenkų priėmė, yra dar nevisiszškai tobulai iszrisztas klausimas. Paminėsiu tuomi tarpu tik tiek, kad tą patį ženklą, kurį sziadien dar vartoja bajoriszkos lietuviszko kelmo giminės: Gediminai, Lingveniai, Lukomskiai, Olelkai, Sanguszkai ir k., butent vytį („pogon“), jau jį vartojo ir tuli trakų bajorai (Katys, Ukesenis, Utovis, Brizenis ir k.); tą patį ženklą atrasta ir daugiur vietų mažojoje Asijoje. Neabejotinas tad daigtas, kad Lietuvoje bajorija yra dalis lietuvių tautos, ale tokia dalis, kuri į pergamus ir iszgamus pavirtusi yra.

3. Kaip sziadien lietuviai tur žūrėti ant lenkų ir jų kalbos? Ant šito klausimo atsakymą jau davė Basanavyčius artikule „Poliaki v Litvie“ („Novoje Vremja“ 1883, Nr. 2634), Szliupas kningelėje „Litwini i Polacy“ ir keli lygiai artikulai „Varpo“, „Vienybės“ ir kitų laikraszečių. Szitas klausimas yra dėl visų lietuvių jau gana aiszkus. — Szios dienos apszviesti lietuviai „uniją“ su lenkais laiko per didžiausią nelaimę, kuri Lietuvą padavė rankosna lenkiszknų expluatorų; pripažindami tą „vienybę“ su lenkais kaipo nebuvusią, ir iszeidami iš principo „suum cuique“, lietuviai gali su lenkais sebrauti, kaip ir su įgauniais, suomiais, gudais ir k., kaipo lygus su lygiais, bet jie nekados nedaleis, kad lenkpalaikiai prisisavintu Lietuvą kaip savo „provinciją“, ir kad jie su lietuviais taip pasielgtu, kaip su rusiniais Galicijoje. Ta polytika, kurią lenkai varė seniau Lietuvoje, o dar ir dabar varo, su pagalba apsilenkiniusios kuningijos, — į pacziai Vilniaus vyskupystėje, — butent politika nutautinimo lietuvių ir pavertimo jų į lenkus, negali kito

jausmo szirdyse lietuvių pakelti, kaip tik didžiausią neapikantą. Jaigu kas sziądien atsidrąsintu kalbėti, buk lietuviui turį tulas sympatijas dėl lenkų, butu tai neteisybė, didis melas! Kožnas, kurs pažįsta Lietuvos praeigą, žino, kad lietuvių tautos neprietelių tarpe lenkai įėmę yra pirmąją vietą. Todėl negalima ir mūsų „bajorui“ pritarti, buk lenkai turį dėl mus buti „lygus su kitomis Europos tautomis.“ Lenkai (su maskoliais) isznaikino didę dalį mūsų tautos, butent Getvingus (Jeezvingus); jie ant nelaimingųjų senprusių sprando parkvietė žveriszkus kryžokus; jie, įvesdami „katalikystą“ Lietuvon, labiausiai Lietuvą sunaikino, iszplatindami joje „lenkystą.“ Lenkai neturi kaipo Lietuvos prieteliai figuruoti, bet kaipo arsziausi neprieteliai. Taipo-gi „bajorui“ mūsų pritarti negalima, buk lenkiszka kalba ėsanti reikalinga dėl lietuvio, dėl įgyjimo mokslo ir t. l. Prie gana menkos lenkų literatūros iszsilavinimas moksle toje kalboje yra labai menkas! Jau jei apie mokslą kalbėti, dėl mūsų tautos butu szimterio pai naudingiau, kad mūsų žmonės kibtu į vokiszką, prancuziszką, ir k. kalbas, su kurių pagelba galėtu kreiptiesi tiesiok prie versmės tyro mokslo, kursai vėl mūsų tautą pakeldinti galėtu ant augsztesnio kultūros laipto neng lenkiszkumas, arba dar negimęs lenkiszkas mokslas. Quoad me — asz laikau, tuomi tarpu, lenkiszką kalbą kaipo labai paojingą dėl lietuvių, nės apkvailinti tuli lietuviai, pripažindami ją kaipo „katalikiszka“ ir „poniszka,“ griebiasi prie jos, ir tokiu budu, su laiku ir isz palengvo, iszsitautina (slg. Liaudą ir kitus kampus!).

4. Kad dėl praplatinimo lietuviszkos kalbos yra reikalingos kningos, laikraszcziai ir tt., nėks neabejoja. Tacziau ir su iszsimokiniu lietu. kalbos n'yra taip sunku, kaip mūsų „bajoras“ manytu. Reikia žinoti, jog visi szios dienos Lietuvos rasztininkai lietuviszkos kalbos nesimokinę isz gramatikų, bet isz įsiklausimo žmonių kalbon, o tik jie sziądien gana gryną vartoja kalbą ir tobulai raszo. Atmetus vēlesnėse gadinėse įsibrovusius lietuviszkon kalbon tulus svetimus barbarismus, mūsų lietuviai beveik visur vartoja gražią, skaisczią liet. kalbą, taip kad norincziam

nesunku yra grynos liet. kalbos pramokti. Labai gailu, kad įpaciai didesnėji bajorija, kurios vangumas neviename dalyke pažįstamas yra, ir šiandien, kada reikalingumas liet. kalbos vis labyn ir labyn apsireiszkia, neįstengia nusi-kratyti nuog savęs tos klaidžios nuomonės, buk išsimokinimas tos kalbos esąs sunkus ir tt. Volenti nil diffieite! Jeigu mūsų laike nėtiktai mokinti vyrai, bet ir visokie negociantai išsimokina visokių kalbų ir tokių tautų, kurios neturi dar nėko drange su kultūra, tai ar-gi Lietuvos bajorams ne gėda savo kalbos, lietuviszkos, nepažį-stant?! Dėl tų „Litvin'ų“, kurie negyvena lietuviszkame kampe, galima butu nurodyti ant pasielgimo vokiečių, resp. čekų, Čekijoje dar ir šiame nesandoros tarpe jų laike: vokiečiai išsiunczia savo vaikus ant 1 ar 2 metų kur į tyrai čekiszką kampa, čekai — į vokiszką, ir kalbos išsimokinimas eina labai lengviai. Atkartoju — tik reikia mokintiesi norėti ir nežiūrėti ant lietuviszkos kalbos išz augšto.

5. Nors Lietuvoje ir randasi gana dirvonų dėl soci-jalistiszkos sėklos — įpaciai ant agrariszko klausimo atsiremiant, bet tuomi tarpu dėl susitvirtinimo lietuvisztos nebutu naudinga tautiszkąjį mūsų klausimą sukerkus su socialistiszku. Šzitos priežasties dėlei Lietuvos apszvies-tunai nemėgsta dar užkabinėti socialistiszkų doktrinų, ir, man ding, gerai daro, Lietuvių intelligentai, turėdami jau ir sziaip gana apszčiai visokių painiokų ir prieszininkų tarpe kuningų ir bajorų su bajorėliais, socialistiszkomis idėjomis apsipnosę, jie taptu baidykle dėl bajorų ir kuningų ir dar menkians galētu sėti sėklas lietuvisztės.

Tokiu budu matyt' isz viso ko, jog kaip Žiamkalnis, taip ir asz, noriva pasiekti, idant: a) Lietuva lietuviszka taptu; b) idėjos apie Lietuvos savistovystę ant tautiszko pamato išziplatintu kuningų ir bajorų tarpe; c) apszvietimo kalba visų Lietuvos luomų taptu lietuviszkoji kalba; d) sądora ir meilė viesz-patautu tarp visų Lietuvos gyventojų, ir idėalu visų luomų taptu — lietuvisztė!

Isz priežasties pasterojo punkto reikētu priminti szitai ką. Atsiradus lietuviszkam klausimui, Lietuvos bajorai — kaip matoma ir isz Žiamkalnio „balso“ — pradeda nemenkai prisidingėti, idant Lietuvos Ukininkai netaptu sujudinti priesz jų senovės „ponus“, sziądienykszezins „bajorus“ ir „bajorelius.“ Todėl ir musų Žiamkalnis, bijodamasi, kad oikonomiszkai agrariszkam klausimui pakilus, netaptu suarzinta „viena tautos dalis su kita“, raszo: „Dabar, pasakęs savo „credo“ tautiszkame klausime, atsi- grežiu į tuos brolius sātėvainius, kurie, iszėję isz prastųjų žmonių, turi neapikantą priesz visus bajorus musų kraszto.“ Toliaus pagarbinės — man ding, nereikalingai — tuos „viengenczius“, kurie iszkilę yra „augstzyn ant szviesos“, jis kreipiasi į musų laiko apszviestuosių lietuvių, sakydamas: „bet sveikinkite tą auszreļę ne su peiliu rankose ir iszkeikimais ant lupų, o tik su meile dėl tų, ką prie jus eina.“ Negirdėjos dar nėkur, buk lietuviai jau griebęsi už „peilių“ ir „keiksmų“, reikės Žiamkalniui tokį atsakymą suteikti, kad jisai sziame dalyke klajoja ir nėkus suopia. Ar lietuviai musų gadynės turi tulą „neapikantę“ dėl bajorų, ar norētu jiems už senovės verguvę atkerszyti“ — nežinau, bet dėl „neapikantos“ atsirastų gana medegos. Lietuviai dar atsimena bandževos laiką; atsimena, kaip daug kaimų ir kaimelių isznaikinta ir į dvarus paversta tapo; atsimena, jogei bajorija, atsimetusi nuog lietuviszkos kalbos ir iki paskutiniausio laiko, tarytum dėl lietuvių svetima tapusi, nėko gero dėl apszvietimo musų, dėl pakėlimo tautystos nepadare, o labai tankiai varė Lietuvoje lenkiszką propagandą su paszelpa kuningų. Lietuviai ir to neužmirszo, kad visokie lietuviszkos bajorijos renegatai musų kalbai yra davę tokių epitetus, kaip „chlopska mowa“, „chamski“ ir „poganski język“ ir k. Prisisavinusi lenkiszkus idėalus, bajorija tulų Lietuvos kampų (įpacziai Vilniaus gub.) neprieteliumi tapo lietuviszkos kalbos, jau visokiu budu ir bažnycioje persekiiodoma*). Szitie ir

*) Slg. „Poliaki v Litvie“ (Novoje Vremja, 1883, Nro. 2634 ir „Lietuv. rasztai ir rasztaininkai,“ Tilžeje, 1890, pag. 211 ir sek.

kiti menkesni faktai duoda gana peno dėl „neapikantos.“ Ale ar-gi butu teisinga kaltinti visus tuos szios dienos mokintus lietuvius, kurie ruosziasi darbe dėl apszvietimo savo brolių, buk jie systematiszškai kurstą neapikantą? Dar didesnis absurdas butu sapaliuoti apie „peilius“ ir „iszkeikimus,“ apie kuriuos nei vienas apszviestunas ir nesapnuoja.

Jeigu tad dėl Lietuvos bajorų, kaipo kastos egoistų, „jautriausia vieta“ butu oikonomiszškai agrariszsko klausimo pakēlimas, tai ir Lietuvos apszviestunai, kurių rankose guli tas klausimas, turi savo labai „jautrią vietą“ — lietu-vystą. Ką-gi mums reikētu veikti, norint, kad tos vienų ir kitų „jautrios vietos“ neįsivietrintu? Kaip-gi galima butu sutaikinti idealus lietuvių su idēalais lietuviszkų bajorų? Tuomi tarpu kaip vieniems, taip kitiems reikētu žinoti priežodį: clara pacta claros faciunt amicos. Mes norime su bajorija sądoroje gyventi, ant sekanczios kondicijos atsiremdami:

1) Mes neturime tuomi tarpu jokio intereso ir neketinamē judinti klausimą, kursai nesmagus yra dėl Lietuvos bajorų; už tatai.

2) Bajorai neatbutinai turi verstiesi į lietuvius, o atmetę nuog savęs kvailus lenkų idēalus, jie turi tapti gerais lietuviais.

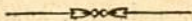
Szita yra conditio sine qua non! Nēs kaip dabar, taip ir tolyn butu netik kad labai nepadoru, bet ir pao-jingu dėl Lietuvos kęsti, kad visokie „iszpustpilviai“ ir kiti „penėti bedieviai“ lenkiszki ar lietuviszškai lenkiszki užsiiminētu, tarpe lietuvių gyvendami, persekiojimu lietu-vystės tų, kurių darbu ir prakaitu jie minta. . . . Szita dalyką ir Žiamkalnis gerai suprasdamas, raszo: „Jeigu nuo tokių nuomonių ir iszlygų žmonės daug nukentėjo, tai teisingai prigulētu nuo bajorų reikalauti resti-tucijos; tai-gi neiszskindami skolininkų tautos, prie kurios jie neatbutinai priguli, reikalaukite nuo jų atsidavimo darbui apszvietimo žmonių, o tuomet tuos, ką laikysis senų tradicijų, veskite ant supratimo jų atkaklybės, o kur doriszka spēka nestengsite, — imkitėsi už repressijos.“

Su lyg sziuolaik idėalu politikos daugumo Lietuvos bajorų buvo: „jeszcze Polska nie zginęła,“ o gyvenimo — Horatijaus eilutė: Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas; szituodu jų idėalu netur nėko drange su idėalų tikrų lietuvių ir mūsų amžyje netur jau giliavimo. Kaip polytikoje, taip ir draugijiszkuose prietikuose dabar jau yra kitoks virtės laikas, kurio balsą ir bajorija suprasti turėtu. Jei Czekijos fėodaliszka aristokratija, su kuria Lietuvos bajorija nei inteligencija savo, nei mantingumu ir isz tolo negali susilyginti, pavirsti turėjo į czechus, tarpe jų gyvendami, ir sziađien czechų interesus saugoja ir glamoni, tai ir dėl Lietuvos bajorijos kito kelio neliekti, kaip dilemmos laikantiesi: arba buti lenkais ar maskoliais, tai yra Lietuvos neprieteliais, arba vėl į lietuvių ir lietuvių prietelius pavirsti, jei nori ramiai jų tarpe gyventi. Tertium non datur!

Pavidis lietuviszko klausimo, jojo eigis ir linkis mums gerai buvo ir yra žinomas ir be „bajoro balso“ „Varpe“; ale kokia bus Lietuvos eitis — kas galės atspėti? Tiek abejoti negalima, kad Lietuvos kuningams ir bajorams idėjas lietuvių prisisavinus ir betrusiant su mumis ant tėvyniszkos dirvos, mūsų Lietuva dar veikiau atsigaiivintu ir įimtų sav sviete priderinczią vietą. Todėl ir vieniems ir kitiems priminti reikėtu Virgiliaus žodžius: felix, qui patuit rerum cognoscere causas. Ar-gi bajorai nesuspras reikalų naujo laiko ir naujos dvasios, atsiradusios lietuvių tautoje? Ar-gi gislose ainių ne vieno isz tų bajorų, kurie dar gilioje senovėje buvo stiprus Lietuvos apgynėjai, neatsiras laszelis senlietuviszko kranjo? Ar jų szirdyse neužsidegs meilė dėl lietuvių, vargintos per tiek szimtų metų, o dabar kelianczios isz lėtargiszko miego? Lauksime!

12. I. 92.

J. Sapalius.

Pasaka apie tai, kaip vienas sodietis išsgelbėjo du genarolu.

Paraszyta Szczedrin'o (Saltykov'o).

Kitą kartą gyveno du genarolu, ir, kadagi abudu buvo permier nēkszais, tai vieną dieną — jeigu pavierytum? — akies mirksnyje jiedu atsidadurē ant pustos salos. Tuodu genarolu buvo tarnavę per isztisą savo gyvenimą kas-žin-kokioje kanceliarijoje, kur jie buvo gimę, užaugę ir pasenėjo. Už tai jiedu jokio supratimo neturėjo apie nēką. Jie net nežinojo kitų žodžių kaip: „Pavelykite man isztarti jums mano nuoszirdžiausią guodoną ir prisisirisimą.“

Kanceliarija, budama suvis nereikalinga, tapē panaikinta, ir genarolai likosi atleisti. Budami bē vietos, jie apsibuvo Peterburge, Gaudagraszių ulyczioje, atskiruose namuose, kožnas gaudamas pensiją ir laikydamas po gaspadinę. O dabar, umai, jiedu pabudo ant apleistos salos, abudu begulį po ta paczia užklotuve. Iš pradžios, žinoma, jie negalėjo numanyti nēko, ir pradėjo szneką, lyg kad nēko nebutu buvę:

„Asz sapnavau navatną sapną, jusų mylista,“ tarē vienas genarolas; asz tariausi gyvenas ant pustos salos — “.

Jisai tiek pasakęs, umai atsikėlē. Taip-gi antrasis genarolas paszoko ant kojų.

„Vieszpatie! kas tai yra? Kur mudu ēsava? jiedu abu suszuko. Potam jie pradėjo vienas kitą gnaibyti, kad pamatyti, ar tas navatnas prieuolys buvo iš tiesų ar tiktai sapnas. Bet, kaip jie nesistengē perkalbėti savę, jog tai nēks kits nēsą kaip svajonē, jie buvo priversti pažinti liudną teisybę.

Iš vienos pusės nuo jų tēsēsi marē, iš kitos pusės klaksojo nedidutis gabalas žiamės, anapus kurios tysojo toji pat bekrasztē marē. Genarolai ēmē verkti pirmu sykiu nuo uždarymo kanceliarijos. Jiedu ēmē prisiziurėti vienas kitam, ir patēmyjo beēsą apatiniuose marszkiniuose, vienok kožnas su medaliu ant krutinės.

„Asz mislyju butu labai gerai kavos atsigerti“ — pratarē vienas genarolas; potam, atsiminęs, kokia negirdēta nelaimē buvo ieztikusi, jis vėl apsiliejo aszaromis.

„Kagi czion dabar ant szvieto mudviem bedaryti?“ jisai to-

liaus kalbėjo gukeziodamas. „Jeigu mudu dabar paraszytuva praszyną (prosbą), ar mislyji, kad isz to galētu kas gero pareiti?“

„Asz tamistai ką pasakysiu,“ tarė antrasis genarolas; „tamistos mylista eikie į rytų pusę, o asz eisių vakarų link, ir vakarė mudu vėl susitiksiwa szitoje vietoje, ir gal mudu busiwa ką užėję. Dabar dalykas buvo rasti rytus ir vakarus. Jie atsiminē, kad vieną dieną jų direktorius buvo pasakęs: „Jeigu nori rasti rytų pusę, atsistok su veidu į sziaurę, ir geidžiamoji pusė bus po tavo deszine ranka.“ Taip jiedu pradėjo jieszkoti sziaurės; jie stovėjo į tą pusę ir į kitą pusę; bet perleidę savo gyvenimą kanceliarijoje, jie negalėjo nėko rasti.

„Asz jau turiu, tamistos mylista! Tamista eik po deszinei, o asz eisiu po kairei; toks yra dalykas,“ tarė vinas genarolas, kuris, szale tarnystos kanceliarijoje, buvo buvęs mokintoju kalli-graphijos mokslainėje dėl žalnieriszkių vaikų, ir dėlto turėjo mažumytį daugiaus proto.

Pasakyta, ir padaryta. Vienas genarolas nuėjo po deszinei ir matė medžius augant, ir ant medžių visokius vaisius. Genarolas norėjo nusiskinti nors vieną obuolį, bet tie visi kabėjo per augsztai. Jis mėgino įlipti į medį, bet tiek tik padarė, kad sudraskė savo apatinius marszkinius. Genarolas traukė toliaus ir atėjo prie upės. Upėje skrajojo žuvys, kaip kad nersztynėje ant Fontankos. *)

„O malonė! Kad asz bucziau tiek žuvių turējės gaudagra-szių ulyczioje!“ mislyjo sav genarolas, ir jo burnoje seilės tekėjo nuo pageidavimo. Potam genarolas įėjo į girę, ir ten kurapkos szaukėsi ir tetervynai bubeno ir zuikiai szaudė aplinkui.

„O, Vieszpatie! kiek czia yra maisto!“ szukterėjo genarolas, visiszka sublogėjęs nuo iszalkio. Ten nėko nebuvo dėl jo numal-szymo; jis sugrįžo atgal ant *rendezvous* su tuszcziomis rankomis. Antrasis genarolas jau ten buvo ir laukė.

„O ką, tamistos mylista, ar radai ką nors?“

„Tas yr', radau seną numerį *Moskvos Žinių*, tai viskas.“

Genarolai sugulė ant nakties, bet jiedu iszalkio dėlei negalėjo miegoti. Tai rupinosi pamislinę, kad kas kitas gauna jų pen-

*) Perkasas Peterburge.

sijas, tai jie minėjo vaisius ir žuvis, kurapkas, tetervynus ir zūkius, kuriuos jiedu buvo maciusiu dieną.

„Kas butu mislinės, tamistos mylista, kad dėl žmogaus penas, elementariskame pavidale, lekioja, plauko ir ant medžių auga?“ tarė vienas genarolas.

„Najė,“ atsiliepė antrasis, „asz prisipažistu, kad iki sziuolaik asz tariasi, jog kepalai duonos auga tiesiog taip, kaip juos kad gauname rytmetyje su kava.“

„Tai-gi asz mislinu, kad jeigu žmogus nori sėjikų ant pietų, sakykiamė, tai jis turi juos pirma pagauti, ir pamushti, ir nupeshti, ir iszkepti; vienok kaip tai vis galima butu padaryti?“

„Kaip tai galima butu padaryti?“ klausė ir kitas.

Jie pametė sznekėjėsi ir mėgino sumigti, bet iszalkis budino juos. Kurapkos, kurkinai, parsziukai szokinėjo jiems akyse, riebus ir sultingi, parudę, drauge su agurkais ir visokiomis salotomis.

„Asz sakau, kad asz gatavas ėsti pats savo cziabatą!“ szukterėjo vienas genarolas.

„Pirsztinės taip-gi nėra peiktinos, jeigu jos gerai isznesziotos ir taukuotos,“ atsiduso kitas.

Umai genarolai pažiūrėjo viens į kitą; grasi szviesa žybcziojo jų akyse; jie griežė dantymis ir drunus balsas girdėjosi jų gerklėse. Isz palengvo jiedu ėmė slinktisi viens artyn kito, ir akimirkoje padukimas laukinio žvėries pabudo abiejuose. Kuszkliai (pluksztai) plaukų lakstė į visas puses; szauksmai ir vaitonės paskilbo; genarolas, kuris buvo buvęs mokintoju kalligraphijos, nukando antrojo medalį ir tuoju praryjo jį. Bet regykla srovės kraujo veikiai juos nuramdė.

„Galybė szviesos! apsaugok mus!“ jiedu suriko sykiu; „per valandą mes butumėmė nuriję vienas kitą!“

„Kaip-gi mudu czion atsiradova? Koks palaidunas iszskirto mums tą kraugožingą klastą?“

„Jusų mylista, mums reikia pradėtie kokią sznektą, kad praszventinti savo mislis, o jei ne, tai žmogžudysta pasidarys tarp mudviejų,“ pasakė vienas genarolas.

„Tai pradėk,“ atsakė kitas.

„Palauk..... Kaip tamistai rodosi, dėlko saulė pirma pateka ir paskui leidžiasi, o ne antraip?“

„Koks navatnas žmogus ėsi tamstos mylista! O-gi, tamista

pats pirma atsikeli, ir potam eini į departamentą rasyti, ir tada eini į guolį.“

„Ale kodėl toks eigis neturētu buti atkreiptas antraip! Kodėl asz neturėčiau pirma eiti į guolį, ir potam visokius sapnus sapnuoti, ir tada atsikelti?“

„Hm.... Taip yra..... Vienok asz prisipažįstu, kad asz, pakol tarnavau departamente, asz visumet mislydavau: Dabar yra rytmetys, ir potam bus isztisa diena, ir potam asz gausiu vakarienę, ir tada bus laikas eiti gulti.“ Bet paminėjus vakarienę, abudu pagriebė meliancholią, ir szneka persitraukė.

„Asz girdėjau vieną daktarą sznekant, kad žmogus gali ilgą laiką gyventi pats savo skilvio sultimis,“ vėl pradėjo vienas isz genarolų.

„Kaip tai?“

„Taip, isz tiesų. Rodosi, kad skilvio sultys padaro kitas sultis, kurios, isz savo pusės, padaro vėl kitas sultis, ir taip toliaus toks iki pagaliaus procesas pasilauja.“

„O kas potam?“

„Potam reikia imti kokį peną.“

„O! paisyk sav!

Trumpai sakant, kokį tik dalyką dėl pasznekos genarolai pasiēmė, jie vis atėjo aplinkui ant klausimo apie maistą; ir tai tiktai paasztrino jų iszalkį. Jiedu sutarė pasiliauti sznekėje, ir, atsimineį apie numerį *Moskvos Žinių*, ėmėsi jas skaityti. „Vakar,“ skaitė vienas genarolas suirzusiū balsu, „puikią czesnį pakėlė augsztai guodojamoji didė galva mūsų senos sostapylės. Pietus buvo duoti, su apkerinczia puike, dėl szimto asabų. Turtai visų žiamių rodosi susitiko szitoje dailioje czesnyje. Czion, szalymais „auksuoto arszkėtro“ isz sziaurės, buvo ir gyventojas Kaukaziszkių girių, phazanas, ir žiamvuogės, taip retos mūsų sziauriniame klimате Vasario mėnesyje —.“

„Tegul tai vis pasikaria! ar isz tikro, tamistos mylista, negali nėko daugiaus rasti ką pasakyti!“ riktelėjo antras generolas isz desperacijos; ir, isztraukęs popėrą, jis pradėjo kitoje vietoje:

„Korespondentas isz Tulos raszo: „Vakar, prie progos pagavimo arszkėtro Upos upėje (atsitikimas, kokio nepamena seniausieji gyventojai — labiausiai kad komissaras policijos, p. B., buvo pažintas arszkėtre), czesnis buvo keliame miesto kliube.

Karžygys tos progos, tapę įnėsztas ant didelio medinio bliudo, apdėtas aplinkui agurkais, ir savo žiotyse laikė gniužtį žalių lapų Dr. P., kuriam išz eilės parėjo pirmsėdauti, rupinosi, kad kožnas sveczias turētu gauti savo dalį; skystimai buvo visokeriopi, ir net fantastiszki savo gausume —!“

„Persipraszau, tamistos mylistos, man rodosi, kad tamista neparenki tinkamą skaitymą,“ pertraukė kitas generolas, paimdamas popėrą išz eilės, ir pradėjo:

„Korespondentas išz Viatkos raso: „Vienas išz seniausių gyventojų mūsų miesto duoda mums tokį originaliszką receptą dėl žuvinės sriubos. Paimk gyvą vėgėlę, ir plakk ją. Kada jos kepenys pasididina išz tužbos ir gėdos —!“

Galvos generolų pasviro. Kur link jie kreipėsi, viskas jiems kalbėjo apie maistą. Jų paczių mislys suokalbi kėlė priešz juos; nėsa, nors jie labai bandė nuvyti nuo savės landųjį abrozą keptos jautienos, idėja vėl ir vėl veržėsi int jų dvasiszką regyklą.

Umai tas, ką buvo mokinęs kalligraphijos, gavo įkvėpimą. „Tamistos mylista!“ jis suszuko džiangsmingas, „paimkiame sav, kad mės rastumėme kokį sodietį?“

„Kaip tamista rokuoji — sodietį?“

„Na-gi taip; paprastą muziką, tiesiok kaip sodiečiai kad visados yra. Jis sujieszkotu dėl mūsų lapų, ir parupintu žvėrienos, ir pagautu žuvių dėl mūsų, tuojau!“

„Hm... muziką?... Bet kur jį dabar gautum, kad czion nėra jokių sodiečių?“

„Nėra jokių sodiečių? Yra sodiacziai visur-kur; viskas, ko reikia — tai tik surasti juos. Asz tikrai tariau, kad turi lindoti koks vienas jeib kur pasislėpęs, vengdamas darbą.“

Toji idėja taip įkvėpė drąsą abiem genarolam, jog umai jiedu paszoko ir metėsi jieszkoti muziko. Ilgą laiką jiedu vaiksztinėjo ant salos be pasekmės; avikailinė skranda palengvino susekimą. Po medžio, augsztiniokas, pasikisžęs rankas po galva, tysojo milžiniszškai diktas vyriszkis, giliame miege, savo darbą vengdamas begėdiszkiausiu budu. Pasipiktinimas abiejų generolų nežinojo rubežių.

„Užmigęs, tas tingus paszlemėkas!“ jiedu užriko ant jo; „guli sav czia ir netėmyja, kada du genarolu mirszta alkdamu nuo vakar ryto. Kelkiesi tu, ir eik tuojau dirbti.“

Žmogus atsikėlė. Jis matė, kad generolai bus grasus. Jis butu nuo jų pabėgęs, kad butu galėjęs, bet jie įsikabino į jį dantimis ir nagais, ir iš tikrųjų pastyro prismege prie jo. Tada jis ėmėsi už darbo. Pirmiausiai jisai išzliaužė į medį ir nuskynė porą deszimčių susirpusių obuolių paimdamas vieną rugsztų dėl savęs. Potam jis ėmė kasti žiamą, ir prikasė kiek bulvių. Potam paėmęs du meduogaliu, juos tryniojo viens į kitą ir padarė ugnį. Potam jisai išsirovė keletą savo plaukų, padarė kilpas iš jų, ir sugavo kurapką. Galiausiai įputė ugnį, ir išsvirė tokią daugybę visokių valgių, jog kas-žin kaip pasidarė dviem generolam — ar nereiktu tam tinginių maiszui duoti, ką už jo klapatą?

Generolai žiūrėjo į viską, ką dėl jų darė sodietis, ir jų szirdys sulinksmėjo. Jiedu suvis užmiršo, kad vakar kuo ne mirė nuo iszalkio, ir tiktai mislyjo, „kaip tai gerai yra buti generolu; mat visur jam maža bėda.“

„Ar taip viskas gerai, tamistų mylistos?“ klausė tingusis sodietis.

„Suvis gerai, vaike; mudu matova, kad esi rupestingas,“ atsakė generolai.

„Tai ar asz galiu dabar nuėjęs pailsėti, jaigu loska?“

„Gali, žmoguti; tiktai pirma nusukk virvę.“

Sodietis tuojau nuėjo ir parovė keletą laukinių kanapių, pamirkė jas vandenyje, kulė jas, trynė jas, ir į pavakarę virvė buvo gatava. Su ta virve generolai pririszo jį prie medžio, idant jis nepabėgtu, ir potam atsigulo miegoti.

Ejo diena po dienos, ir sodietis taip suskudrėjo, jog jis iszmoko virti ir viralą dėl jų ant savo delnos. Musų generolai pasidarė apvalus ir nutukę, ir raudoni ir balti, ir kantanti. Jiedu mėgiai užtėmydavo vienas kitam, kad czion jie gyvena už dyka, isz viso, kas rasta, ir kad tuomi tarpu jų pensijos, be abejonės, dauginosi ir dauginosi Peterburge.

„Ką tamistos mylista mislyji, ar isz tiesų buvo koks Babelio boksztas, ar gal tai tiktai pasaka yra?“ sakydavo vienas generolas kitam po užkandos.

„Man rodosi, tamistos mylista, jog turėjo buti isz tiesų; nėra kitaip kaip mės galėtumėme iszaiszkinti buvimą visokių kalbų?“

„Tai buvo ir patapas, ar ne?“

„Žinoma, kad buvo skandinantiejie tvanai; nėra kaip kitaip

galėtute išsaiszkinti buvimą antidiliuvijiszkių gyvulių? Be to, *Maskvos Žinios* —.“

„A! na-gi paskaitykiame *Moskvos Žinias*.“

Tada jiedu pasiima seną numerį, atsisėda į paunksnį, ir skaito, nuo pirmosios szalies iki galui, apie tai, ką žmonės valgo Maskvoje, ką jie valgo Tuloje, ką jie valgo Penzoje ir — jiedu suvis blogai nesijautė — nei maž.

*

*

*

Viskas ėjosi labai gerai; bet nepoilgam generolams nubodo. Jie pradėjo mislyti tankiaus ir tankiaus apie gaspadines, paliktas Peterburge, ir net verkszlendavo kiek paslaptai.

„Asz stebiuosi, kas dabar darosi Gaudagraszių ulyczioje, tamistos mylista?“ sakydavo vienas isz jų.

„O, nesznekėk apie ją, tamistos mylista: man szirdį gelia,“ antrasis atsakydavo.

„Tai yra labai graži vieta dėl gyvenimo, isz tikro labai graži; bet vis tiek tamista žinai... ir nu-gi asz pasigendu savo mandieros.“

„Asz taip ir mislinau, labiausiai generoliszkos mandieros; galionų josios jau gana, kad apsukti kam galvą.“

Taip jiedu pradėjo pagristi sodieciui. Nėko jiems negana, kaip tik kad jis turįs juos nuvežti namon į Gaudagraszių ulyczią. Ir ką mislinate? Pasirodė, kad sodietis žinojo Gaudagraszių ulyczią, ir kad jis ten buvo buvęs, ir kad buvo ten gėręs midų, kurs per barzdą varvėjo, o į burną nepateko.

„Ale mudu ėsava isz Gaudagraszių ulyczios!“ szukterėjo generolai isz džiangsmo.

„Asz ir; gal tamistoms teko matyti žmogų ragažėje, pakabintoje ant virvės prieszakyje namų, moliavojant sienas, ar vaikszciojant virsz stogų kaip musė. Na, asz buvau tuomi žmogumi,“ pasakė sodietis.

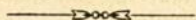
Ir jis pradėjo permislinėti, ką jis galētu padaryti, idant generolai taptu laimingais, nėsa jie taip buvo maloningi dėl tin-gaus, prasto žmogaus kaip jisai, ir nesidydziavo priimti jo darbą. Ir jis padirbo laiva — tai yra, ne tikrą laivą, ale vis-gi valtelę, pagabią perplaukti į Gaudagraszių ulyczią.

„Žiurėk-gi, tu paszlemėke, kad tu mus neprigirdytumei!“ generolai, pamatę valtį siubuojant ant vilnių.

„Nebijokite, tamistų mylistos! Asz jau seniaus esmi turėjęs darbą su valtymis,“ atsiliepė sodietis, ir pradėjo rengtiesi į kelionę. Pirma viso ko, jis surinko gulbių pukų, ir iszklojo jais dugną valtės. Kad tai buvo padaryta, jis paguldė generolus ant gulbių pukų, persizėgnojo, ir leidėsi į kelią. Kaip generolai nugastavo laike audrų ir vėjų, kokie isztiko jiems keliaujant, ir ką jie iszdarė su sodiečziu už jo rambumą, jokia plunksna negali apraszyti ir joks liežuvis apsakyti. Bet sodietis vis ir vis yrėsi, ir yrėsi, ir maitino savo genarolus silkėmis:

Ir sztai, pagaliaus, jie atkako pas motyną Nėvą, ir pas brangujį Katarinos Kanalą, ir į Didžiąją Gaudagraszių ulyčią! Gaspadinės isz dyvų pliaukszt rankomis suplojo pamacziusios, kokie nutukę ir raudonskruoscziai ir linksmus ju generolai buvo pastoję! Generolai pusrycziavo gerdami kavą su pyragėliais, ir apsilvilko savo mandieras. Potam jiedu nuvažiavo į yždą (kazną), ir parsivežė namon tokią daugybę piningų, kad plunksna negali apraszyti ir liežuvis apsakyti!

Ale jiedu nepamirszo nei mužiko. Jie iszsiųsdino jam į priemenę czerkutę sznapso ir pusrublį. „Pasilinksminkie, 'žmogeli!“

Thomas Münzer ir didysis burų maisztas. *)

Pradžioje XVI amžiaus Vokietija buvo regykla baisingo draugijinio sudrebėjimo. Jisai yra žinomas istorijoje po vardu „didėsės burų vainos.“ 1525 metas ilgai užsilaikė atmintyje žmonių. Tai buvo didžiausias sodiečių sukilimas priesz svietiszkus ir dvasiszkus kuningaikszečius ciesorystės, apėmęs savyje visą szalį nuo Szvycarijos iki Ulandijai ir nuo Dunojaus iki didžmariui.

Burų nepasikakinimas augo palengva per amžius, brendo tyloje, retkarcziais tik iszsiduodamas vienur ar kitur pavieniais maisztais. Lyga „biednojo Konrado“ pietinėje Vokietijoje, „kurpių susivienijimas“ pa-Reiniszskėse provincijose, revoliucijiszkiejie bruzdėjimai sodieszių Szvycarijoje ir prie Dunojaus buvo XV szimtmetyje tokios veislės simptomais. Kaip kurtus po žiaminis griautinys apskelbia netolimą atsivėrimą ugnakalnio, taip ir szitie maisztai galėjo buti persergiausiais ženklais dėl vokiszkujų valdžių,

*) Szitas istoriszkas pieszynys, buvo bepatelpas „Vienybėje“ 1891 m., bet isz priezasties „cenzuros,“ kurią kn. Burba prisisavina ten, kur maskolių itekmė nesiekia, tapė pertrauktas, kaipo „bedieviszkas;“ tegul skaitytojas sudya, kiek czion bedievybės randasi ir kokią arroganciją turi musų „vadovai į dangų.“ A.

dėl didžiunų, valdanczių draugijos luomų, jeigu jie butu supratę grasųjį pobudį jų. Vienok jie pasiliko aklais ir kurecziais net ir tada; kada žiame jau liumpėjo po kojų. Neparangumas ir atvangumas valdanczių luomų, ant kurių nurodė Tezueville priesz prancuzų revoliuciją, czion dar daugiau puola į akis. Prieszdienyje vėtros, vos nenuvertusios visą senoviszką ciesorystės rėdą, svieto galincziai, rodėsi, visiszcai nejautė pavojaus ir kožną metą vis dar didino sunkenybių nasztą ant peczių nuvarginto žmonies.

Ponijos buvis toje gadynėje jau buvo daug persikeitęs. Karžygija neteko savo galybės. Paprasta žiamiszkieji kariauna (Landwehr) palengva nustumė szalin nenaudžią ir brangiai kasztuojanczią viduramžių kavaleriją. Savitarpinės karės tarp kuningaikszczių baigėsi. Į valstijos urėdus kvailus ir tingiai mokinancziuosius ponų vaikus retai priimdinėjo. Ir tuomi tarpu, kada jų turtai laipsniszcai menkėjo, puikės reikalai vis didinosi. Augsztos kilties ponai dėvėjo drapaną už 10 ir 15 guldenų, tuomi tarpu kaip du margu geriausios žiamės kasztavo tik tris guldenus. Vieni burai tą viską turėjo apmokėti. Jie turėjo dirbti dvigubai tiek, dusyk tiek kaip pirma jie mokėjo mokesczių ir tiek pat sykių tapė blogesnis ponų su jais apsėjimas ir prispaudimas. Ponas kėnorėjo, tą ir darė su žmogumi. Menkiausio nusikaltimo užteko, idant smerczių nukoroti vargdienį. Dažniausiai ponija uždedavo gyvastinę pagalvę ant nusikaltusio žmonies. Paperkamuose suduose nebuvo dėl biednioko apgyrimo. Kas daugiau pinigų turėjo tas buvo teisus, o tuos turėjo tik ponai ir kuningai. Priegtam toje gadynėje pradėjo paplisti romiszkoji tiesa su josios mokinimais apie galybę augszcziausiosios valdžios, apie vergus ir verguvę. Paskutinės liekanos valnųjų žiamiszku kuopų, užsilaikiusias dar kur — nekur, dėlei įvairių prikabių tapė priraszytos prie ponų žiamių ir pavergtos į baudžiavą.

Žmonių kantrybės miera persipildė. Gal ji dar ir nebutu persipildžiusi, nėsa daug ir ilgai kentėti gali neiszlepintas praszcziokas, bet czion užklupo reformacija. Iszguldymas biblijos pasirodė dvideszimtuose metuose. Pirmą kartą žmonės ėmė skaityti Dievo žodį prigimtoje kalboje ir, prilygindami bibliszkus paveizdus prie savo gyvenimo pamatė, kaip toli tasai jų gyvenimas atsiskyres buvo nuo krikszczioniszkojo jieszkinio. Mus kuomet tai mokino, kad valszczioniszkoji karė buvo vaisiumi klaidžiai suprasto Luterio mokinimo apie evangeliszkąją valybę ir lygįbę. Į tai dabar jau nieks netiki. Žmonės labai gerai ir teisingai suprato, kad jeigu jie yra lygus priesz Dievą, tai tuomi daugiau jie turi buti lygus akivaizdoje žmogiszku tiesų. Pats Luteris tą gerai suprato, vienok isz baimės revoliucijos, kuri galėjo nugrauti draugininį rėdą, jis pats sav priesztauti pradėjo, skelbdamas reikalingumą vergystės. Vienok tokiais sofizmais galima apgauti tik sofistus, bet

ne sveiką prigimtą žmonių protą. Sunku buvo įkalbėti praszczio kuni, kad Dievas paszventino jo verguę, kuomet kasdien jam kalbėjo bažnyciose apie neiszsemtą mylistą Sutvertojaus, mylinczio visus lygiai, kaipo vaikus savo. Atsirado vyrai, kurie žmonėms iszaiszkino vis tai kuomi aiszkiausiai. Ilgai slepiama pajauta skriaudos ir kerszo, taip pritikli praszczio pobudžiui, galiausiai truko ir iszsiveržė ant pavirsziaus. Žmonės sudėjo savo skundus „dvylikoje skirznių“, pareikalavo dėl savęs teisybės pagal dieviszką tiesą ir, kada jiems nedavė jos, ėjo imti ją po prievarta.

Mes nenorime tvirtinti, kad skaitimas biblijos buvo prieaszcia burų vainų. Gaujos niekados nesukyla dėl vienu idėjų, ir kningos, kokios jos nebutu, retai padaro revolucijas. Tik sunkus medegiszskas vargas, badas, karas, baisiausia priespanda, vienu žodžiu — ekonomiszskos aplinkybės ir priezastys gali patiekti žmonyse maisztą. Taip buvo ir czionai. Evangeliszskasis pamokslas buvo tik žarija, uždegusia per amžius sukrautą daguji materijolą taja staigia liepsna, kuri apszvietė žmonėms jų padėjimą ir parodė pamatą dėl jų reikalavimų. Reformacija iszauklėjo žmonėms vadovus, kurie nuvedė juos į musztynę priesz senuosius prispaudėjus — kuningaiszczius, ponus ir kuningus. Akyviausiu tarp jų be abejonės buvo Thomas Münzer.

Münzerio veiklumą, kaip ir visą burų maiszto istoriją, tik paskutinuose metuose mokslas teisingu budu apsvarstė. Keletą metų atgalios vokiszskasis mokslinczius Zimmermann paleidė į svieta labai akyvą isztyrinėjimą tos gadynės*). Daug metų paszventė raszytojas dėl surankiojimo ir apdirbimo medegos, pats aplankė visas vietas, buvusias regykla vainos, surinko žinias arkyvuose, padavimus, užsilikusius žmonyse, ir sumanė perstatyti XVI amžiaus draugijiszškąjį subruszdimą taip gyvai — aiszkiai, kaip tik gali padaryti rasztininkas, turintis po ranka kruvas dokumentų. Ant visos reformacijos, pagaliaus ant asabos Luterio ir jo prietikių su žmonėmis užpila jisai daug originaliszskos szviesos. Burų maisztui, kuris nėt pas geriausius vokieczų istorikus rodėsi iksziol koku ten antraeilu reformacijos epizodu, jis suteikė platesnę prasmę ir pirmutinis pažvelgė ant jo, kaipo ant europiszskos revolucijos prabos, buvusios signalu dėl visų paskiaus įvykusių draugijinių perversmų. Didysis burų maisztas, jo akyse, notis — visai gimininga revolucijoms anglų, o įpacziai prancuzų. Nugriuvime vidur amžinių parėdkų ir įrėdinių jis turėjo su anomis viena abelną mierį ir daugiur vienokius jieszkinius. Dėlto ir prieszakiniai vokiszskojo subruszdimu žmonės buvo, taip sakant, pirmtakunais didžavyrių ir vadovų prancuzų bei anglų revolucijose. Kaipo pirmutinis bandymas dar mažai subrendusio draugijos vokiszskasis

*) Geschichte des grossen Bauernkrieges.

demokratiszkai — revoliucijiskas subruzdimas neturėjo ganėtino pasivedimo, ir ant paczių asabų, stovinczių jo prieszakyje, tame skaitliuje ir ant Münzerio, guli kokis tai liudnas szeszėlis.

Kuomet pradžioje dvideszimtų metų XVI amžiaus Vokietijoje prasidėjo bruzdėjimas, isz kurio įvyko paskui revoliucija, Münzeris turėjo apie trisdeszimts metų amžiaus. Dideli atsitikimai, kuriuose jis taip svarbią vietą užėmė, užklupo jį, taip sakant, jau sustembusiu žmogumi. Tai buvo ne karszcziuojas jaunikaitis, kokių jį stengiasi perstatyti Zimmerman, idant iszteisinti nenuoseklumą po idėjų ir stengimusi, bet kupinai subrendęs vyras, su kupinai susiformavusiais persiliudyjimais ir pažvalgomis. Münzeris prigulėjo prie skaitliaus tų nepataisytinų užsidegėlių, kurių svajones mažai prasiblaivina metais, ir kokių jau negali atsirasti mūsų szyksztoje, iszrokuotoje gadynėje. Dėl jų reikalinga yra įpatinga doriszka atmosphėra, tokia, kokia buvo revoliucijų gadynėje pereitame szimtmetyje ir humanizmo bei reformacijos gadynėse XVI—e amžiuje, kada vienur philosophai tvėrė idėaliskas valstijas, kitur tėologai statė idėaliskas bažnycias. Idėalai skraidė ore ir, kvėpuojant juos kasdien, galima buvo visą amžių liktiesi žaliu, svajojancziu jaunikaicziu. Priegtam daugelį Münzerio svajonių galima iszaiszkinti jo nėrviszka, karszta ir moteriszka organizacija... Vienok grįžkime prie mūsų apysakos.

Kiekvienam pažįstanciam istoriją yra žinoma kiek daug įvairių teologiskų gincų pagimdė tikėjimiszkosios mislies valnybė, apskelbta per reformaciją. Tiktai vardan szitos valnybės drįso Luteris pasistoti priesz nuoamžinį autoritėtą romiszkosios bažnycios. „Asz negaliu permaintyti savo nuomonės — sznekėjo jisai Wormso seime — nei akiveizdoje popiežiaus, nei bažnycios suėimių, kada-gi žinoma yra, kiek daug sykių tie ir antriejie apsiriko.“ Vardan tos paczios liuosybės, kurios reformos galva taip iszkilmingai reikalavo dėl savės, ir kiti evangeliszkiejie teologai pradėjo skelbti savo asabiszkas nuomones. O kada-gi tikėjimu galima viską mainyti, tai drąsus novatoriai ir pasinaudojo taja provą ir, iszėję isz grynai teologiskų rybų, pabeldė į draugijinius bei politikiszkus klausimus. Žmonės su užsidėgimu klausė jų, nės tie pamokslai palytėjo jų gyvenimiszkus reikalus. Augustiniszskasis mokinimas apie iszganymą per gerus darbus, apie kurį sukosi visi protestantiszkiejie gadynės ginczai, dėl prasto žmogaus buvo tolimas ir mažai suprantamas, vienok klausimas — ar kėsti baudžiavą ir ar mokėti nepabaigtinas lažas — buvo dėl jo didžiausiu dalyku, nėsa palytėjo skaudžiausias jo gyvenimo iszlygas. Žmonės godžiai klausėsi tokių pamokslų, tuomi dar labiaus, kad naujiejie pamokslininkai rėmė juos ant biblijos. Tokiu budu ant tikėjimiszkos dirvos iszdygo socialiskas bruzdėjimas. Reforma pasirengusi buvo pavirsti į revoliuciją. Tada tik Luteris pamatė visas pasekmes

apskelbtos per jį tikėjimiskos valnybės principo ir paprastoji drąsa jį apleidė. Jis sudrebėjo pamislyjęs, kad akloji maiszto vėtra, sykį pakilusi vokiszkoje žiamėje, podraug su neteisybėmis ir sprespauda gali nuszuoti taipogi ir daug gero — apszvietą, ukėsybę ir paczius pamatus religijos. Reformatoriaus idėjose įvyko staigus grįžimas atgalios. Nuo tos valandos jis rįžosi laikytiesi, ant kiek galima, konservatyviszkojo kelio ir iszgelbėti isz griuvanczios katalikybės viską, ką tik dar galima buvo iszgelbėti. Ažiut atmestos katalikiskos dogmos jis sutvėrė naują, protestantiszką dogmą, ažiut popiežiaus autoritėto jis pastatė savą autoritėtą ir pradėjo žiurėti ant prasiszalinusių nuo jo teoliogų kaip ant heretikų. Dručiai laikytiesi litaros szvento raszto ir padaryti perversmą tik bažnyčioje, nekliudant polytikos — pasidarė dėl jo tuomi užkerėtu skrituliu, per kurio rybą neturėjo peržengti isz visų krasztų besismelkianczios pertaisos. Nereikia sakyti, kad tuomi jis priesztaravo pats sav, vienok isztaręs sykį: *hier stehe ich, ich kann nicht anders*, pasiliko užkietėjęs prie to iki galui savo dienų.

O tuomi tarpu pakeltas per jį subruzdimas ėjo ir plėtojosi savo keliu. Žmonės nesuprato jo konservatyviszkosios programos, dėl paties Luterio atszalo, bet užtai Karlstadt'ai, Münzer'iai, anabaptistai ir kitoki pamokslininkai-svajotojai patraukė juos prie savęs ir įsitikėjimas į juos didinosi kasdien. Szitie vyrai nutraukė visus ryszius su Luteriu, praminė jį Wittenbergo popiežiumi ir ant ilgai pažiamino akyse žmonių. Isz savo puses Luteris pradėjo juos persekioti ne tik per rasztus, bet ir su policija, per ką dar daugiaus jis nupuolė žmonių akyse. Dievinamąjį kitados didžiavyrį Leipzigo disputo ir Wormso sueimės pasitikdavo dabar žmonės szaltai. Ir kada jisai sznekėdavo prastiems žmonėms: „buvis jus sunkus, — tai teisybė, bet ką-gi daryti, kentėkite krikszczioniszškai“, — į jį lekdavo akmenys. Tada, netekus atspirties žmonėse, reformos galva pristojė prie kuningaikszezių ir ponijos.

Taip tai įvyko atkakliausias nesutikimas tarp dviejų gadyinės srovių: viena norėjo vidutinių bažnytinių pertaisų, neiszeinant isz rybų esanczio draugijos surėdo; — kita-gi reikalavė nuodugninio perversmo bažnyczos, valstijos ir viso gyvenimo. Ant dirvos szitų prieszpryszybių užaugo ir darbavosi Münzeris. Visa szitos karės prasmė kaip kokiame veidrodyje atsispindi ant szito pastebėtino vyro žmogystos.

Reformacijiszskasis Münzerio iszsiauklėjimas buvo labai akyvas. Jis prasidėjo savistoviai ir anksciaus Luterio. Pradžioje, beje, Münzeris buvo karsztas pasekėjas Wittenbergiszko reformatoriaus ir tikėjosi nuo jo labai daug ko, vienok pasergėjęs jo atsargumą ir neparangumą, atsikreipė nuo jo. „Tai

yra — sakė jisai ant Luterio — sybaritas, kursai po nulepėjusi ir ligustingu kunu deda pogaivius.“ Žiaurie ir kitą reformatoriaus pobūdį vargu galima vadinti sybaritizkų vienok Münzeriui nepatiko jo nedrąsa ir redybos su praeite, jis pasirižo nutraukti visus ryšius su juomi ir eiti savu keliu.

Ilgos teologiskos studijos pralobino Münzerį didelėmis žiniomis, kurias pripažino jam net neprieteliai jo. Szventąjį rasztą jis žinojo isz omenies ir su pastebėtinu mitrumu mokėjo naudotiesi jo tekstais. Veikalai tėvų bažnycios, lyginai ir bėgancioji literatura, buvo jam gerai pažįstami. Vienok teologija jį nepakakdino. „Kur klausinėjo jis pats savęs — yra davada, kad biblija tikrai yra apreiszkimu Dievo? Kristus ir apasztalai sakė taip. Bet juk ir Mahomėtas tvirtino tą patį apie koraną. Kur-gi yra tiesa, o kur melas?“ Nuo abejonės i abejonę eidamas, igyjo jisai galiausiai tą persiliudyjimą, jogei tikroji teisybė yra pasiekiamą vien tik keliu tiesaus susineszimo su Dievu. Vienok kaip tą pasiekti? Juk buvo-gi žmonės, ką ant to užsipelnė? Ir sztai jis pradėjo atydziai tyrinėti gyvenimus ir veikalus szventųjų, pasistengdamas susekti juose paslapti augszcziausio apszvietimo. Viduramžiniai mistikai tapė jo numylėtuojų skaitymu. Įpacziai didelę įskvarbą ant jo padarė Joachimas Kalabrizskis, pusiau hērētiszskas zokoninkas XII amžiaus. Szitas pastebėtinąs žmogus gyveno „nelaimingoje gadyneje. Jo tėvynė buvo spaudžiama svetimžiamiečių, luoma, prie katros jis prigulėjo, prisisavimusi buvo visiszškai svietiszką pobūdį. Mokslas, kuriame jis jieszkojo paguodos ir pataikos dėl savo sopanczios duszios, negalėjo suteikti jam tų. Szolastiszkoji teologija jau ir tuomet pradėjo igyti tą tuszczia formaliszką dialēktiszką pavidalą, isz kurio vėliaus taip be pagailos tycziojosi Erazmas Rotterdamiszskis, anas Valtaire XVI amžiaus. Koku budu sz. sakramente *accidencia* gali rastiesi be savos substancijos? Koku pragumu Kristaus kunas gali rastiesi vienkart įvairiose vietose? Kurioje valandoje įvyksta persimainymas? — ir tolygus klausimai užėmė protus mokslinczių. Smagenys džiuvo ir duszia žiedėjo neiszeitiname laberinto visokių *distinctiones*, terminų *a quo* ir *ad quem*, *conclusiones implicitae et Explicitae*, su kuriais kovėsi tarp savęs atžargus mokslo karižgiai. Dievo malonė ateina ant svieto, kaip *gratia gratis data* ir *gratia gratificata*, geri darbai skaidosi į *opera opērantia* ir *opera operata* ir tukstancziai paveidžių formaliszkų sakinių buvo vaisiumi szito sauso ir bergždžio smagenų laužymo. Mes visiszškai nenorime niekinti scholastiką. Ji suprantama, kaip istoriszka notis. Mēs norime tik parodyti, kad dėl mylinczios duszios abbato Joachimo, patrioto, askėto ir mislytojaus, anuo-metinė gadynė nedavė nei peno, nei ramybės. Ir sztai, savo

kalabriszko kłosztoriaus tyloje, pradėjo jisai mislyti apie svieta neteisybes ir viduryje mistiszkųjų regėjimų bei allegorijų, kuriuose be paliovos klaidžiojo jo apvienėjusi mislis, dasimislyjo jisai iki daugybei navatnių supratimų, iki kokių tik po szeszių szimtų metų daėjo prancuziszkieje bei angliszkieje racionalistai. Dvyliktojo szimtmečio viduryje, gadyneje bažnyczios ir kuningijos didžiausios galybės, jis nepripažino reikalo tarpininkystės tarp Dievo ir žmogaus ir bažnyczią rokavo už nereikalingą įrėdnę. Taip jau jam rodėsi nereikalingu mokslas, kningos ir patsai rasztas. Savo miglotuose regėjimuose praregėjo jisai laiką kada Kristus, paėmęs botagą, iszvyis vertelgas isz bažnyczios ir pati bažnyczia taps neriagima, dvasiszka szventinyczia vienavimosi žmonių su dievyste, — tą gadynę, kada dvasia atsivalnys nuo litaros ir žmonės apturės evangeliją, paraszytą ne plunksna ir juodylu, bet įbrėžtą szirdyse Dievo įkvėpimu.

Dėl jautrios Mūnzerio duszios buvo tai kibirksztys, apszvietusios joje naują idėjų svietą. Anoji pažadėtoji karalystė — mislyjo jisai — karalystė dvasios, liuosybės ir laimės, apie ką vis sapnavo gyvenimo apviltasis dvyliktojo amžiaus svajotojas, turės įvykti ir lygybę tarp žmonių savitarpiniame iszstikėjime, abelname darbe ir turte, amžinoje sutikmėje, sotume ir linksmybėje. Religija nebus daugiaus negyva litara, bet gyvu, nuolatinu ir tiesioginiu draugavimusi žmogiszkos duszios su dievyste. Nei vainos, nei luomų, nei kuningijos, nei priespaudos neliks ant žiamės nuo tos valandos. Isznyks pagalios valstijos ir bažnyczia, kada-gi szitos įrėdnės bus nereikalingos tarp szventųjų presbiteriszkųjų žmonių, kokiais pastos tada visi krikščionys.

Kaip regite — gryniasia utopija; vienok Mūnzeris nebuvo iszmintiniu utopistu. Jis nevien svajojo, bet degė noru darbo ir praktikos dėl savo idėalų. Jis rįžosi įvykdinti tai, ką rokavo tik iszmintingu ir teisingu, ir turėjo gana drąsos nepabėgti nuo savo užduotės sunkenybių. Jis, biednas keliaujantis teoliogijos daktaras, vargingas skurdzius uždarbiaujantis sav kashį duonos tai pamokslu, tai raszliaviszku darbeliu, stoja į kovą su visomis svieta valdžiomis, nėra juk tada ėjosi apie nuodugną perversmą visų iszlygų anuo metinio gyvenimo. Reikėjo panaikinti bažnyczią, kaip senąją taip ir naująją, surėda, iszplėszti valdžią isz nagų kelių szimtų Vokietijos valdanczių namų, perkeisti miestų surėdą visoje žiamėje, atimti nuo luomų ir korporacijų nesuskaitytinas privilėgijas, perdirbti draugijos įproczius, įkvėpti jai naujas nuomones ir jausmus. Mūnzeris buvo svajotojas, tacziaus ne beprotis, ir iszsyk iszpildyti tokią programą jam niekad negalėjo ateiti į galvą. Vienok jis pasirįžo pradėti ir padaryti tai, ką bus galima. Jis rįžosi pradėti nuo „terionų“, kaip jis vadino svietiszkuosius ir dvasiszkuosius kuningaiksščius, kuriuose regėjo didžiausią piktą, didžiausią neteisybės szaltinį, o per tai ir didžiausią periszkadą

dėl užvedimo Dievo karalystės ant žiamės. Jų nekeitė jis iš visos duszios, kaip sudarkytojų dieviszkojo rėdo pavergusių žmones vardan mylinciojo visus Dievo. Per visą savo gyvenimą jis nematė nei vieno gero kuningaikszečio, o nuo kudikystės dienų jame pasiliko baisinga atmintis apie grovus Stolbergus, pasidėkavojant terioniszcai nožmybei kurių jo tėvui tapė galva nukirsta. Bet dar daugiau jis neapkentė pralotų, pavertusių Kristaus religiją į stabmeldystą, nugrobiančių draugiją ir užkrecziančių ją pikta paveizda.

Žinoma, nebutu drįsęs Mūnzeris nei ant szito pasistojimo, jeigu gera proga dėlto jam nebutu pasipynusi. Burai visur pradėjo pasikelti priesz savo ponus, miestų biedniokai griežė dantimis ant bagotųjų ukėšų, sugliamžusių į savo nagus visą valdžią, nubiednėjusioji karžygija su pavydu žiūrėjo ant nesuskaitomų turtų kuningijos. Patriotai svajojo apie suvienijimą vokiszkosios ciesa-rystės po valdžia tautiszkojo ciesaoriaus, tikejimiszkiejie novatoriai iš visų krasztų szturmavojo bažnyčią. Tai kiek daug dagios medegos prisirinko szalyje iki tai valandai, kada milžiniszkiejie plianai subrendo mūsų svajotojaus — avanturisto galvoje.

1524 metas už tiko draugiją jau kupinai bundanciją. Tamsios paskalos, nuogandžios pranaszystės nepakajino žmones. Saulė ir mėnolis rodėsi tarp deganczių nuodėgulių ir skritulių, padangėje girdimas buvo žvangėjimas ginklų; kasžin kokie baisesz szezėliai kovėsi ore . . . Badas ir maras naikinancziai perėjo per Vokietiją nuo kraszto iki kraszto. Keliaujantiejie pamokslininkai, basi, apdriske, su iszblyszkusiai, nuliesusiais, veidais akivaizdziose vietose ugniniaiais žodžiais apsakinėjo žmonėms apie prisiartinimą Dievo karalystės ir szaukė visus isztaisyti dėl jos kelią per isz naikinimą visų nedorėlių ir netikėlių. Apsiginklavę kuomi pakliuvo buriai rinkosi ant balso szitų nežinotinų „predikantų“ pamokslininkų. Pirmutinis drąsunas tapdavo jų vadovu. Odenvaldo kloniuose, Szvabijoje ir Frankonijoje susirinko kupinos burų armijos. Ant greito iszrinktiejie jų vadovai — karcziamininkas Metzler, kariaunoje tarnavęs Bulgenbach, avanturistai — ricieriai Florijanas Geyer ir Goetz von Berlichingen nuvedė szitas netvarkias, bet apmaudu deganczias gaujas ant bajorų bei kuningaikszečių pilių. Szitas pirmutinis tamsiųjų sylų subruzdinas užtiko didžiunus nepasirengus. Pirmutinės pergalės uždegė gaujas vilczia ir pamasino bailiuosius bei abejojanczius. Negirdėtinas karsztulys apėmė žmones. Apgarsintoji per pamokslininkus valnybės ir laimės gadynė rodėsi taip netolima ir galima. Tarp praszeziokų pasklido gandas, butent senasis ciesaorius Barbarossa pakilo isz grabo ir pasirodė savo tėviszkoje žiamėje, pas Szvabijos kalnynus, idant vesti žmones ant terionų. Apie keliaujanczius pamokslininkus, naujos evangelijos apasztales, taipogi pasakojo

stebuklus: aniolai išvaduo davę juosius iš kalėjimų, ugniniai stulpai vesdavo juos nuo vietos į vietą, kaip kitados Izraelių puszcioje.

Apniauktoje apregėje szitos sumiszusios draugijos pasirodo pirmu kartu istorijoje paslaptینگasis paveikslas Tamo Münzerio. Pasirodo įsiai pavidale keliaujanczio pamokslininko — iszguitinio ir žmonių kurstytojaus, kokių anoje gadyneje valkiojosi po Vokietiją labai daug. Vienok įgimtas genijus ir karszcziausias pasiszentimas dėl žmonių ant tų pėdų atskyrė ir pažymėjo jį nuo burio draugbrolių.

Kaip ir kiti, Münzeris sakėsi esąs pranaszu, pasakojo apie regėjimus apie savo kalbėsius su nežinotinu balsu, bet daugiausiai — apie įkvėpimą dieviszkos dvasės. Zimmermann mislija, jogei jis taip tyczia daręs, idant padaryti didesnę įskvarbą ant prietaringų praszcziokų protų ir suteikti savo propagandai augsztesnįjį autoritėtą, vienok neapsiima dvesti to faktiszkai ir iszpainioti visas sukrautas ir supainiotus szitos noties posmus. Kningoje jo vienok randasi labai daug akyvų apie tai buiczių ir nurodu. Mēs pasistengsime czion jas sustatyti į vieną eilią.

Kam nežinoma yra, kad nepaprastos gadynės pagimdo nepaprastus žmones ir kad įtemptasis draugijos stovis tokiose gadynėse dažnai apsiireiszkia atsiradimu svaigulingų bei ligustai organizuotų žmogysczių. Dėlto jų taip daug buvo reformacijos bei burų karų laikuose. Saksijoje ir Turingijoje, kur karszcziausiai virė tikejimiszkasis amžiaus bruzdėsis, iszsiauklėjo buriai mistikų — revoliucionierių, kurie gyrėsi turį apreiszkimus iš dangaus, svaajo apie užvedimą tukstantmėtinės Dievo karalystės ant žiamės, dėl įgyvendinimo kurios reikalinga buvo isznaikinti pirma nedorėlius ir paleistuvius. Szitie žmones vedė žiaurų, nesuteptą gyvenimą ir atsižymėjo primityviszkais kriksszczioniszkais įprociais. Kožną su gryna szirdžia žmogų jie kvietė į savo broliją, suorganizuotą ant kommunistiszkos papėdės, ir kožno buvo pareiga platinti ją visur. Už ženklą savo dvasiszkjo susivienijimo jie priėmė antra krikosztą, rokuodami kudikystėje apturėtąjį už netikrą. Nuo to paeina ir sėktos vardas — antrakriksszcziai arba „ana baptistai.“ Ne tik žmonyse, bet ir tarp prakilnesniųjų žmonių jie buvo labai paguodojami. Skirtkuningaiksztis Fridrikis Iszmingingasis apsieidavo su jais labai prielankiai ir atsargiai, neuždrausdamas jiems tą, ką pavelyjo daryti Luteriui, t. y. valną pamokslą. Melanchtonas stebėjosi iš jų. Luteris nusidvyvo iš to, kad dėl darodymo savo pranasziszkjo gabumo jie, sakoma yra, įspėdavę jo mislis, nors jis mislyjo, kad tai su velnio galybe padaroma yra. Misticizmas, tokių budu, buvo visiszkai amžiaus dvasėje, jeigu net toki prakilnus protai juomi buvo įgriebiami. Garsingasis Reuchlin, philiollogas ir juristas pagal frofessiją, per visą savo

gyvenimą užsiėmęs buvo kabalistiskais mokslais, vildamasi atrasti žydiszkojo biblijos teksto žodžiuose paslaptiszkuosius Dievo vardus, su kuriais buk galima ėsą daryti stebuklus. Berods, tarp anuometinių mistikų galėjo buti ir apgavikai, vienok buvo ir tikriejie vizionieriai, tokiu ar kitoku budu įpuolantiejie į tikėjimiszkąjį svaigulį. Prie szitų pastarųjų galėjo prigulėti ir Tamas Münzer. Kaip ten nebuk, bet mēs žinome, kad tai buvo nepaprastai teisingas žmogus, didei neapkcencziantis melo ir vyliaus. Kad jis turėjo regėjimus, apie tai ne galima abejoti, nors žmonių akyse jis, žinoma, galėjo kartais tyczia apsisiaupti pranasziszka skraiste, idant suteikti didesnę svarbą savo pamokslams. Nėra jokios abejonės ir apie tai, kad Münzeris nei ant minutos neapsiriko apie įpatybes ir prasmę szitų noczių. Pirmas isz vizionierių, jis labai aiszkliai suprato, kad įkvėptoji jam žinia yra balsas jo paties dvasės. Dvasė protas žmogaus, apszviesta myiista dangaus, ir Dievo balsas — dėl jo yra visiszkai vienoki dalykai. Abelnai, priesz sylas mūsų dvasiszkojo prigimimo nusilenkdavo jisai su didžiausia guodone ir žiurėjo ant jų, kaip ant svarbiausio, vienintelio szaltinio teisybės. Tiktai teisybė, tokiu keliu įgyta, asabiszškai supраста ir atidengta, turi jo akyse prasmę. Prieszingai, biblija, evangelija, apreiszkimas raszytas visados yra nepilnas ir klaidus. Jo pakanka reikalavimams ir iszsiplėtojimui vienos gadyinės, bet vienok neužtenka kitai. „Bažnyczia — sako jisai su pritikliu jam įkandumu viename isz savo rasztų — pripažįsta koki ten nebylį Dievą, kuris sykį iszsiszleko raszte ir paskui, nutilo; tuomi tarpu Dievas amžinai ir be pertrukio skelbia savę per iszrinktuosius žmones, kurių protas ir mislys apszviesti po įkvėpimu.“ Tokius įkvėpimus gali apturėti kožnas su gryna duszia ir szirdžia žmogus, kožnas, tokiu budu, gali buti pranaszu, — kožnas, kas doriszkai savę ant to parengė ir mokėjo iszsikelti augszcziaus litaros raszto ir negyvosios religijos dogmos. Dvasia tokio iszrinktinio ir yra augszcziausiu ir gryniausiu kriteriumu teisybės.

Puritanai, independentai, spekuliatyviszkiejie philosophai XVIII ir XIX amžių, į du ir tris amžius po to, garsino ir auklėjo tokias pat idėjas, tiktai kartais labiaus sutaikintas su krikszcionybe. Mistiszkuose mokinimuose Tamo Münzerio atsispindėjo, tokiu budu, visa perspektyva szitos busianczios philosophiszkos sistėmos; lyginai ir tulose socialiszkose idėjose jis toli pralenkė savo gadynę.

Podraug su tuomi Münzeryje vizionierystė atrado savo iszriszimą ir iszaiszkinimą. Paslapties raktas tapė surasts. Tai, apie ką Mahomėtas neturėjo nei menkiausio supratimo, su kuomi Savonarola bergždziai kovėsi per visą savo gyvenimą, kas atvejų atvejais smutnyjo prastą ir gryną duszią orleaniszkės mergės, —

tą vis atrado Münzeris. Drąsiai ir su tikru persiliudyjimu ištarė jisai prieš visą svietą: „Dievo balsas — tai mano paties dvasė.“ Nuo szitos valandos vizionierystė nupuola žmonių akyse, recziaus įvyksta ir palengva netenka savo paslaptiszkajo virszamžiszko pobūdžio, nusileisdama palengva sulig laiptu paprastų gyvenimiszku nuotikių, berods, neisztirtų pabaigtinai, bet vis-gi pasiektinų dėl isztirianczios mokslo analizos.

Bet grįžkime prie Tamo Münzerio, nusekime paskui jį jo pripuolingame gyvenime ir pažiūrėkime, kaip jo idealai susitrenkė su kietąja tikrybe ir kas iszėjo isz to susitrenkimo.

Mūsų idėalistas pradėjo savo darbą labai praktiszkai. Suprasdamas, kad reformatoriui pirm visko reikalingi yra gabus ir isztikimi sándirbėjai, Münzeris ėmė rupintiesi apie pasekėjus. Nėdidžiame Saksijos miestelyje Zwickau, tarp tenykszczių audėjų ir kalnakasių, susitiko jisai pirmą kartą su anabaptistais ir susibcziuoliavo su jais. Susiartinimas nebuvo sunkus, kadą-gi jų idėjos siekiai visiszkai sutarė su jo paties nuomonėmis, o mokinimas apie tukstantmetinę karalystę Dievo galėjo buti puikiais rėmeliais dėl nuodugninių jų reformų. Žinoma, augsztai iszplėtotas Münzeris negalėjo taupoti daugelį prietarų szitų nemokintų žmonių, niekados nepriėmė antro krikszto ir vargų tikėjo į pranasziszkus gabumus savo naujų draugų ir galvos jų — gelumbininko Nikliaus Storcho. Vienok jis regėjo juose naudingą padarą ir tikėjosi įgyti apasztalus dėl savos propagandos. Kas atsieina antrakrikszczių, tai gabusis atėjunas padarė ant jų didžiausią įskvarbą. Priesz jį nusilenkė jie, kaipo priesz szviesalą naujo evangėliszkojo pamokslo, didįjį pranaszą, vos ne antrąjį mesijų. Münzeris įkvepė į juos dvasią veiklumo ir darbavimosi. Lėti iktuomlaik svajotojai pavirto; į ne-numalszinamus kurstytojus. Miesto valdžia, nubauginta jų nepakajingąja dvasia ir grasiu pasielgimu su „senąja stabmeldyste“, kaip vadino jie katalikystę, priversta tapė iszvaryti juos isz miesto. Iszguitiniai paplito dabar po visą Vokietiją. Įpacziai daug jų atsirado Schwartzwalde, augsztutinėje Szvabijoje ir palei Reiną, kur jau pradėjo sodiečiai bruzdėti. Tai buvo pirmutiniai missionoriai Münzerio idėjų, pirmieje apasztalai naujosios evangėlijos. Džiugiai ėjo jie ant smerties už teisybę, ir padarė tarp savęs dvasiszką broliją, pažindami net nepažįstamus sąnariaus įpatingu pasveikinimu — „pakajus Dievo teesti su tavimi!“ Po įtekme jų fanatikiszkųjų pamokslų Schwartzwaldo sodiečiai uždėjo „evangėliszkąją broliją“, su kommunistiszku surėdu, ir per proklamacijas kvietė visus kitus savo sąnbrolius sekti jų pėdomis.

Pats Münzeris, tuomi tarpu, po nenusidavusiam mėginimui Pragoje, persikėlė į Altstedt'ą, Turingijoje, ir įsteigė czion „susivienijimą tikrų sunų Dievo“, kuris iszsiuntinėjo agentus į įvairias szalis skelbti prisiartinimą „Dievo karalystės“ ir įvyksiantį isznaikinimą

nedorėlių. Pradžioje, berods, jisai pamėgino atvesti tuosius nedorėlius, t. y. kuningaiksščius, krieszczioniszkuoju pagraudenimu, ir su tokiu mieriu pasiuntė Saksijos Valdimierams — Fridrikiui Iszmingingamjam ir broliui jo Jonui rasztą, kuriuomi kalbino juodu pristoti prie evangeliszkojo susivienijimo, iszsižadant pirm visoko visų privilių ir valdžios. Taip mažai pažinojo jisai sviėtą ir žmones, kad nesuprato nei to, jogei valdžia, turinti galybę, gali nusilenkti tiktai prieš galybę. Kuningaiksščiai užsimanė pamatyti drąsųjį agitatorių ir savomis ausimis iszgirsti jo pamokslus, apie kuriuos tiek daug jau buvo girdėję. Dėl Mūnzerio tai buvo laukiamiausioji proga. Jis visiszkai jautėse esąs rolėje senoviszkujų pranasų, bebaimiai koliojanczių netikusius karalius, ir labai džiaugėsi, kad gali dabar svieto galiunams isztarti į akis tulas karczias teisybes. „Jus kariate biednioką už mažiausią prasizengimą — sznekėjo jis jiems — o patys be paliovos grobiate ir vagiate sodiečių lobį.“ Abelnai prasmė jo kalbos buvo tokia, kad kuningaiksščiai ponai — szaknis viso pikto, grobių ir apgavystės ir kad bedieviszkus kuningaiksščius, pagal tikra prisakymą biblijos, pridera naikinti be jokios pagailos. Ta aplinkybė, kad po tam visam kam pamokslininką paleido gyvą ir sveiką, į duoda labai gerą nuomonę kaip apie pobūdį Saksijos kuningaiksčzių, taip ir apie toleranciją gadynės. Vyriausybė pasikakino tuomi, kad tik iszsiuntė jį isz szalies. Ir tuomi aiszkiaus pasirodo vertė szitos tolerancijos, jeigu palyginsime ją su pasielgimu Luterio. Wittenbergiszkis popiezius svaidė tuomi laiku ant novatorių perkunus, ne prasziaus už Vatikaną. Atsiszaukime prie kuningaiksčzių jis reikalavo prievartingo nuslopinimo pakilusios Saksijoje „maisztos ir pagundos dvasės“, apskelbė Karlstadt'ą ir Mūnzerį smirdanczia tvaika pragaro, prie pagelbos cenzuros neleido jų rasztams platiniesi ir siuntinėjo persergėjimus miesto valdžioms, kur tik pasirodydavo persekiojamieji iszguitiniai. Ir akyvas daigtas: juomi gabesnis buvo nesutinkantis su juomi teoliogas, tuomi labiau jis jo nekenė. Karlstadt buvo diktas mokslinczius ir gabus disputantas bei pamokslininkas, vienok mistikas ir vienpusiaujantis žmogus. Nutraukęs rysį su evangeliszkuoju tikėjimu, jis baigtinai persiėmė anabaptistų zaunijimais, bėgiojo po darbavietes ir kalbėjo su darbininkais apie prasmą rasztos szvento, ant to pamato, kad mažiems, prastiems žmonėms Dievas parodęs daugiau, kaip galvocziams. Labiausiai nekenė jisai mokslo, vadindamas jį „vortinkliu, kuris apipainioje szviežiąją žalią gyvastinio medžio.“ Klausydama jo patarmių jaunuomenė buriais bėgo isz universitetų mokintiesi amatų. Luteris, buvęs kitkart jo draugu, pradėjo vėliau jį persekioti. Bet ką stovi szita neapikanta palyginant su taja kokią jis jautė dėl Mūnzerio? Reikia skaityti rasztuose Melanchtono ir Luterio iszsitarimus jų apie Mūnzerį, idant suprasti

su kokia prietaringa baime jiedų į jį žiūrėjo. Tarp visų keiksmų, iszbarimų ir nuduoto paniekinimo, kyszo kasžin kokis paslaptas pripažinimas jo augsztesnybės. Jiedu szneka apie jį, kaipo apie pikta, isztvirkusę, bet galingą ir grasią dvasią, nesitikėtas pasirodymas kurios įvartyu juodu į drebulį. Taip mokėjo impanavoti szitas žmogus savu protu, kalba, įkvėpimu, visa savo asaba.

Dėlto Luteris saugiai dabojo isz Wittenbergo kožną žingsnį savo didžiausio prieszininko, pasistengdamas, ant kiek galima, tramdyti jo darbus. Taip užkenkė jis jam Nuremberge, praneszdamas apie jį miesto valdžiai, kaipo apie žmogų pavojingą. Mühlhausene pats Münzeris sugadino savo reikalą, įsikiszdamas į kovą miesto partijų ir pristodamas, žinoma, prie demokratų pusės.

Perleidęs szituos nepasisekimus, Münzeris visiszškai atsidadė karjėrai besibastanczio pamokslininko, ir pradžioje 25 metų podraug su draugu savo Pfeiferiu apsuko Szvabiją, Frankoniją ir Turingiją, jau apimtas liepsna sukilimo. Su pilka vailakine skrybėle, sodiecizio rube, su keleivio krepzelin rankoje, ateidavo jisai į minias ir elektrizuodavo žmones. Gailėk Dieve, mės negalime priderancziai susekti jo veiklumą tose vietose isz priežasties trukumo isztikimų pėdsakų. Negalime nei stigavoti apie jo dalyvumą sustatyme garsingojo sodiečių manifesto isz „dvylikos skirsnų;“ nors davesta yra, kad tą darbą atlikęs buvo Pfeiferis, vienok, be abejonės, dalyvu buvo ir Münzeris jame, kaip parodo panėszumas nekurių dalykų to dokumento į jo rasztus. Verta arcziaus prisižiureti į jį. Akvyviausiais dalykais yra įlaidumas ir iszmingumas, su kuriais sodiečiai aprubežiuoja jame savo reikalavimus. Jis nori tiktai panaikinimo baudžiavos, neįstatimiszkų rinkliavų, dvasiszkų bei svietiszkų, geresnio teisingumo suduose, valno pamokslo po kontrole kuopos, valno pasinaudojimo girios, medžioklės ir žvejonės, iszdavimo rokundos isz mokesdzių, surenkamų nuo žmonių, ir atlyginimo už tulas per daug akivaizdžias neteisybes ponų. Tai viskas, ko žmonės pradžioje reikalavo. Nei apie visuomeniszkumą turtų, nei apie panaikinimą luomų ir privilių nėra czion užminimo. Abelnas tonas dokumento labai nuolankus ir romus. Sodiečiai be paliovos pasiremia jame ant biblijos sakinių, apteisindami jaisiais savo norus, protestavoja iszkilmingai, jogei negeidžia nei maiszto, nei vainos, nei kraujo praliejimo ir gatavi esą visiszškai atmesti savo reikalavimus, jeigu ant pamato szvento raszto bus davestas jų klaidingumas. Jeigu tik teisybė, kad manifestas suraszytas tapė su pagalba Münzerio, arba nors su jo sužinia, tai to aplinkybė suteikia pagarbę jo polytiszkamjam taktui, Kaip ten nebuk, bet tas rasztas negalėjo iszeiti be jo žinios ir jis jį turėjo pagirti, kaipo pragumą valandinį ir parengtinį. Revoliucija isztikro turėjo pradžioje tiktai szitą įlaidžią programą, ir didmena žmonių pasiliko jai isztikima sulig galui. Tiktai

partijos, persiėmusios tikėjimiskuoju fanatizmu, arba kersztu ir goduliu grobių, įsidavę į blogdarystes ir tuomi išszaukė tvirtą reakciją iš pusės kuningaikszių ir augsztesniųjų luomų.

Bet mēs jau žinome, kad dėl Mūnzerio tas viskas galėjo būti tiktai pradžia „didžiojo darbo.“ Jis tikėjo į tokias suderybas tik iktuomlaik, pakol viltis į teisingumą ir geraszirdingumą didžiunų nepragaiszo jame visiszkai. Kada jisai pamatė, kad ažuot nusilenkimų, sutinkanczių su dieviszku įstatymu, kuningaiksčiai pasalauja su žmonėmis, užvilkina laiką apgavingomis derybomis, szarvojasi ir nusilenkia tik priesz syla, — baisingas apmaudas apėmė jo duszią. Isznaikinimas, mislyjo jisai, bepagalilus isznaikinimas nieksų ir netikėlių — sztai vienintėlis kelias. Visą žiaurumą senįstatimiskųjų nuomonių apie neprietelius izraėliszkos giminės jisai perkėlė ant to laiko didžiunijos. Jo akyse augsztesnės luomos buvo nuoamžiniais prieszais žmonių, pasmerkto nuo amžių ant rustybės ir kerszto Jehovos. Kaip Moiziui ir senovisziems vadovams Izraėlaus pavedė Dievas naikinti chanaaniszkus netikėlius, idant izsgelbėti iszrinktąją tautą nuo pavietrės neguodos, lygiai taip be pagailos reikia isznaikinti ir szituos nedorėlius. Įrankiu bausmės, izszvalnytoju savo žmonių isz amžinos vergybos bus jisai, Mūnzeris, kuriam patsai Dievas įdėjo į duszią szitą paszaukimą. Prieszai įspėjo grynumą Mūnzerio geidimų ir rupinosi įkalbėti žmonėms, kad jis isz garbės godumo tą viską daro. Teisybė, garbės godumas nebuvo jam svetimas dalykas; jam patiko mislis tapti vadovu ir pranaszu — iszrinktiniu busiancioje kovoje už žmonių teisybę. Vienok butu visiszkai neteisinga regėti szitame jausme vienatinį motyvą jo darbų. Tikrą, karsztą jo meilę dėl žmonių taipogi negalima užginczyti. Ne dėl ritorikos tiktai ir populiariszkumo sznekėjo jisai su tokiu karsztu sąnjausmu apie skaudų buvį žmonių. Jam isztikro sopėjo szirdis žmonių vargu, biednystos ir neteisybių dėlei. Už tai jį daugiausiai ir mylėjo žmonės, mylėjo dėlto, kad tikėjo jo žodžiams.

Bet ir asaba savo darė jisai ant jų didžiausią įskvarbą. Mūnzeris buvo užgimęs žmonių tribunu ir oratoriumi. Garsus, meilus balsas, dovana neiszseamios improvizacijos, įkvėpimas gero ir teisybės, magnasiszkai patraukianczos klausytojus, ramei padarė jį pagarbintiniu žmonių. Jam truko tiktai aiszkumo ir tikrumo iszreisztime, dažnei iszsiszkiedzianczio mistiszkoje migloje, idant tapti neapgalėtinu prieszininku Luterio net ir szitame dalyke. Bet kaip nesubrendę buvo paczios jo idėjos, taip ir iszsireikszdavo jos neapsklembtuose, svyruojancziuose, allegoriszkuose vaizduose. Nežiurint ant to jis buvo vienas isz tokių žmogystų, kurios prie savęs patraukia žmogų kad ir nenorint. Kada savo prasta ir iszskilinga, pritaikinta prie biblijos budų kalba pieszdavo jisai vaizdus ateinanczios Dievo karalystės, žmonės įsmeigdavo į jį savo

akis ir ausis ir pareidavo į neapraszomą sujudimą. Vienok kada apmaudas apimdavo jo duszią, ir, pagriebęs savo numylėtąją tēmą, pradėdavo jįsai perkunuoti terionus ir svieto galiunus, jis tapdavo neapgalimu ir nepamėgždžiojamu. Drauge su senovybiniiu pranaszu, jis galėjo tada pasakyti apie savę — „mano žodis liepsna ir kujis.“

Ir tikrai, liepsna sekė paskui szitą fataliszkąjį žmogų visur kur tik jis pasirodydavo. Ir nors sunku apsklembti dalį jo revoliucijiszko dalyvumo pamiszimuose Frankonijos ir Szvabijos, vienok jo didelis populiariškumas ir įtekmė ant žmonių duoda pamatą dėl sąnprotavimo, kad ji buvo labai didele. Kaip ten nebuk, bet pasielgimas jo Mülhausene, į kurį jįsai sugrižo isz savo kelionių pradžioje 25— jo meto, visiszcai apteisinga tokį dasiprotėjimą.

Szitą sykį aplinkybės laimingai susikrovė dėl jo mierių. Su pagalba gaujos jam pasisekė numesti aristokratiszkąją miesto valdžią ir pripildyti magistratą žmonių iszrinktiniais. Umai po to Mülhausen įstojo į „krikszczioniszkąją broliją,“ t. y. į sąndarą sukilusiųjų sodieczyų. Sutikmiai su szituomi naujuoju pobudžiu draugijoje padarytos tapė naujos permainos evangeliszkoje dvasėje, kaip suprato ją skelbėjai Dievo karalystės. Ik tulam laipsniui užvestas tapė net visatinumans turtų, — turtingiems ukėsams pastatyta buvo už pareigą aprupinti biedniokus prasta drapana ir maistu. Münzeris tapė moraliszkuoju autoritetu miesto. Ne-užimdamas oficijaliszkai jokio urėdo, jis vienok valdė viską. Kasdien pribudavo jįsai ant susirinkimų magistratūros ir prižiūrėdavo, idant viskas butu atlikta nepagal įstatymo litarą, bet pagal krikszczioniszkąją dvasią. Kitu laiku jis budavo pamokslininku ir mokintojumi Mülhausenų ukėsų, daugiaus kaip pamokslininku, — pranaszu. Žmonės laikė už szventą kožną jo žodį, apsiaupdavo jį tikėjimiszka paguoda. Prieszai jį, jaunikaity ir ateivį, nusilenkė iszdydus ukėsai liuso ciesoriszkojo miesto. Kožną sykį, kada jįsai pradėdavo ir baigdavo pamokslą, choras jaunikaiczių ir merginų giedodavo psalmą pažado ir vilties — „rytas ateis, ir Vieszpats bus su jumis.“ Įpatingą drapaną dėvėjo jįsai tuomet. Platus, juodas, su ilgais kvoldais ploszczius, tanki barzda ir ilgi plaukai suteikė jo jaunai postovai kasžin koki senįstatymiszką ir patriarkiszką iszveizdą. Gyveno jįsai labai biednai, prastai ir dažnai neturėdavo iszteklius priiderincziai aprengti savo paczią, — rupinosi apie neturtėlius, aplankydavo ligonius, buvo nesuteptos doros.

Tuomi tarpu Turingijos miestas Mülhausen Münzerio plianuose, žinia, darė menką veikmę. Jis buvo dėl jo tiktai operacijiszku pamatu ant platau lauko, ant kurio rengėsi darbuotiesi. Į visas szalis Vokietijos siuntinėjami buvo isz czion agentai ir lakstė pakurstancios proklamacijos nuo vardo „tarno Dievo prieszai bedievių,“ kaip jįsai savę vadino tuose rasztuose.

Jo mieriu buvo pakelti vienkart abelną maisztą visuose kampuose vokiskos žiamės, iszeiti paskui su iszrinktąja kariauna ir su „Gedeono kalaviju“ užduoti neprieteliams pastarąjį smugį.

Reikia žinoti užtai, kaip ėjo reikalai revoliucijos, idant patėmyti, ant ko galėjo pasitikėti Münzeris.

Buvo jau pasergėta, isz priežasties taip vadinamų „dvylikos skirsnų.“ jogei pobudis revoliucijiszkojo subruzdžio 20—jų metų Vokietijoje toli nesutiko su pastangomis radikaliszksiausiu reformatorių. Didmena žmonių geidė pertaisų vidutinių ir galimų, ipacz pradžioje maiszto. Panaikinimo baudžiavos ir kupina liuosybė sielos (sąžinės) buvo svarbiausiais reikalavimais. Iszreiszkimu norų szitos didmenos buvo sodietiszskasis manifestas, atliekantis czionai tokią veikmę, kaip „déclaration des droits de l'homme“ gadyneje didžiosios prancuzų revoliucijos. Su pagelba spaudos, szitas dokumentas su žaibo smarkybe iszsiplatino po visą szalį ir visur tapė priimtas už pamatą revoliucijos.

Vienok szale szitos didžiausios srovės visuomeniszskosios nuomonės buvo daugybės nuoszalinių. Buvo konservatyvai, geidžiantiejie palikti viską posenovei ir panaikinti tiktai blogiasias puses senojo rėdo. Buvo radikalai ir terroristai, reikalaujantiejie nuodugninių permainų visų iszlygų gyvenimo, nežiurint ant to kiek kraujo ir auku tas kasztuotu. Pagalios, buvo daug ir tokių, kurie prieszai norą nuneszti buvo maiszto srove ir patys neiszmanė, ko laikytiesi. Nemažiaus nesutarimų buvo ir tikėjimo dalykuose. Vieni kakinosi Luterio reforma, kiti reikalavo pabaigtino panaikinimo bažnyczios ir visų pavirszinių simbolų ir ceremonijų religijos, kaip mokino Münzeris ir antrakrikszcziai,

Sutikmėje su szituomi bruzdėjimu idejų ėjo ir patsai processas revoliucijos. Insurgentų kariauna paprastai traukė tuloja linkmėje. Pirma jų ėjo geroldai (žinių neszėjai) su spausdintais ekzemploriais „dvylikos skirsnų“ ir kalbino pakeleje pasipynusių miestus, kaimus, pilis ir kliosztorius pristoti prie „krikszczioniszskos brolijos,“ t. y. priimti manifestō iszlygas. Galima buvo gerumu susitaikinti, — tadaiskas pasibaigdavo ant padarymo suderybų su sodiecziais. Vienok didesneje dalyje atsitikimų reikėdavo griebtiesi už prievartos, nėra priežasczių dėl pesztynių buvo labai daug, ipacziai su ponija ir kuningaikszcziais. Užkluptas isz nežinių pilies valdonas paprastai priimdavo „dvyliką skirsnų“ ir pristodavo ant visų paduotų jam iszlygų. Bet prie pirmos pagelbos vilties, prie pirmos apsigynimo progos, sumindžiodavo jas ir pasistodavo prieszaisodieczius. Tada prasidėdavo persekiojimai. Įbinginti pasalybėmis žmonės vėtra ėmė „ponų lizdus,“ degino, skerdė ir grobė viską, kas tik po ranka pasisukdavo. Daugybė valdonų pabėgo, pilys jų

taipogi budavo sudeginamos ir iszdrevējamos. Kartais sodiečiai atsikerszydavo ponams tiktai už senasias jų neteisybes. Žinia, juomi daugiau įvykdavo tokių atsitikimų, — tuomi labiau užsideddavo geiduliai ir naikinimo instinktai, pritiklus prastam ir szurkszcziam žmogui, tuomi didesnę persvarą įgydavo radikaliskos partijos ir patraukdavo paskui savęs kitus. Prasidėjo baisingos regyklos, paprastos žmonių maisztuose. Kaip paveizda to gali patarnauti Weinsbergo atsitikimas.

Frankonijos miestas ir pilis Weinberg isz seno prigulejo valdancziai giminei grovū Helfensteinū. Szita kuningaiksztiszka giminė buvo viena isz didžiausiai neapkencziamų Vokietijoje, ir daug nukentėjo prasti žmoneliai, jos baudžiauninkai, visokių skriaudų ir nožmybių nuo iszdydžių ir nežmoniszkų didžiunų. Žmonės, tokiu budu, turėjo daugybę senų rokundų su Helfensteinais. Nežiurint ant to visko, sodietiszkoji armija Frankonijos, vadovaujama Metzlerio ir ricieriaus Geigerio, susiteikė ir su jais padaryti suderybas ant pamato „dvylikos skirśnių“. Bet czion pasirodė paprastoji pasalybė tuometinio jaunojo grovo. Laike paczių suderybų jisai liepė užmuszti sodiečių geraldą, iszmuszinėjo su savo vyrais maisztininkų gaujas ir susineszinėjo su artimaisiais kuningaikszcziais apie užpuolimą ant insurgentų suvienytomis pajiegomis. Kada apie tą viską dasižinojo sodiečių abaže, sutartas tapė szturmas. Miestas ir pilis, drange su savo valdonu ir jo szejmyna, teko į rankas patrakusių sodiečių. Ji tuomi laiku, kada didesnėji dalis kariaunos iszsiblaszkė dėl grobimo, tēroristai, vedami kraugėringo fanatiko Eckleino Rorbacho, pasirėjo pabaigti reikalą su grovu. Veltu dabar nelaimingasis grovas bruko visokias iszlygas ir trisdeszimts tukstanczių guldenų atsipirkimo. „Kad tu duotum mums dvi baczki aukso rėkė jam sodiečiai — tai ir tas tavęs neiszgelbės nuo giltinės.“ Jaunoji grovienė, graži moteriszkė, su mažu kudikiu ant rankų, puolė į kojas Rorbachui ir szlakstydama aszaromis jo kelius, meldė susimylėjimo dėl savo vyro. Nedorėlis pastumėjo ją su durtuvu, sužeisdamas prie to kudikį. Po to, akyse netekusios proto isz baimės moteriszkės, pervarė Helfensteiną per durtuvus viso burio, ir ilgai po to dar tycziojosi isz jo lavono. Su kariaunaėjo „juodoji moteriszkė“, Dievas — žin isz kur atsiradusi. Pusnuogė, pusiau beprotė, budelis ir pranaszas, ji spiegiancziau balsu klykavo giesmes, atsiduodanczias neapikanta dėl aristokratų, ir savo nožmu įkvėpimu fanatizavo, žmones. Kaip prie kiekvieno kraujo praliejimo, ji buvo ir prie grovo žudynės savo beprotiszkų riksmu drąsindama galvažudžius, — ir kada sudarytas lavonas klaksojo an žiamės, puolė ant jo pati, trempė jį kojomis, perskriodė pilvą ir vidurių taukais iszsitėpė savo czeverykus.

Skaitytojas tenesibaugina szituomi pasibaisėtinu epizodu valszczioniszkos vainos. Pasiklausykite, ką apie tą atsitikimą raszo patsai Zimmermann.

„Senesnio laiko istorikai, raszo jisai, daug deklamavojo isz priežasties pasibaisėtinų Weinsbergo atsitikimų. Vis tai taip; bet kodėl nepaimti ant apsvarstymo ir suminksztinanczių aplinkybių. Pirmiausiai, ne visi sodiečiai buvo dalyvais pikta-dėjystės. Didesnioji dalis, užimta tuom laiku drevėjimu miesto ir pilies, visiszkai nežinojo apie tai, kas abaže dėjosi ir garsiai paskui peikė tokį darbą; o Geyeris su savo kariauna po to net visiszkai atsiskyrė nuo Metzlerio. Toliaus, žmonės toje minutoje buvo baisiai įbingę netik ant Helfensteino už jo veidmainumą ir terionybes, bet ir abelnai ant ponų, neseniai pirm to iszkirtusių pas Warzachą septynis tukstanczius burų. Weinsbergiszkė katastropha turėjo, tokiu budu, atgiežos pobūdį. O pagalios, ką stovi kad ir baisingoji baismė kilmingojo grovo palyginant su tukstancziais aukų, nežinėje pražuvusių ant kaladės, ant kartuvių arba troszkiuoso sklepuose pilių bėgyje daugelio szimtmeczių? Apie jas neszneka niekas, nėra tai buvo prasti žmonės; bet ar jie kentėjo nemažiaus už kitus?“

Nežiurint ant to Weinsbergo atsitikimas padarė labai ne-naudingą dėl sodiečių iszkvarbą ant visos szalies. Tarpe paczių sodiečių jis padarė didoką reakciją ant naudos įlaidesnių partijų, tuomi labiaus, kad įbauginimas, paplitęs po visą szalį, prispyrė daugelį valdanczių kuningaikszczių ruscziai pasimislyti apie suderybas su sodiečiais. Grovai Hohenlohe, Löwenstein, Hemmingen skubinosi priimti „dvyliką skirsnių.“ Pfalzo skirtkuningaiksztis padarė su jais suderybas. Daugybė miestų pristojų prie jų susivienijimo. Insurgentai pasikakino ant to jogei dėl pasiraszymo po iszlygomis reikalavo akiveizdingo stojimo pasidavusių ponų į ženklan naujosios kricszczioniszkos brolijos priversdavo juos apsiauti buriszkomis klumpėmis. Vieną tiktai per daug iszdydų karžygi, į apmaudyjusį juos savo iszdydžiu pasielgimu, pamokino jie tuomi, jogei liepė jam savo abaže nusiimti kepurę priesz kiekvieną burą. Pagalios vadovai įlaidesnės linksmės — Hippler, Weigand, Berlin, — su kožna diena pradėjo įgyti vis didesnę persvarą ant raudonųjų. Vieną kartą jie pasirizo iszsižadėti net „dvylikos skirsnių“ ir dėl visotino pertaisymo ciesorystės, koktai buvo jų mieriu, reikalavo tiktai aplengvinimo mokesczų nedorybią. Podraug su tuomi užgimė mislis organizuoti maisztą pastoviu budu ir stiprinti jo pajiegas, pritraukiant prie to karžygią ir miestus prieszais kuningaikszczius ir pralotus, kaipu prieszai abelnus neprietelius. Su tokiu mieriu įsteigtas tapė centraliszkas vyriausybinis komitėtas Heilbronne, kur sėdėjo sodiečių deputatai isz įvairių vietų. Tenpat sutarta

buvo suszaukti ir sodiečių kongressą dėl patiekimo plano visatinės reformos ciesorystės. Šitas planas, sustatytas per sodiečių deputatus, yra labai akyvas. Jisai velyja panaikinti prazūtingą dėl šalies kuningaiksčių valdžią ir visą augščiausia valdžią sudėti ant rankų vieno tautiszko ciesoriaus. Miestai ir valsčiai suvienytos vokiszkos žiamės turi apturėti rėdą, sutinkantį su prisakymais gamtiszkos tiesos. Prie tokio rėdo augštesnės luomos negalės jau spausti žmonių, bet prieszingai — mylės ir gynios juos. Apart valstijinių mokesčių, jokių kitų nebus. Vienokumas pinigų, svaro ir miero, laisvumas kelių, tiltų, vandenių ir girių — apvainikuos polytikiszka bei draugijiszka vienybę Vokietijos, o perreformuota pagal evangeli-jos mislį kuningija taps joje sargyba tikros laimės ir teisybės. Didesnėji dalis to, apie ką ir po šia dienai sapnuoja vokiszkiejie patriotai ir publicistai, randasi czion — szitame efemė-riszrame burų manifėste.

Jeigu raudonoji revoliucija, ant valandos patraukusioji insurgentus, pacziuose buruose atrado tokią prieszgingybę, tai juomi dar didesnį prieszinybę turėjo ji nukentėti nuo Luterio ir kuningaiksčių. Iki Weinsbergo atsitikimui vokiszkosios reformos galva laikėsi dar pusėtina atvangiai. Žinoma yra, kad sodiečiai siuntė jam dėl užtvirtinimo savo „dvyliką skirsnų“ kuomi pastatė jį į labai nesmagų padėjimą. Jisai mislyjo iszsi-painioti isz jo, tapdamas taikintoju kuningaiksčių su žmonėmis. Pirmiems jisai velyjo iszpildyti tulus teisingus žmonių reikalavimus, antriems — iszsižadėti didelių reikalavimų. Žinia, tuom jis nepakakino nei vienu, nei kitu. Bet kada atėjo žinia apie Weinsbergo baisybes, jisai rįžosi elgtiesi visai kitoniszškai. Raszte „prieszai razbaininkus ir užmusėjus burus“ jisai siunczia perkunijas ant revoliucijos ir reikalauja nuo kuningaiksčių isznaikinimo maisztininkų, kuriuos reikia „muszti, durti, skersti ir karti, kaip pasiutusius szunis.“

Vienok kuningaiszčiai nelaukė tokio paszaukimo. Dar pirm to, kada iszlėkė perkuniszkas balsas isz Wittenbergo, Jurgis herzogas Saksijos, Pilypas landgrovas Hesseno ir susivieny-jimas Szvabijos valdonų pradėjo naikinanczia karę priesz revo-liucija. Sodiečiai-gi, isz savo pusės, dar daugiau užkenkė savo reikalams tuomi, kad nuo pats pradžios susipyko su mies-tais ir karžygijs. Prie anuo metinio nepasikakinimo tų luomų savo padėjimų, jose sodiečiai butu galėję atrasti geriausius talkininkus, ir ažuot tų dabar turėjo neprietelius. Heilbrono vyriausybė, berods, mėgino sueiti su jais į sutartį, bet jau per vėlai, ir mėginimas nuėjo ant niekų. Insurgentams parėjo kakintiesi tik savomis pajegomis. Bet kas per vieni tie insur-gentai buvo? Betvarkės gajos visokių subėgų, ant paveikslo

lenkmečio gaujų, prastai apginkluotos, neapsipažinusios nei su disciplina, nei su kariavimo daila, kuone visai neturincijos artilerijos. Dar galėjo jie nuslopinti neprieteliu savo skaitlingumu ir sutartiniu užpuolimu, bet tame tai ir bėda, kad szito sutarimo nebuvo ir negalėjo būti. Jeigu dar ir po sziai dienai vokiečiai pusėtinai kampuotai jaučiasi esą tai prusais, tai austrijiečiais, tai saksais ir hannoveriszkiais, tai lengva izmanyti, kaip asztariai skirstėsi jie XVI szimtmetyje. Tada netik szvabai žiurėjo su neapikanta į frankonus, o szitie į turingus, bet ir paczioje szvabijoje kunkuliavo giminiszkas antagonizmas tarp ober- ir nider- szvabų, Frankonijoje — tarp augsztiečių ir žamaiczių frankonų. Po to ar dyvai, kad kuningaikszečiai, surishti vienokiais interesais ir vienoku pavojumi, spėjo su savo neskaitlingomis, bet drąsiomis ir iszmėgintomis pasamdytomis kariaunomis į kelis mėnesius iszblaszkyti ir isznaikinti betvarkias, iszsiskirsziusias sodiečių gaujas? Jurgis Frundsberg, garsin-gasis vadas Korolio V gadynės, uždavė smarkų smugį revoliucijai, nuslopinęs maisztą Schwarzwalde, t. y. pacziame jo lop-szyje. Vadovas kariaunos szvabiszkojo susivienyjimo Truchses von Waldburg nuvalė nuo sodietiszkųjų gaujų Prireiniszkes provincijas. Jurgis Saksijos, Pilypas Hessen'o ir herzogas Braun-szveigo pasiėmė sav numalszinimą Frankonijos ir Turingijos.

Toks tai buvo atsitikimų bėgis Vokietijoje pavasaryje ir vasaroje 25 meto. Ka-gi darė tuomi laiku ir kokiuose prie-tikiuose buvo su tuomi Tamas Münzeris, kurį mės paskutinių kartu palikę buvome Mühlhausene?

Kada revoliucijos reikalai pradėjo eiti blogyn, ėmė isznykti ir tas saldusis sapnas, kurio prieglobstyje taip ilgai buvo Münzeris. Smutnai pradėjo jisai susiprasti, jogei užmanė darbą, netik pervirszyjanti jo paties sylas, bet ir sylas gadynės, toli dar dėl to ne dabrendusios. Jis mieravo žmones pagal savo užsidegimą ir skaudžiai pasiklydo tame. Dabar tik jis pradėjo suprasti, kad nieks negali padaryti liuosu tą, kurio duszioje dar tylo vergiszki jausmai ir nuomonės. Po jo akių vyko nuotikiai, nepaliekantiejie jokios abėjonės kas link iszeigos didžiosios karės, kurios vadovu ir didžiavyriu jis mislyjo tapti. Susivienyje kuningaikszečiai užklupo burų armiją arti Fuldos, palei patį Frauenbergą, iszmuszė ją kuone visa, — ir nieks isz sanbrolių nepadavė jai pagalbos. Prieszingai, neapsakoma baimė apėmė visa szalį. Veltu isz Mühlhauseno lėkė ugninės prokla-macijos. Ant balso jų atsiliepė tik nedaugelis. Turingai buvo nekaringi žmonės, nepripratę prie ginklo, mažai parengti dėl maiszto. Revoliucijiszkąją propaganda ėjo czion labai pavalnai ir sunkiaus, kaip Szvycarijoje ir palei Reiną. Sziaip-taip, vienok, per dideles sunkenybes, pasisekė czionai surinkti naują isz 80

tukstanczių armiją. Szita nauja kariauna, pastaroji viltis revoliucijos, užklupta tapė per kuningaikszečius palei Frankenhauseną. Insurgentai apsitvirtino ant kalvų, esanczių už miesto sienų, apsikopėję volu ir apsisiaupė „vagenburgu“ t. y. siena iš karės vežimų. Jie laukė pagelbos, prižadėtos išz Mühlhauseno. Prieszai juos stovėjo kuningaikszečiai su savo rinktinėmis kariaunomis, nemažesnėmis skaitliuje, ir su skaitlinga artilerija. Nesunku buvo ispėti iszeigą busianczios muszos. Dėlto isz lūriszkojo abažo lėkė į Mühlhausena siuntiniai paskui siuntinius su praszymais ir maldavimais pagelbos. Münzerio padėjimas buvo nelemcziausias. Teisybė, jis nuo seniai jau rengėsi į kelionę — liejo armotas, tiekė ginklus ir rinko pulkus isz ukėsų ir ukvatinkų. Vienok apverktinas padėlys Frankenhauseno armijos buvo per daug akivaizdingas dėl visų. Iszeiti jiems ant pagelbos buvo vis tiek, ką eiti ant tikro galo. Münzeris suprato szitą labai gerai. Bet aplinkybės susikrovė taip nelemtai, jogei jam negalima buvo neeiti. Kaip jis galėjo palikti ir apieisti žmones, sukilusius ant jo szauksmo ir atneszusius savo gyvybę ant muszavietės, turint vienatinę viltį į jį? Gedeonas naujojo izraeliaus negalėjo slėptiesi valandoje didžiausio pavojaus. Žmonės, tikėjusieji į jį kaip į pranaszą, laukė nuo jo ne tik pergalių, bet ir stebuklų. Münzeris stovėjo ant kranto bedugnės, ir galva jam kvaito. Jam, entuziazmo skelbėjui, gyvenime savo nemacziusiems nei vienos karės, stoti į muszavietę prieszais puikią reguliariszką armiją, vadovaujamą prityrusių generolų, priimti vadovystę, kamandyruoti, kitiems davinėti paveizdą, — jam nemokancziam apsieiti su kitu ginklu, apart plunksnos ir patraukianczios iszkalbos? Mėszlungiszškai griebėsi jis dabar už szitų vienintėlių įrankių, iszsiuntinėjo naujas proklomacijas, iszleido siuntinius pas užsilikusias dar Frankonijoje gaujas, kviesdamas jas prie savęs, apskelbė mühlhausėnams, kad jam isz dangaus yra apreiksza saulei nusileidus traukti visiems į karę. Niekas nepasikrutino ant szito szauksmo. Kasžin kokis szaltis apėmė ukėsus, pasirįzusius numirti veikiaus ant sienų gimtinio miesto. Münzeris prispirtas tapė isztraukti su gauja nuelektrizuotų per jį fanatikų, skaitliuje nedaugiaus trijų szimtų, ir laimingai pasiekė Frankenhauseną.

Burų abaže vieszpatavo neapsakomas nusiminimas. Murmėjimas buvo girdimas visur. Kaltino paikumą vadovų, atvedusių juos czion ant tikro galo. Pasirodymas Münzerio su saujale smurtų mühlhauzėnų truputį atgaivino viltis, vienok neįstengė pakelti nupuolusia dvasią. Kuningaikszečiai pasinaudojo isz to ir pradėjo derybas su burais, prižadėdami jiems atleidimą, jeigu jie iszduos Münzerį ir vyriausius virszininkus. Gauja pradėjo svyruoti. Atsirado žmonės, — vienas kuningas

ir tulas įsimašęs bajoras, kuriedu prikalbinėjo žmones prie to. Münzeris pasergėjo, kad dar kelios minutes svyravimo, — ir dalykas bus ant visados pralostas. Tada savužlaikymas, įbingimas, savmylystė, nusiminimas, — visos stygos žmogiskos energijos ir didvyrybės prabudo jame staigu. Jis suprato, kad reikia veikti ir kad didžiojo atsakumo, nuo kurio jis taip ilgai atbulas traukėsi, išsvengti jau nėra galima. Pradėjo jis nuo to, kad prisakė czionpat nukapati galvas dviem mažadusziams patarėjams, paikinantiems žmones. Po to surinko aplink savęs savus žmones ir pasakė jiems vieną iš tų uždegančių pamokslų predikanto ir kurstytojaus, kurie fanatizuoja minias. Jis kalbėjo apie savo pasiuntinybę, apie tai, kaip Dievas iszrinko jį už įnagi dėl isznaikinimo bedievių ir nedorėlių, ryjanczių biednioko prakaitą ir kraują, apie karczias ir ilgas neteisybes, iszkęstas žmonių, apie baisią ateitę, jeigu žmonėms nepasiseks pergalėti prieszius. Bekalbant užsidegimas apėmė jį visą, pradžioje neiszsitikinti ir svyruojanti, — veidas paspindo įkvepimu, rankose plevėsavo baltas papartis paveikslu vaivarykystės, simbolo dangiszkos vilties. . . .“ Kuningaikszcziai dreba prieszai sylą dieviszkos kariaunos, sznekėjo jis toliaus, — ir stengiasi nuszarvuoti ją pasalybe. Bet nedrebėkit kuno baime, o tikėkitės Dievu. Gedeonas, Jonatanas ir Dovydas su nedaugeliu iszrinktinių apgalėdavo minia. Armotų taipogi nesibijokite, — asz surinksiu į savo rankovę visus paleistus į mus akmenius.“ Buvo pusiaudienis, apregė apsiniaukė debesiais, tankus lytus lyjo szalimis. Staigu pasirodė ant dangaus vaivaryksztė. Tokis atsitikimas prietaringai ir uždegtai gaujai isztikro galejo pasirodyti stebuklu. Vaivaryksztė, visi žinojo, buvo ėmblėma Münzerio. „Matote, rodė jis ją džiugus ir linksmas, — pats Dievas siunczia mums ženklą ant dangaus. Jis grumuoja pikta-dėjams sudu ir bausme. Drąsiai eikite į muszą, su vilczia į Dievo pagelbą!“

Ekszaltacija pasiekė savo cziukurą. Neiszdusime, numirsime už tavę!“ — rėkę sujudinti balsai, ir po to visas susirinkimas prajausmingai puolė ant kelių ir už giedojo maldos giesmę Szventajai Dvasiai, apgalincziai prieszus. . . .

Bet toje valandoje, kada sodiecziai, naudodamiesi trimis adynomis taikos, iszderėtos nuo prieszų, meldėsi, kuningaikszcziai jau apsiaupė kalvą savo artilėrija ir nelaukdami pabaigos suderėto rako pradėjo szturmą. Apkurtinantis trenksmas staigu pertraukė dievotą regyklą ir tukstancziai akmeninių kulų atlekė į tarpą besimeldžianciųjų. Nusomyti nesitikėtu smugiu, insurgentai supaiko visiszkai. Daugelis apmirė ir taip ir pasiliko beklupą su įsmaigtomis į dangų akimis. Sukruvinti lavonai, nutraukti sanariai voliojosi visur. Dalis kariaunos leidosi bėgti

miesto linkun, bet kiti gynėsi su įnirtimu ir atgulė visi ant daigto. Pjuvinė tėsėsi ir Frankenhauseno ulycziose, ir tik tris-tukstancziai sodiečių spėjo pamukti salin arba iszmaldauti susimylėjimą. Pats Münzeris kliuvo apgalėtojams į nagą.

Gilioje kelnorėje Heldrungeno pilies kamavosi dabar vadovas ir didžiausias kaltininkas nelaimingo užmanymo. Likimas jo buvo nuspręstas. Kuningaiksščiaziai laukė tiktai apgalėjimo Mühlhauseno, idant nukapati jį akyse tų, kurie dar taip neseniai lenkė prieš jį galvas, kaip prieš savo pranasą. Kas darėsi tuomet jo duszioje, duoda mums suprasti grometą, kurią jisai nusiuntęs buvo Mühlhauseno ukėsams. Ji dvesuoja lėtumu ir pasidavimu likimui. Matyt, kad kentėjimai ir nelaimės sulaužė bujojančią energiją ir karsztį szito žmogaus, vienok neįstengė sulaužyti jo persiliudyjimų. Teisybė, jis velyjo mühlhauzėnams pasiduoti ir iszmelsti susimylėjimą nuo kuningaiksčzių. Apie gerą iszeigą „didžiojo darbo“ jis taipogi visiszkai nusiminė ir kaltina už tai „egoizmą, savnaudumą ir neiszmanumą daugelio.“ Graudus pripažinimas nebrendumo draugijos, apie kurios laimę jisai svajojo, kyszo labai afszkiai szituose aitriuose iszmetinėjimuose. „Manęs nesigailėkite, taip baigia jisai grometą. Puldamas auka svetimų griekų ir apsirikimų, asz džiaugiuosi isz paskyrimo Dievo. Rasi myris mano patarnaus dėl pasitaisymo paklydusiems.“ Bet nei vieno szeszėlėlio abejonės apie teisingumą dalyko, už kurį jis aukavo dabar savo gyvastį, — nesiranda szitoje pastaroje gromatoje, pastaroje iszpažintyje Tamo Münzerio. Ne veltuo Luteris regėjo jame užkietėjusį griekininką, neparodžiusį nei mažiausio ženkle gailėjimosi. Iki pastarojai minutai savo gyvenimo jis pasiliko viernas savo persiliudyjimams.

Pagalios pasidavė ir Mühlhausen — ant mylistos apgalėtojų. Penki szimtai moterių suplėszytuose rubuose ir su paleistais plaukais, ir penki szimtai merginų su erszkėczzių vainikais ant galvų atėjo į abažą kuningaiksčzių melsti pagailos dėl miesto. Jasias priėmė prielankiai, paszėrė duona ir suriu, vienok reikalavo, idant ukėnai patys ateitu. Tada nusidriekė liudnoji processija pakutinkų. Basi ir bekepuriai, su baltais krepszeliais rankose, iszėjo mühlhauzėnai isz savo sienų ir trissyk atsiklaupė prieš kuningaiksčzius. Jiems buvo dovanota gyvastis, bet ne liuosybė. Jie prastojo tiesą ciesaoriszkjo miesto, turėjo mokėti metinę duoklę. Vyriausieji kaltininkai nugaluoti. Skaitliuje jų ir Münzeris. Apkaltą ir nukankintą baisingu plakimu atvežė jį ant koravones vietos ir pradėjo iszmetinėti jam visokias jo kaltes. Nelaimingasis pakilo ant savo vežimo ir isztarė: „asz matau, kad užmaniau didelį, vienok ne pagal silpnas mano sylas, darbą.“ Ir po to kalbino kuningaiksčzius buti gerais ir mielaszirdingais dėl žmonių, — tada tai nebus panėszzių nelaimių. „Skaitykite bibliją, sne-

kėjo jis į juos. Joje pamatysite ir paveizdas dėl jūsų elgimosi ir vaizdelius to, kaip baisiai Vieszpatas koroja bedieviszkus ir beszirdžius valdimierius.“ Tai buvo jo pastariejie žodžiai. Jam nurentė galvą.

Kaip asztriai nežiūrėsite į Münzerį, — paskaitysite jį utopistū, svajotoju ir užsidegėliu, nesupratusiu tikrų reikalų draugijos, apsirikusiu apie žmones, kuriuos jis per daug idėalizavo, — kožname atsitikime nėra abejonės, kad tai buvo įpatingiausias ir gabiausias isz vadovų vokiszkosios revoliucijos XVI amžiaus. Robespierre savo gadynės jis, panėsziai į prancuziszkaį Robespierre'ą buvo iszimtiniu teorėtikui, — su tuomi, vienok, skirtumu, kad neapikanta ir kruvini pragumai prieszai aristokratas paėjo pas jį ne isz atitrauktos ir szaltos doktrinos, iki kokiai jis dasimislyjo savo kambaryje, ale isz szirdies, pripildytos karsztu sąnjausmu dėl žmonių. Galima jį kaltinti trukume praktiszkumo, reikalingo kožnam, kas taip ar kitaip paszauktas yra vesti žmonių reikalus, bet tikroje meilėje žmonijos ir asztriame nuoseklume, su koku jis platino savo idėjas, jam taipogi užginczyti nėra galima.

Frankenhauzeno katastropha, puolis Mühlhauseno ir nugalamas Münzerio apskelbė galą revoliucijos ir pagrįžimą prie senojo parėdko, — pagrįžimą prievartingą ir kruviną, kaip visos reakcijos, sekanczios paskui draugijinį padrebinimą. Szimtą tukstanczių sodieczyų iszmuszta, pirm neg kuningaikszeziams pabaigtinai pasisekė nuslopinti sukilimą. Isz kitos pusės tukstantis bajoriszku pilių ir kliosztorių muksojo yrose.

Kas-gi pasiliko po baisingos audros, nuo kurios Vokietija ilgai neįstengė pasitaisyti? Pasiliko doriszkos atmainos. Persikeitė nuomonės ir jausmai. Žiamingoji aristokratija, po tokiame smugiui, niekados jau nuo to laiko negalėjo pakelti galvos. Ji subiednėjo ir sumažėjo, nupolė ant dvasės. Ji tapė žmoniszkesne, įlaidesne, prielankesne dėl žmonių tiesų. Ji minėjo visados pamokinimą boczių reformacijos gadynės. Raudonoji szmėkla revoliucijos stovėjo jai be pertrukio akyse. Api ją kožną dieną priminėjo nesuskaitomi griuvėsiai, apdengiantieji kaukaras vokiszkujų kalnynų palei Elbę, Reiną ir Dunojų. Baisinga istorijaėjo kitkart szituomi keliu ir paminėta szituos griobus. Kaip istoriszkos szmėklos, liudintojai praėjusių ermyderių ir po sziai dienai dar styri viduryje kunkuliuojanczio gyvenimo szitos apvienėjusios sukruszėjusios, samonomis apžėlusios sienos, nožmiai ir pamokinančiai apžvelgdamos savo tuszeziais, juodais langais laukus, sodnus vyndaržius, miestus su amžinai rukstancziais pabrikais, geležinkelius ir garlaivius ir visą trenksmingąį bruzdėsi laimingesnių szių dienų. . . . Žmonės taipogi daug persimainė. Ant akia neapžvelgiamų vokiszku laukų, nuo Szvycarijos sulig Ulandijai ir nuo Dunojaus sulig didžmariui kur liepsnojo kitkart laužai sodietisz-

kujų abazų, išsaugo naujos gentkartės. Pamokintos likimu ir darbais tėvų, jos tapė pakajingesnės ir romesnės. Revoliucijų geidulys isznyko jose ant ilgo. Keliu atkakliausių pastangų, keliu mokslo ir darbsztumo pradėjo pasiekti jos tą laimę, kurią jų bocziai mėginę buvo įgyti per prievartą. J. A.

Elgėta.

Paraszė Guy de Maupassant.

Jisai buvo pažinojęs geresnes dienas, nežiurint į jo bėdų bėdas ir į jo silpnumą.

Tiktai ką jisai buvo pabaigęs penkioliką metų amžiaus, kaip jam abidvi blauzdi sutruszkino vežimas ant vieszkelio isz Yarvilles. Nuo to laiko jisai elgėtavo, vilkdamasi pakeliais, per kaimų kiemus, pasisvėręs ant savo kujokų (krukių), kurie jo peczius iszkelė sulyg pat ausių, taip jog galva iszsižiurėjo kadamuojanti tarp dviejų kalnų.

Rastas kaipo kudikis griovyje (grabėje) per kuningą isz Les Billetes, Visų Szventų dienos vakare, ir pakrik-sztytas isz tos priezasties Nikalojumi Touissaint (Visszven-cziu), jisai buvo auginamas isz žmonių mylestybos, ir neį-gyjo jokio apszvietimo. Po to, kaip kaimo duonkepys buvo davęs jam keletą stiklų degtinės iszgerti, jisai pasižeisdino kojas. Ir nuo to tai sykio, apjuokiamas visų paszlemėkas, jis nėko daugiaus nežinojo, kaip tiktai atkiszta laikyti ranką ir koją.

Pirmiaus baronėnė D'Avary pavelydavo jam miegoti tam tikroje stogynėlėje, pilnoje sziaudų, szale visztinyczios ukio, ka buvo paszalyje palociaus; ir blogose dienose jisai tikrai žinojo atrasis kšsnį duonas ir stiklą uobulinės giros pas ją virenėje (kuknėje). Tankiai-gi jisai pagaudavo ir keletą skatikų, kuriuos senoji ponia numesdavo jam žiamyn nuo trepų ar per langą isz savo grinczios. Dabar ji buvo numirusi.

Kaimuose jam beveik nėks nėko neduodavo: mat pažinojo jį per gerai; per tą ketvertą deszimezių metų jiems nubodo matant, kaip jis valkiojo savo draiskaluotą ir sudarkytą kuną nuo grintelės prie grintelės ant dvejato medinių sąnarių. Vienok-gi jis nenorėjo nėkur kitur eiti,

kada-gi jis nežinojo nėko daugiau ant žiamės kaip tik szitąjį szalies kampa, tas tris ar keturias trobelpalaikes, kuriose jisai sziaip-taip szelpė savo bėdingą gyvenimą. Jisai pasidėjo rubežių dėl savo elgėtavimo, ir jam nėkados nebutu parėję ant mislies peržengti rybas, kurias jis nebuvo papratęs pervaiksztinėti.

Jisai nežinojo, ar szvietas tęsėsi labai daug toliaus anapus medžių, kurie visumet aprubežiudavo jo matymą. Jisai nėkados nepasiklausė savęs apie tai. Ir kad kėmionys, kuriems nubodę buvo vis ir vis sutinkant jį savo palaukėje ar pagriovėje, suszukdavo ant jo, „Kodėl tu ne-eini į kitus kaimus ažuot ką tu vienval ezion aplinkui beraiszczioji?“ jisai nėko neatsakydavo, ir szalin pasitraukdavo pagautas neaiszkios baimės dėl viso, ko jisai nežinojo, baimės bėdno varguolio, kuris sumiszęs baidosi tukstanczio dalykų — nepažįstamų veidų, užpuolimų, neiszsitikinczių pažvelgimų žmonių, kurie jo nepažinojo, ir žandarų, kurie keturiesa po du eilėje vaikszcziojo pakeliais, taip kad jisai, blogą prijausdamas, pasineria tankumynuose ar už krūvų sumestų akmenių.

Kad jis pamatydavo unijformą isz tolo, blizganczias saulėje, jis umai pastodavo stebuklingai krutus, krutus lyg kokia baidyklė, kuri bando atrasti kokią paslėptynę. Jis kudukt! nusirisdavo nuo savo kujokų, szlamszt! puldavo jisai lyg koks szkarmalas, susivyniodavo į kamuolį, ir pasidarydavo su visu mažas, nematomas, prigludęs prie žiamės kaip kiskis (zuikys) susirietęs, kuomet jo rudi szkudurai nedaug ką skyrėsi nuo aplinkinės žiamės.

Vienok jis nėkados nebuvo susikivirczyjęs su žandais. Ir tai jis turėjo szitai savo kraujuose, lyg kad jis butu buvęs paveldęs szitą baimę ir tą klastą nuo savo tėvų, kurių jis nėkados nepažinojo.

Jisai neturės vietos dėl priglaudos, jokios savos pastogės, jokios priedangos, jokio uždangalo. Isz miegodavo kur pakliuk vasaros mete, o žiemą jis liždavo po daržinės ar į kutes (tvartus) su patėmytinu vikrumu. Jisai visados iszsisvogdavo anksti rytą, pirm ne kad jis taptu užtėmytas. Jisai žinojo visas skyles, per kurias buvo galima įeiti į

trobėsį. Ir kada-gi vartonė kujokų jo rankoms įteikė nepaprastą stiprumą, kartais jis užlipdavo vienu pajiegumu savo cziurnių ant szieno nampusių, kur jis pasilikdavo per keturias ar penkias dienas nepasikrutinęs, jeigu tiktai sukdamasi aplinkui jisai buvo igyjęs gana maisto dėl gyvybės palaikymo.

Tarpe žmonių budamas, jisai gyveno kaip gyvuliai girėse, nepažinodamas nei vieno, nemylėdamas nėkieno, sužadindamas tiktai tarp kiemionių indifferentiszką panėką, ir atkaklų neprietelingumą. Jie pramydžiodavo jį „Varpu“, nēsa jis išz tiesų svyravo tarp savo dviejų medinių ramezių kaip varpas tarp savo paramų.

Per dvi dieni jis nebuvo valgęs nėko. Jie dangiaus jam nėko nei nebedavė. Jie tarėsi pagaliaus atsikratysį nuo jo. Kiemionių moters, ant savo priedurinio tiltelio stovėdamos, suszukdavo išz tolo, kad pamatydavo jį ateinant.

„Ar tu eisi szalin sav, tu paszlemėke! Asz tav daviau szmotą duonos tiktai tris dienos atgalios!“

Ir jis sukosi szalin ant savo ramezių, ir nukadaravo pas kitą namą, kur jį priėmė lyginai tokiu pacziu budu.

Einant jam nuo vienu durių prie kitų, moters burnojo:

„Viskas labai gerai, bet mēs negalime maitinti tą tinginių maiszą per isztisą metą.“

Ir tai kožną dieną tinginys reikalavo pavalgyti.

Jis apsuko aplinkui Saint Hilaire, Yarville, ir Les Billettes negaudamas nei skatiko nei senos duonos riekę. Jo paskutinė viltis rymojo ant Tournolles; ale reikia jam eiti dvi myli vieszkeliu, o jie jautė savę per daug nualsintu, kad galētu vilktiesi toliaus, su pilvu taip pat tuszcziau kaip jo kiszenė.

Nežiurint į tai, jis pasileidė eiti.

Tai buvo Gruodžio mėnesyje. Szaltas vėjas putė per laukus ir szvilpė per nuogas szakas. Ir debesiai slankiojo skersai žiamą ir niaukią padangę, skubindamiesi nežinė kur link. Kolieka ėjo palengva, keldamas kujokus savo išz vietos vienas po kitam su skaudžia pastanga, pasiramstydamas ant vienos pasilikusios susuktos kojos, kurios išzkreipta letena buvo aprutuliuota su vystykliniu skarulių.

Valanda nuo valandos jis sėdosi ant kraszto griovio ir ilsejosi keletą minutų. Iszalkis sužadino sumaigytą ir sunkų rupestį jojo duszioje. Jis turėjo tiktai vieną mislį: „valgyti“, bet kaip, jis nežinojo.

Per tris adynas jis ruoszniai ėjo tuomi ilgu keliu; potam, kad jis pamatė medžius kaimo, jis paskubino savo žingsnius.

Pirmas kiemionis, kurį jis pasitiko, ir nuo kurio jis papraszė almužnos, atsakė jam:

„Tai-gi tu ir vėl czia, tu senas valkijoje! Ar mēs nuo tavas nėkados nenusikratysime?

Ir „Varpas“ nulingavo toliaus. Nuo vienu durių prie kitų jį priėmė szurkszcizai, atleido jį nėko jam neduodami. Jis ėjo toliaus, nežiurint į tai vis, kantrus ir atkaklus. Jis negavo nei vieno skatiko.

Potam jis aplankė viensėdzins, szlubuodamas per žiamę, minksztą nuo lietaus, taip silpnas, jog vos-ne-vos galėjo pakelti savo lazdas. Visur kur jį nuvyjo szalin. Tai buvo viena isz anų szaltų, liudnų dienu, kur szirdys rera atviros, kur dvasė užpyksta, kur duszia yra rusti, kur ranka neatsidaro ant pagelbėjimo ar davimo.

Kad jis pabaigė kelionę aplink, visus namus, kuriuos jis žinojo, jis nuėjo ir parpuolė į kampa sausos grabės szale kiemo uktvėrio Chiquet'o. Jis „nukabino“ savę žiamyn, kaip žmonės sakydavo, iszaiszkindami budą, kaip jis nusileisdavo nuo savo augsztų kujokų, leisdamas tiems iszslysti isz po pažastės. Ir jis pasiliko per ilgą laiką nepakrutėjęs, kankinamas iszalkiu, ale per daug sugyvulėjęs, idant isz tiesų permatyti gilybes savo neiszmieruojamo bėdigungo.

Jis laukė, pats nežinodamas ko, su anuo draikin jausmu lukuriavimo, koks tik kuomet musyje trivoja. Jis laukė kampe ano kiemo, po szaltu kaip ledas vėju, stebuklingosios paglobos, kurios mēs visada viliamesi nuo dangaus ar nuo žmonių, nei nesiklausdami savęs kaip ir dėlko, ar per ką ji pareis. Buryš juodų visztų praėjo pro szalį, jieszkanczių maitnasties žiamėje, tojė penėtojoje visų. Kožną sykį, vienu kireziu snapo, jos pagauna grudą ar

nematomą vabalėlį, potam toliaus traukia palengva ir vienval jieszkodamos žyros.

„Varpas“ žiurėjo į jas nemislydamas nėko visiszkai; potam, gangreit jo skilvyje o ne smagenyse, įsigavo jame jausmas veikiaus neign nuomonė, kad vienas isz szitų tvarinėlių, iszkeptas ant ugnies negyvų medžių butu geras dėl suvalgymo.

Nuotartis, jog jis rengiasi apsivogti, jam neatejo į galvą. Jis paėmė akmenį, kurį galėjo pasiekti su ranka, ir budamas lavus, jis metė jį ir gražiai užmuscė visztaite, kuri arcziaus jo lesinėjo. Tvarinėlis parpuolė ant szono, plasnodamas sparnais. Kitos visztos nuspurdėjo szalin, pasiramstydamas ant savo kujokų dar syki, svyrino paimti grobį taip pat krutus, kaip kad visztos.

Tik ką jis prisiartino prie mažo juodojo lavonėlio, apszlakstyto kraujais aplink galvą, jis gavo baisų smugį į nugarą, taip kad iszpuolė jam isz rankų lazdos ir jis pats kulvirte nuridėjo į prieszakį per deszimtį žingsnių. Ir uktveris Chiquet, įdukime, užpuolęs ant szaldro, sukulė jį kiek tinkamas, smogdamas kumsezia ir keliu visą kuną neapginamo koliekos, lyg koks pasiutėlis, ar lyg kiemionis apvogtas.

Uktverio bernai isz eilės subėgo ir drauge su savo samdytoju užpuolė muszti ubagą. Potam, kada jie pailso, jie pakele jį ir nuneszė szalin, ir uszdarė jį į medinį trobesį, kuomet patys nuėjo paszaukti žandarus.

„Varpas“, pusgyvis, papludęs kraujais, ir draskomas iszalkiu, pasiliko begulįs ant žiamės. Atejo vakaras, potam naktis, potam auszra. Per tą visą laiką jis nebuvo valges nėko.

Aplink pietus žandarai atsirado ir atidare duris su dideliu atsargumu, lukėdami prieszgynybės, nesa uktveris Chiquet iszrado, kad jis tapęs užpultas per ubagą, ir kad jis tiktai apgynė savę su didžiausiu vargu.

Kaprolas suszuko:

„Eiksz, kelkiesi!“

Bet „Varpas“ jau nebeįstengė pasijudinti; jis berods mėgino užsisverti ant savo lazdų, tacziaus jam nepasisekė.

Anie tarēsi, kad jis tiktai nuduoda, kad tai klasta, ar bjaurus rambumas prasikaltelio, ir du ginkluotu vyru, pagriebusiu jį žiauriai, paroglino jį per prievartą ant jo kūjokų.

Paėmusi jį buvo nuoganda, toji nuoganda, ką turi žvėrieną nuo medėjo, ką pelė turi akivaizdoje kates. Per virszžmogiszką pasistengimą jisai sziaip-taip užsilaikėstaczas.

„Eik!“ tarė kapralas. Jisai ėjo. Visi žmonės anos ukės susibėgę buvo pamatyti jį nuvedant. Moters gresė savo kumscziomis; vyriszkiejie tycziojosi ir szaipėsi isz jo: jis buvo pagautas galiausiai! geras nusikratymas.

Jis goglino tarp savo dviejų sargų. Jis rado gana pajiegų abejonėje, kad vilktiesi toliaus iki vakarui. Su juomi pasiėlgė kaip su gyvuliu, nors jis pats nei nebežinojo, kas darėsi su juomi, per daug pergąsdintas, kad susiprastu.

Žmonės, kuriuos jie pasitiko, apsistoję žiūrėjo į jį, einant pro szalį, ir kiemionys marmėjo:

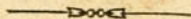
„Tai yra kas-žin koks grobszas!“

Jie atkako, iszvakarose, į pavietmiestį. Jis nėkados nebuvo atėjęs taip toli kaip dabar. Jis net nenusimanė, kas darėsi, nei kas dar galėtu atsitikti. Visi tie nuogandus ir nelukėti dalykai, tie pavidalai nežinomų žmonių, ir tie svetimi namai, pakirto jo dvasę.

Jis neisztarė nei žodžio, nei neturėjo, ką sakyti, nėra jis jau ir suprasti nėko nebesuprato. Be to viso, kada-gi jis per tiek metų nebuvo snekėjęsi su nėkuomi, jis beveik prastojęs buvo apvertimo savo liežuviu; ir jo mislys buvo taip-gi per daug pakraikytos, kad jis butu galėjęs jas su-taikinti į kalbą.

Uždarė jį miestelio kalėjimon. Žandarai nepamisylo apie tai, kad jam reikėtu peno, ir jie paliko jį iki rytojans dienai.

Bet kad atėjo pažiūrėti jo, anksti rytmetryje, tai rado jį numirusį ant žiames. Kaip tai netikėtai!

Kritika bei bibliographija.

Mokslas Katalikų. Vilniuje, kasztu G. Neumano. 1859.
l. 55.

3102

Pereitajį metą išėjo viena iš nelemcziausių lietuviszkoje kalboje kningapalaikėlių, kokios tik iki szioulaik pasirodžiusios yra. Tas, kuris paraszė, nesidrovojė dar prie jos prisegti cenzurą vyskupo Mot. Valanczausko, kuris, kad butu gyvas, jei bent tik galėtu panėkinti tokį mokslą, o ne pagirti.

Nesznėkant jau apie tai, kad tikėjimo dalykuose toje kningapalaikėje randasi visokių nėkybių ir tamsių spendimų, autorius jos stengiasi mokinti lietuvius ir polytikos bei draugijos dalykų. Pripina prie savo klausimų ir tokius, kaip va: „ar reikia dvasiszka ir szvietiszka valdžia guodoti, mylėti ir jų klausyti“; „ar prideria daryti maisztą arba sziausztiesi priesz dvasiszka ir szvietiszka vyresnybę“, net tada, kada „butu mūsų vyresnybė pikta, nedora, ne-teisinga“? ir t. t. Jau iš padėtų klausimų galima jausti, kad „ant vagies kepurė dega“ kaip sako lietuvių priežodis. Žinoma atsakymai ant tų klausimų yra tokie, kad net „batiuszka“ Peterburge, ant sosto sėdėdamas, gali pasi-džiaugti ir išz taip „blagonadežną“ darbą ant krutinės au-toriui prisegti medalį ir pakelti autorių į augsztesnę kliasą urėduose. Matyti, kad kuningija Lietuvos rižasi szunszuo-deguoti vyresnybei ir prisilaižyti prie jos mylistų. Tik tiek bėdos, kad kaip viduramžiuose popėžiai spardė karu-nas cėsoriams nuo galvų, taip sziaūdien vyresnybė lietuvių kuningams spardo į pasturgalį, nežiurint į jų maldas, pri-žadus ir meilavimusi! Ale szuo ir lazda muszamas, laižo rankas savo pono Vienok lietuviai tegul apsisango nuo tokių mokintojų ir jų rasztapalaikių.

Kas teisybė tai ne melas. Aiszbės szeszios pataisytos ir naujai atspaudytos apysakėlės. Vilniuje 1892. l. 68.

Skaitant szitą kningelę gali žmogaus szirdis pasi-džiaugti ir pasiraminti. Išz visų pusių ji yra gera. Me-dega dėl apisakų tapė pasemta išz gyvenimo lietuviu, ir netruksta nėkur gėros pameklės ir gerų pasargų dėl mūsų

kaimiečių. Kningutėje patilpę yra szitos apisakos: 1. „Ugnis negesinama iszsiplečia“; 2. „Sodžiaus mokykloj“; 3. „Verpelė“; 4. „Musų ponai“; 5. „Briczka“; 6. „Kas kaltas.“ Nėra abejonės, kad raszytojas tų apisakų turi tinkantį gabumą ir kad gerai prisižiurėjęs gyvenimui žmonių. Žinoma, jeigu mes palyginsime tas apisakas su anomis, kokias paraszo Guy de Maupassant, Ivan Franko, Saltykov ir tolygus kiti, tai jos yra tik bliednos žvakelės akyvaizdoje szviesių žvaigždžių; tacziaus tuomi tarpu ir tai jau gerai, kad Lietuva įgyjo apisakininką, valną nuo senoviszkių prietarų ir pastangų. Mano akyse ji daug gaivesnė ir vertesnė yra už „Vaikų kningelę“, „Paaugusių žmonių kningelę“ ir t. t. Velyjame dėlto, kad tokia kningelė atsirastu namuose kožno lietuvio.

✓ Sbornik bibliographicheskich materjalov dlia geographii, etnographii i statistiki Litvy. Sostavil czlen-sotrudnik S. Baltramaitis. S. Peterburg. 1891. l. 289. Ten pat yra ir — Spisok litovskich i drevne-prusskich knig, izdannyh s 1553 po 1891 god. Sostavil S. J. Baltramaitis. S. Peterburg 1892. l. 96.

Po valdžia maskolių terionybės lietuvių tauta rasztiszkaiki nėko negali dėl savės daryti tiesiu keliu; norint ką gero daryti dėl tėvynės reikia savo triusus pavesti rankosna moksliszkių įrednių Maskolijos. Taip lyginai darė su dainomis Jonas ir Antanas Juszkevycziai, kaip kad sziaūdien padarė mūsų nenuoalsus viengentis S. Baltramaitis iszleisdamas veikalą po augszcziaus padėtu paraszu. Ir veikalas tas yra milžiniszkas, o svarba jo, kaip dėl lietuvių nemieruotina. Nesiranczydamas, sako autorius, už beiszlyginį pilnumą paduotų Sbornike (rankinje) bibliographiszkių žinių, galiu tiktai isztarti viltį, jog ir tame pavidale stropus ir sukrautinis mano triusas nepasilikis be naudos dėl žmonių, isztyrinėjanczių Lietuvą.“ Isz kurios pusės reikalus Lietuvos nepalytėtum, Baltramaiczio triusas suteikia daug medegos ir meta daug naujos szviesos ir žinios; tie, kurie raszo ar raszys apie praeitę mūsų tautos ir mūsų raszliavos, negalės atsigerėti tuomi palengvinimu savo triuso, koki įgys peržvalgydami szitą prakilnų veikalą.

Medega tapė surinkta isz visokių szaltinių, kokie tiktai prieinami buvo mūsų Gentainiui.

Aplinkrasztis į Vilniaus džiakonystės kuningus 1870 m. kuningo St. Petravycziaus. Iszvertė kun. A. Burba. 1891. Kaszta Lietuvos pavargėlio. I. 36.

Skaudžia įspaudą ant žmogaus palieka skaitymas szitos kningeles. Nors ji nedidutė yra, tacziaus jos vertė yra nemenka kaipo medegos dėl visokių istoriszkų ir polytikiszkų sąprotavimų. Nevienas isz mūsų keikia maskolių terionybę, ir teisingai, bet skaitymas szitos kningutės aiskiai parodo, jog maskolių nagai nebutu tiek įkabinę mūsų tautos kuną, jeigu kuningija lietuvių neatliktu rolę, pardavėjų, judoszių. . . . Lengvu yra gintiesi nuo prieszių kada priesziai neranda mūsų paczių rindose tokių nenaudėlių, ką paslaptis iszduoda ar užmano retėzius dėl apkaustymo savo gentainių, isz to sav pelną traukdami. Kuningija mūsų mokina ir sziądien, jog „valdžia (tegul ir maskolių) ėsanti Dievo įstatyta,“ o ko jau norėti, kad tokie kuningiszki palaidunai ir paszlemėkai, kaip Nemėksza, Žylinskis, Herburts, Tupalskis, Lenczykovskis, Kopciugevyčius ir daugybė kitų, nebutu visa savo duszia buvę atsidavę tam sziaurės mezsikinui?! „Prisiartinus nakeziai, sako kn. Petravyčius, kožnas uktveris dreba ir laukia vagių. Sziądien katalikai savo tėvynėje neturi savasties: ką nepaims įvairiomis kontribucijomis, pagalvėmis ir kisziais dienomis — tai tikrai paims naktyje su gyvasties pavojumi. Czinovnikai taip atsizenkliną, jog bjauriausi žmogžudziai apsidengia jų mūdurais ir po vardu sprauņikų pristavų, miravųjų ir žandarų užpuldinėja namus po priedanga revizijos, vagia ir užmuszinėja gyventojus. Koks tikėjimas, tokie ir jo iszpažintojai.“ Bet ar Lietuvos kuningai ne taip pat daro, kaip maskolių czinovnikai? Juk ir jie apsidengę rubais nekaltybės, veidmainiuodami, neva mokina szvietą tikrojo tikėjimo, o isz tiesų tai renka ir plėszia nuo avelių turtus parduoda tas avelės, jau apluptas, dar ir kitiems terionams ir doriszkai užmuszinėja žmonių protus taip, kad reikia ilgų ilgų metų, iki žmonės pareis į supratimą tikrojo da-

lykų stovio. Kaip įvedant Lietuvona katalikyste kuningai lietuvių tautą pardavinėjo lenkams taip sziądien viena dalis kuningijos tebesikreipia į Varszavą ir Krokavą, o kita jau atkreipė savo akis linkon Moskvos ir Peterburgo. Tą pamokinimą mes randame Petravyčiaus aplinkrasztyje; ten tarp daugelio kitų akyvų isz tos pusės dalykų skaitome ir tą vietą: „Vilniaus moksliszkoji aprubė griebėsi prie perguldymo katalikiszkių malda kningių, ritualų ir pagaliaus evangelijų į maskoliszką kalbą. Iszdygo dėl to nekio ir komisijo po presidentyste renegato isz Žiamaiczių vyskupystės kuningo Istkevycziaus, o sąnariu kurios taip-gi buvo kuningu buvęs atskalunas ir kreiva prisiektojas Ignas Kazlauckas, kuris, budamas klebonu. Lydos paviėte, įsimylėjo į naszlę, buvusiąją paczią mirusiojo popo 1863 m., perejęs į caroslaviją ir su ja susituokė. Administratorius Žilinskis paskyrė ant tos komisijos sąnarių užžiurėtojumi (kn.) Nemėkszą“ ir t. t. Ar tai ne mūsų tautos iszauklėti ir iszpenėti tie nedorėliai ir netikėliai?! „Jeigu maskolius, sako iszguldytojas Aplinkraszczio, tarp lietuvių nerastu parsiduodanczių, tai jo pragariszka galybė silpnėtu.“ O tokiais nenaudėliais, pripažinkiamo tai atvirai, yra ir sziądien daugiur lietuvių kuningija. Jeigu mės atminsime, jog sziądien kuningija „valo“ Seinų seminariją nuo lietuviszkų gaivalų kaipo pavojingų, jog kuningija pirkinėja ikonas, garbes davinėja arkirėjam, teikia net dovanas dėl paminklo Muravjevui ir t. t., tai regisi mūsų nuosprendis negali buti asztrus gana, kada pasakome, jog Lietuva amžinai prapuolusi yra, jeigu ji nemokės apsivalyti nuo tokių savo „vadovų į dangų“.

Knīgu spaustuvē M. Jankaus, Tilžēje,

prisivēlyja visokiam prigatavojimui spaudos darbu, kaip lietuviszkoje taip ir lenkiszkoje bei vokiszkoje kalboje, už tai, sulyginant su kitais spaustuvininkais labai piges prekes parokuoja. Darbai tampa greitai atliekami, jog ir Amerikoje gyvenantiems galima pasinaudoti pigumu atliekamo darbo. Knīgų turi ant pardavimo savo iszleidimo kaip ir kitų.

Kas teisybe tai ne melas	po	15 kap. = 15 cent.
Svieto pabanga	"	5 kap. = 5 cent.
Prusų lietuvos nusidavymai	"	5 kap. = 5 cent.
Graži vaikų knigele	"	8 kap. = 8 cent.
Kaip igyti pinigų	"	10 kap. = 10 cent.
Perspėjimas apie szv. tikejimą	"	10 kap. = 10 cent.
Griesznikas	"	10 kap. = 10 cent.
Lietuviszkas szupinys II laida	"	5 kap. = 5 cent.
Metinė dovanėlė antra	"	5 kap. = 5 cent.
Juokaunos dainos	"	3 kap. = 3 cent.
Naujos dainos	"	8 kap. = 8 cent.
Tėvyniszkos giesmės	"	10 kap. = 10 cent.
Katakizmai katalikiszki su lementoriu	"	10 kap. = 10 cent.
Kečuri svarbiausi reikalai aritmetikos	"	10 kap. = 10 cent.
Ziemos vakaro adynėlė	"	10 kap. = 10 cent.
Istorija Lietuvos. Skirmuntt	"	50 kap. = 50 cent.
Patkulis polytiszka tragoedija	"	25 kap. = 25 cent.
Keli žodžiai apie auginimą	"	25 kap. = 25 cent.
Litvini i Polaci	"	25 kap. = 25 cent.
Apie Malda	"	10 kap. = 10 cent.
Aplinkrasztis Kunigo Petravycziaus	"	10 kap. = 10 cent.
Istorija apie Lietuvos praeigą	"	25 kap. = 25 cent.
Byrutės dainos	"	5 kap. = 5 cent.
Byrutės pranesimas	"	20 kap. = 20 cent.
Politiszkos kalendros Prusų Lietuvninkams	"	15 kap. = 15 cent.

Paduotos prekios iszsimamo ant vietos. Už prisiuntima reikia atmokėti kasztas.

Vienok inantienas už 10 rub. 5 dolerius ant sykio, prisiuntimo kasztas dykai.

Garbingiems mylėtojams sztukų galima apsisteliuoti ka nėnesį iszeinanti laiszkelį „Tetutę“. Kuri kasztuoja ant metų 1 dolerį Ameriko. Russijo 2 rubliu.

Su augszta paguoda dėl brolių Lietuvių.

M. Jankus, Tilžēje.

Adressas: M. Jankus, Tilžēje (Tilsit), Hohe Str. Nr. 93.

Appgarsinimai.

„Lietuvių Mokslo Draugystės“ išdavimai:

1. **Lietuvizkiejje rasztai ir rasztininkai**, Amerikoje 40 centų.
2. **Apie senovės Lietuvos pylis**, 20 c.
3. **Paveikslas D. L. Kuningaikszezio Vytauto**, 25 c.
4. **Bestiality of the Russian Czardom toward Lithuania**, 10 c.
5. **Praneszimas Liet. Mok. Draugystės ant 1891 m.**, 10 c.
6. **Apszvieta No. 1**, 25 c.

Ant pusės metų užmokant išz virszaus „Apszvieta“ kasztuoja 1 dolerį.

Apart to galima ganti:

Istorija Lietuvos paraszyta K. Skirmuntt, 50 c.
Iszganymas Vargdienio, 10 c.

Adresas: Dr. John Szliupas, P. O Box 529, Plymouth,
 Luzerne Co., Penn'a (America).

arba **Martynas Jankus**, 93 Hohe Strasse. Tilsit, (Ostpr.)
